

Leerplanontwikkeling N.C. ZEDENLEER

ONTWERP LEERPLANONTWIKKELING NIET - CONFESSIELE ZEDENLEER

Uitgangspunten

Schema : leeractiviteiten en werkvormen

Themaveld 1 : Wie ben ik ? Wie ben jij ?

- ° Aspecten
- ° Themadoelen

Thema 1.1 : Identiteit en de bescherming ervan

Thema 1.2 : Kinderjaren

Thema 1.3 : Gevoelens, gedachten en de uitdrukking ervan

Thema 1.4 : Een mening vormen en uiten

Thema 1.5 : Recht op informatie

Thema 1.6 : Vrijheid van gedachte, geweten en levensbeschouwing

Thema 1.7 : Vrijheid van vereniging

Thema 1.8 :

Thema 1.9 : Sociale opvoeding : Dit ben ik !

Themaveld 2 : Ik wil groeien !

- ° Aspecten
- ° Themadoelen

Thema 2.1 : Recht op leven

Thema 2.2 : Gezondheid / gezondheidsdiensten / gezondheidsvoorlichting

Thema 2.3 : Levensstandaard, armoede is een onrecht !

Thema 2.4 : Wonen en leefomgeving

Thema 2.5 : Mens en natuur / milieu – Duurzame ontwikkeling

Thema 2.6 : Mens en dier

Thema 2.7 : Vriendschap, liefde, houden van ..., verliefd zijn

Thema 2.8 : Seksuele, affectieve en relationele vorming

Thema 2.9 :

Thema 2.10 : Sociale opvoeding : Ik naar de ander(en).

Themaveld 3 : Wees creatief !

- ° Aspecten
- ° Themadoelen

Thema 3.1 : Leren en Onderwijs

Thema 3.2 : Zintuigen

Thema 3.3 : Artistieke expressie (via beeld, muziek, woord, spel, beweging)

Thema 3.4 : Media : tv, radio, kranten, tijdschriften, strips, computer, ...

Thema 3.5 : Reclame en propaganda

Thema 3.6 : Vrije tijd

Thema 3.7 : Sport

Thema 3.8 : Jongerencultuur

Thema 3.9 :

Thema 3.10 : Sociale opvoeding : Samen spelend leren

Themaveld 4 : Elk kind is mijn kind

- Aspecten
- Themadoelen

Thema 4.1 : Mijn gezin, mijn familie

Thema 4.2 : Ouders : wat doen we ermee ? (De taak van ouders en opvoeders)

Thema 4.3 : Ouderen en grootouders

Thema 4.4 : Kind en scheiding

Thema 4.5 : Kind en dood, verdriet en rouw

Thema 4.6 : Arbeid – werk

Thema 4.7 : Geld

Thema 4.8 :

Thema 4.9 : Sociale opvoeding : Ik naar de groep, de maatschappij, de wereld

Themaveld 5 : Mooi « anders », leven zonder vooroordelen

- Aspecten
- Themadoelen

Thema 5.1 : Normaal is anders

Thema 5.2: Beelden en beeldvorming

Thema 5.3: Een eigen cultuur (taal, leefgewoonten, feesten, kunst, levensbeschouwing, ...)

Thema 5.4: Gehandicapte kinderen

Thema 5.5: Jongens en meisjes op gelijke voet ?!

Thema 5.6:

Thema 5.7: Sociale opvoeding: Omgaan met vooroordelen, stereotypen en discriminatie

Themaveld 6 : Waag het niet ... of !

- Aspecten
- Themadoelen

Thema 6.1: Kinderarbeid

Thema 6.2: Straatkinderen

Thema 6.3: Kinderen en verslavend gedrag

Thema 6.4: Pesten

Thema 6.5: Kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen

Thema 6.6:

Thema 6.7: Sociale opvoeding: Werken aan weerbaarheid

Themaveld 7 : Ik wil vrede !

- Aspecten
- Themadoelen

Thema 7.1 : Vredeseducatie

Thema 7.2 : Omgaan met macht en onmacht

Thema 7.3 : Agressie : hoe gaan we ermee om ?

Thema 7.4 : Kindvluchtelingen

Thema 7.5 : Kinderen in oorlogssituaties

Thema 7.6 : Veranderingen en toekomst

Thema 7.7 : Communicatie

Thema 7.8 :

Thema 7.9 : Sociale opvoeding : Training van sociale competenties

Themaveld 8 : Alle kinderen hebben rechten

° Aspecten

° Themadoelen

Thema 8.1 : Recht op inspraak en participatie

Thema 8.2 : Recht op privacy

Thema 8.3 : Regels, afspraken, wetten, rechten en plichten
in onze en in andere maatschappijen

Thema 8.4 : Democratie of dictatuur ?

Thema 8.5 : De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM)
Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind (UVRK)

Thema 8.6 : Straffen, da's straf !

Thema 8.7 :

Thema 8.8 : Sociale opvoeding : Democratie beleven

Bibliografie

Uitgangspunt:

De **algemene opdracht** van de cursus niet-confessionele zedenleer is de leerlingen begeleiden op hun weg naar volwassenheid.

Dat betekent ze onderrichten om in groeiende mate zin te geven aan zichzelf in relatie met de anderen, de samenleving, de wereld en de natuur.

Die zingeving leren doen op een creatieve wijze in een voortdurend proces steunend op vrijzinnige humanistische waarden,

en ze doen plaatsgrijpen in een tijdruimte perspectief,

door aandacht en begrip op te eisen voor de motieven, waarderingen, gevoelens en de emoties bij zichzelf en bij de anderen,

waardoor de leerlingen door oefening in zelfstandig denken en handelen kunnen komen tot individueel en algemeen levensgeluk.

Uit deze algemene opdracht bij de morele vorming en ontwikkeling die we beogen, worden de volgende **vijf procesdoelstellingen** gedestilleerd voor 12 jaar niet-confessionele zedenleer:

- Vrij en zelfstandig leren denken en handelen om te komen tot een zo groot mogelijke persoonlijke autonomie in het leven.
- Moreel leren denken, wat inhoudt dat de leerlingen leren in te gaan tegen de onverschilligheid, die zich misschien ook maatschappelijk dreigt te veralgemenen, en dat de leerlingen leren betrokkenheid te ontwikkelen.
- De waarde leren inzien van het humaniseren van de samenleving, in een poging een humane wereld op te bouwen.
- De verantwoordelijkheid leren tegenover de huidige en de toekomstige generaties.
- Het oefenen van de zingeving, die het individu in de gemeenschap van mensen als een nooit eindigende taak te wachten staat, en daarenboven leren zien dat die individuele mens nooit de enige "zindrager" is.

We zien de **morele vorming en ontwikkeling** die we beogen als een onderdeel van de zelfontwikkeling en ze omvat:

- exploratie en erkenning van **waarden**,
- ontwikkeling en toetsing van **attitudes**,
- ontwikkeling en toetsing van **vaardigheden**,
- ontwikkeling van een **autonoom opgebouwd zelfbeeld** en dus een dynamische zelfstandigheid van de individuele mens.

De **vijf procesdoelen** met hun onderverdelingen (**bijzondere procesdoelen**) hebben betrekking op **drie gebieden** van de morele en wereldbeschouwelijke opvoeding die we beogen. Aan de drie gebieden zijn tevens **drie operatoren** verbonden die verder in verband moeten worden gebracht met de nauwkeurige omschrijving en uitbouw van de procesdoelen.

De relatie tussen de procesdoelen, de gebieden en de operatoren wordt verduidelijkt aan de hand van een schema. Het geeft aan hoe de leerplanontwikkeling als een voortdurende PROCES kan worden gestuurd.

Procesdoelen	Bijzondere Procesdoelen	Verwijzing naar gebieden(∞) en operatoren(*) van de leerplanontwikkeling
1. Vrij en zelfstandig leren denken en handelen	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Groei naar volwassenheid</i> 2. Denken 3. Handelen 4. <i>Postconventionele instelling</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Openbreken (*) ▪ Individu (∞)
2. Moreel denken tegen onverschilligheid en pro betrokkenheid	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Exploreren, verkennen en integreren van waarden</i> 2. Ontdekken van morele problemen 3. <i>Ontwikkelen van morele beleving en inleving</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Socialiseren (*) ▪ Individu en de anderen / samenleving (∞)
3. Humaniseren van het samenleven met anderen	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Exploreren, verkennen en integreren van de mogelijkheden van de mens</i> 2. Exploreren, verkennen en integreren van de grenzen van de mens 3. Ontdekken van mensenrechten 4. Beleven van democratie 5. <i>Oefenen in sociale verantwoordelijkheid</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Socialiseren (*) ▪ Individu en de anderen / samenleving (∞)
4. Verantwoordelijkheid voor huidige en toekomstige generaties	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Verantwoordelijkheid tegenover zichzelf</i> 2. Eerbied voor de anderen 3. Zorg voor de anderen 4. Eerbied voor de natuur 5. Zorg voor de natuur 6. Inzichtelijke omgang met wetenschap en techniek 7. <i>Inzichtelijke omgang met de media</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Kritiek (*) ▪ Openbreken (*) ▪ Socialiseren (*) ▪ Individu en de wereld (∞) ▪ Individu (∞) ▪ Individu en de anderen / samenleving (∞)

<p>5. Oefening in zingeven</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. <i>Erkenning van de mens als zingever</i> 2. Erkennen dat de mens niet de enige zindrager is 3. Exploratie, verkenning en integratie van de betekening van de wereld, de mens, de anderen, de natuur (wetenschap, literatuur, kunsten) 4. Exploratie, verkenning en integratie van de zingeven van de wereld, de mens, de anderen, de natuur (wetenschap, kunsten, literatuur, religies) 5. Exploratie, verkenning en integratie van existentiële dimensies 6. Exploratie, verkenning en integratie van de schoonheid en de waarheid: esthetisch gevoel, distinctie 7. Exploratie verkenning en integratie van het geluk in het bestaan 8. <i>Exploratie, verkenning en integratie van het wereldburgerschap</i> 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Openbreken (*) ▪ Kritiek (*) ▪ Individu en de wereld (~) ▪ Individu (~)
---------------------------------------	--	--

De gebieden en operatoren:

GEBIED:	OPERATOR:
Individu	Openbreken
Individu en de anderen / samenleving	Socialiseren
Individu en wereld / natuur	Kritiek
	ZELFREFLECTIE

Het **eerste gebied** betreft de zoektocht van **de individuele mens** naar zichzelf. Wie ben ik? Wat doe ik? Wat heb ik in mezelf? Wat leert mijn ervaring mij? Wat doe ik ermee? Door voortdurende introspectie én ervaringen met zichzelf, de andere(n), de samenleving, de instellingen, de natuur, dieren, ... komt hij tot een gefundeerder inzicht in zichzelf en een groeiende autonomie. Het **openbreken** verwijst naar het openen van een elementaire oriëntatie van de mens op zichzelf.

In het **tweede gebied, het individu en de anderen / de samenleving**, ligt de klemtoon in hoofdzaak op de **socialisatie** van de individuele mens.

Hier staat de interactie van het individuele mens met de andere(n) centraal. Deze interactie is een al dan niet toevallige ontmoeting, een al dan niet bewuste confrontatie met de andere(n), met de omringende samenleving.

Het individu zal deze positieve (aangename) en negatieve (onaangename) ervaringen aanwenden om in relatie met de andere(n), te functioneren op een manier die voor hem / haar en voor de andere(n) waardevol kan zijn.

Zo evolueert men naar een sociaal functioneren in een samenleving waar alle individuen via verrijking en / of ontgoocheling met elkaar interfereren.

Socialiseren is participeren aan het leven, de omgeving rondom zich.

De leerling moet in groeiende mate in staat zijn te werken aan een volwaardig, democratisch en vrij(willig), dus autonoom mee uitbouwen van de samenleving.

Socialiseren is met andere woorden het bewust maken van de sociale omgeving en het verwerven van de competenties om een plaats in te nemen in het maatschappelijk weefsel.

In het **derde gebied, het individu en de wereld / de natuur**, ligt de klemtoon in hoofdzaak op de uitdieping van **de kritische houding** van de leerling (het zelfstandig onderzoeken en beoordelen, het zelfstandig verstandelijk delibereren), zijn rol en zijn verantwoordelijkheid als wereldburger.

In het Grieks betekent "kritikos" in staat zijn tot oordelen, beslissen en onderscheiden. Daaruit kunnen we "kritiek" begrijpen als: door het verstand onderscheiden, onderzoeken en beoordelen, teneinde tot een zelfstandig oordeel en een beslissing te kunnen komen.

Na de verrijking van zijn / haar morele autonomie en sociale verantwoordelijkheid zou het individu nu vrijer moeten zijn om de eigen waarden en normen in relatie met die van de andere(n) grondig te onderzoeken. Zo bevindt hij zich in de mogelijkheid om zich los te weken van conventioneel en dogmatisch denken en handelen. Dit proces laat hem / haar toe te groeien naar een verantwoord engagement.

Belangrijk is te benadrukken dat deze drie gebieden niet los van elkaar staan maar op elkaar inwerken. Bij het uitwerken van lessen zal hoofdzakelijk in één van deze

gebieden en aan één van deze operatoren gewerkt worden, waarbij de andere als vanzelfsprekend in kleinere of grotere mate inspelen op het aan bod zijnde gebied en operator.

In de interacties tussen de drie gebieden wordt steeds weer uitgegaan van de leerling niet-confessionele zedenleer als een individueel persoon. Naar dit gebied keert de leerplanontwikkeling ook steeds terug. De leerlingen worden gestimuleerd om steeds weer over te gaan tot overwegen, verwerken, beoordelen, waarderen, ... van nieuwe kennis en ervaringen, om steeds weer te reflecteren over hun denken en handelen.

Of met de woorden van het glossarium: het overgaan tot het overwegen van de gerealiseerde assimilaties, integraties en syntheses van uitwendige gegevens en toestanden.

Dit is de **ZELFREFLECTIE, de vierde operator** die naast het openbreken, socialiseren en het beoefenen van kritiek optreedt. Maar tegelijk ook steeds verbonden blijft met het openbreken, socialiseren en het beoefenen van kritiek. De gebieden worden verder onderverdeeld in 14 **bijzondere deelgebieden**.

Gebieden	Specificatie der gebieden
I. Individuele mens / leerling	<ol style="list-style-type: none"> 1. Menselijke psyche 2. Lichamelijkheid 3. Persoonlijke levensgeschiedenis 4. Persoonlijk identiteit
II. Individu en de anderen / samenleving	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mens en de anderen <ul style="list-style-type: none"> - Jongeren / ouderen - Gelijken / ongelijken - Mannen / vrouwen 2. Mens en sociale eenheden <ul style="list-style-type: none"> - Groepen - Organisaties - Instellingen - Structuren - Samenlevingen
III. Individu en de wereld / natuur	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mens en dier 2. Mens en plantenrijk 3. Mens en landschappen 4. Mens en milieu (natuurlijk en andere) 5. Mens en ruimte 6. Mens en tijd

De **vierde operator, de zelfreflectie** (de terugkeer naar het individu als zindrager en zingevoer) betreft de verhouding tussen het individu en zichzelf waarbij belangrijk zijn:

- De mens en zijn verstandelijke en emotionele tijdruimte kaders (wetenschappelijke kennis, kennisleer, schoonheidsleer)
- De mens en zijn grenservaringen, het "meta-empirische".

Uitwerking van het algemeen kader door het invoeren van themavelden, thema's en themadoelen

Opdracht

Vertrekkend van het algemene kader bepaald door de Commissie Leerplanontwikkeling olv. Prof. Dr. Ronald Commers een module uitwerken waarin de lessen niet-confessionele zedenleer van het lager onderwijs kunnen gesitueerd worden.

Bij voorkeur **een module** met een schematische opbouw die zowel deductief als inductief kan gebruikt worden.

Deductief (van het algemene -> bijzondere): vertrekkende vanuit een themaveld -> thema -> les.

Inductief (van het bijzondere -> algemene): vertrekkende van exemplarische situaties (een voorval, een gebeurtenis, een opmerking, ...) die wel of niet door de leerlingen zelf worden aangedragen en die kunnen gesitueerd worden in de module.

Een STAPPENPLAN voor de invulling van een module N.C.Z.

1. **Themavelden** bepalen.
2. Binnen ieder themaveld **thema's** bepalen.
3. Er oog voor hebben dat binnen ieder thema de **5 procesdoelen** (indien mogelijk) en **de bijzondere procesdoelen** in de **3 gebieden** aan bod komen **via de operatoren**. De bijzondere procesdoelen geven een gradueel evolueren aan. (Zie schema: Van cursief naar cursief via tussenstappen.)
4. **Themadoelen** uitschrijven in functie van de procesdoelen en de gebieden. (Welke kennis, vaardigheden, attitudes wil je dat de leerlingen zich eigen maken).
5. Exemplarisch enkele **lesonderwerpen** en **lesdoelen** bepalen met hun didactische **werkvormen, leeractiviteiten** en het nodige **didactische materiaal**.

De 8 themavelden, met de daaraan verbonden thema's, kunnen als een deel van een **jaarplan niet-confessionele zedenleer** beschouwd worden.

Het blijft een plan waarin aangegeven wordt **wat** men in een bepaalde periode wil bereiken en **hoe** men het wil bereiken.

De module is **niet limitatief** en kan vrij door de leerkracht ingevuld worden.

Hij creëert enkel een kader om de lessen niet-confessionele zedenleer in te passen of uit te werken én te funderen.

Belangrijk is steeds te bepalen aan welke procesdoelen en aan welke bijzondere procesdoelen wordt gewerkt, in welk gebied en met welke operator(en).

Hiermee benadruk je de meerwaarde van de cursus niet-confessionele zedenleer!

Hierdoor accentueer je het specifieke van de cursus, maak je het onderscheid met de vakken W.O., sociale vaardigheden, muzische vorming, ...

De module is **leergroepoverschrijdend**.

Dit wil zeggen dat de thema's in alle leergroepen uitgewerkt kunnen worden,

maar dat ze **inhoudelijk** moeten **aansluiten bij de leef-, denk- en ervaringswereld van het kind en zijn ontwikkelingsniveau**.

Eenzelfde thema zal in de verschillende leergroepen qua inhoud en aanpak dus grondig verschillen!

DE THEMAVELDEN

Om de procesdoelen in de verschillende gebieden na te streven wordt gekozen voor themavelden.

Ieder themaveld bevat een onbeperkt aantal thema's.

In ieder thema wordt aan de vijf vooropgestelde procesdoelen binnen de drie gebieden gewerkt, om de samenhang en de continuïteit tussen de procesdoelen onderling en de gebieden te respecteren.

Het kind maakt deel uit van de maatschappij en moet stapsgewijs deze maatschappij verkennen en er zijn plaats zoeken en innemen. Daar de rechten van het kind een mijlpaal zijn in het humaner maken van de maatschappij en omdat het grootste recht is je rechten te kennen, is bij de keuze van de themavelden uitgegaan van de conventiebepaling van de Rechten van het Kind. Deze conventiebepaling is immers de verantwoordelijkheid van de maatschappij t.o.v. het kind.

Kinderrechten zijn specifiek voor het kind. Het gaat om de basisbehoeften van het kind, namelijk: overleven, bescherming genieten, zich ontwikkelen en participeren. Het is echter niet de bedoeling rond kinderrechten maar wel **met** kinderrechten te werken en met de verschillende aspecten ervan.

THEMAVELDEN:

1. Wie ben ik? Wie ben jij?
2. Ik wil groeien!
3. Wees creatief!
4. Elk kind is mijn kind.
5. Mooi "anders", leven zonder vooroordelen.
6. Waag het niet of ...!
7. Ik wil vrede!
8. Alle kinderen hebben rechten.

Bron: Alle kinderen hebben rechten
Belgisch Comité voor UNICEF
Infodok educatief
ISBN 90 6565 322 8

DE THEMA'S:

De bovenvermelde themavelden zijn onderverdeeld in thema's.

Het is nodig de verschillende facetten van elk thema te onderzoeken, niet enkel naar de bijzondere procesdoelen en specifieke gebieden toe, maar ook naar de normen, waarden, levensvisies, doelstellingen, operatoren en specifieke leerinhouden. Dit om ook een continuïteit en samenhang te bekomen, rekening houdend met de ontwikkeling van de kinderen aan wie de thema's worden aangeboden.

De thema's binnen ieder themaveld zijn niet limitatief en kunnen door de individuele leerkracht aangevuld worden.

Het kiezen van een thema

Dit gebeurt in functie van de leef- en denkwereld van het kind: interesses, behoeften, noden.

De thema's moeten een sociale en culturele relevantie hebben.

Criteria voor de invulling van een thema

Men moet:

- rekening houden met de procesdoelen en gebieden omschreven in de oriëntatietekst;
- voldoende aansluiten bij leef-, denk- en ervaringswereld van het kind;
- voldoende mogelijkheid bieden voor zelfstandige exploratie;
- voldoende, beschikbare en aangepaste informatie aanbieden;
- kennis en vaardigheden meegeven om het kind stapsgewijs de mogelijkheid te geven zijn verantwoordelijkheid in de maatschappij op te nemen;
- de mogelijkheid bieden het "proces" van de maatschappij te maken door standpunten in te nemen t.o.v. maatschappelijke problemen en fenomenen;
- ruimte bieden voor zelfbeeldverheldering en waardenverkenning;
- mogelijkheden en ruimte bieden om aan zelfreflectie te doen;
- de verschillende aspecten, de dualiteit en de samenhang van begrippen belichten: rechten/plichten, tolerantie t.a.v. anderen en anderen t.a.v. kind, openhartigheid kan ook kwetsen...
- ethische begrippen ontleden;
- specifieke vrijzinnige waarden belichten;
- het morele argumentatie- en oordeelsvermogen versterken;
- het kind bagage meegeven om later zijn eigen keuzes te maken, zijn eigen mening te vormen en bij te sturen en zijn eigen weg in de maatschappij te zoeken, te komen tot zingeving.

Opmerking

Binnen ieder themaveld is een sociaal luik opgenomen in een apart thema (sociale opvoeding). Dit onderdeel kan als een afzonderlijk thema behandeld worden, maar kan ook geïntegreerd worden in de verschillende thema's van het specifieke themaveld waaraan het verbonden is. Tevens is er een horizontale samenhang tussen de sociale luiken van de verschillende themavelden. De sociale luiken doorlopen zowel horizontaal (door de verschillende themavelden) als verticaal (binnen ieder themaveld) de procesdoelen en gebieden.

THEMAVELDEN	THEMA'S
<p>1. <u>Wie ben ik? Wie ben jij?</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Identiteit en de bescherming ervan. 2. Kinderjaren. 3. Gevoelens, gedachten en de uitdrukking ervan. 4. Een mening vormen en uiten. 5. Recht op informatie. 6. Vrijheid van gedachte, geweten en levensbeschouwing. 7. Vrijheid van vereniging. 8. ... 9. Sociale opvoeding: dit ben ik!
<p>2. <u>Ik wil groeien!</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Recht op leven. 2. Gezondheid / gezondheidsdiensten / gezondheidsvoorlichting. 3. Levensstandaard, armoede is een onrecht! 4. Wonen en leefomgeving. 5. Mens en natuur / milieu – duurzame ontwikkeling. 6. Mens en dier. 7. Vriendschap, liefde, houden van ..., verliefd zijn. 8. Seksuele, affectieve en relationele vorming. 9. ... 10. Sociale opvoeding: ik naar de ander(en).
<p>3. <u>Wees creatief!</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Leren en Onderwijs. 2. Zintuigen. 3. Artistieke expressie (via beeld, muziek, woord, spel, beweging). 4. Media: TV, radio, kranten, tijdschriften, strips, computer, ... 5. Reclame en propaganda. 6. Vrije tijd. 7. Sport. 8. Jongerencultuur. 9. ... 10. Sociale opvoeding: samen spelend leren.

<p><u>4. Elk kind is mijn kind!</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mijn gezin, mijn familie. 2. Ouders: wat doen we ermee? (de taak van ouders en opvoeders) 3. Ouderen en grootouders. 4. Kind en scheiding. 5. Kind en dood, verdriet en rouw. 6. Arbeid – werk. 7. Geld. 8. ... 9. Sociale opvoeding: ik naar de groep, de maatschappij, de wereld.
<p><u>5. Mooi "anders", leven zonder vooroordelen.</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Normaal is anders. 2. Beelden en beeldvorming. 3. Een eigen cultuur (taal, feesten, leefgewoonten, kunst, levensbeschouwing, ...). 4. Gehandicapte kinderen / "andersvaliden". 5. Jongens en meisjes op gelijke voet?! 6. ... 7. Sociale opvoeding: omgaan met vooroordelen, stereotypen en discriminatie.
<p><u>6. Waag het niet of ...!</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kinderarbeid. 2. Straatkinderen. 3. Kinderen en verslavend gedrag. 4. Pesten. 5. Kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen. 6. ... 7. Sociale opvoeding: werken aan weerbaarheid.

<p><u>7. Ik wil vrede!</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vredeseducatie. 2. Omgaan met macht en onmacht. 3. Agressie: hoe gaan we ermee om? 4. Kindvluchtelingen. 5. Kinderen in oorlogssituaties. 6. Veranderingen en toekomst. 7. Communicatie. 8. ... 9. Sociale opvoeding: training van sociale competenties.
<p><u>8. Alle kinderen hebben rechten.</u></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Recht op inspraak en participatie. 2. Recht op privacy. 3. Regels, afspraken, wetten, rechten en plichten in onze en in andere maatschappijen. 4. Democratie of dictatuur. 5. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) en Het Universele Verdrag inzake de Rechten van het Kind (UVKR). 6. Straffen, da's straf! 7. ... 8. Sociale opvoeding: democratie beleven.

DE THEMADOELEN

Als we de procesdoelen willen realiseren is het nodig de leerlingen in de gelegenheid te stellen zich de nodige KENNIS, VAARDIGHEDEN en HOUDINGEN eigen te maken. Het **kennisaspect** is afhankelijk van de, binnen de context van het thema, nodige informatie. Deze informatie kan gehaald worden uit verhalen, interviews, persberichten, leesteksten, boeken, video, gastspreker, ... Van de informatie dient niet alleen kennisgenomen te worden. De leerlingen moeten in staat gesteld worden de informatie te verwerken. Begripsverheldering, verkennen en herkennen, het zich toe-eigenen van begrippen / kennis vormen een belangrijk onderdeel van het kennisaspect. Pas dan kan het onderzoek beginnen.

Het **procesaspect** behelst het zich eigen maken van **vaardigheden en attitudes of houdingen**. Ruimte om vaardigheden te oefenen kunnen we creëren door het geven van specifieke opdrachten, het aanbieden van daarvoor geëigende werkvormen.

Bron: Hedendaags HUMANISME voor het vervolgonderwijs, leerplanontwikkeling.
Dhyan Vermeulen (red.) – De Tijdstroom.

De **invulling** van de themadoelen mag **niet limitatief** opgevat worden of als een afgewerkt geheel beschouwd worden. Het is bedoeld als een soort leidraad waarmee de individuele leerkracht aan de slag kan. Iedere leerkracht zal uiteraard zijn eigen accenten leggen en prioriteiten stellen afhankelijk van de leerlingengroep(en) waar hij mee werkt. Ook hier is van belang de relatie met de operatoren, gebieden en procesdoelen te benadrukken. Het is aan de hand van de operatoren (in de verschillende gebieden) dat we kennis, vaardigheden en attitudes stimuleren en op die manier trachten we procesdoelen te realiseren.

LEERACTIVITEITEN EN DIDACTISCHE WERKVORMEN

Zie schema volgende pagina's.

AANDACHTSPUNTEN BIJ HET MAKEN VAN EIGEN LESSEN

1. Kies een thema.
2. Indien het thema in een van de themavelden voorkomt:
bestudeer de uitgewerkte themadoelen, ze zijn reeds verbonden met:
  - de procesdoelen en bijzondere procesdoelen;
  - de operatoren;
  - de gebieden.Indien het thema niet voorkomt in een van de themavelden, bepaal dan zelf:
  - in welk themaveld je het kan inpassen;
  - welke procesdoelen en welke bijzondere procesdoelen je wil nastreven;
  - met welke operatoren je dit kan doen.
  - welke gebieden hieraan verbonden zijn.
3. Bepaal welk deelaspect van het thema (= lesonderwerp) je wil uitwerken.
4. Bepaal voor welke doelgroep je de les wil uitwerken.
5. Bepaal aan welk(e) procesdoel(en) en bijzondere procesdoelen je zal werken.
6. Bepaal welke operator(en) hiervoor kan (kunnen) aangewend worden.
7. Bepaal in welke gebieden er zal gewerkt worden.
8. Bepaal welke themadoelen je wil nastreven.
M.a.w. welke kennis, vaardigheden, attitudes wil je dat de leerlingen zich eigen maken.
9. Bepaal in functie van de operatoren en de daaraan gekoppelde gebieden welke werkvormen je zal gebruiken.
10. Hou steeds voor ogen dat de drie gebieden niet los van elkaar staan maar op elkaar inwerken. Bij het uitwerken van lessen zal hoofdzakelijk in een van deze gebieden en aan een van deze operatoren gewerkt worden maar waarbij de andere als vanzelfsprekend in kleinere of grotere mate inspelen op het aan bod zijnde gebied en operator.
In de interacties tussen de drie gebieden wordt steeds weer uitgegaan van de leerling niet-confessionele zedenleer als een individueel persoon. Naar dit gebied keert de leerplanontwikkeling ook steeds terug. De leerlingen worden gestimuleerd om steeds weer over te gaan tot overwegen, verwerken, beoordelen, waarderen ... van nieuwe kennis en ervaringen, om steeds weer te reflecteren over hun denken en handelen.
Dit is de **ZELFREFLECTIE, de vierde operator** die naast het openbreken, socialiseren en het beoefenen van kritiek optreedt. Maar tegelijk ook steeds verbonden blijft met het openbreken, socialiseren en het beoefenen van kritiek.
11. Zorg voor het nodige aangepaste didactisch materiaal.

AANDACHTSPUNTEN VOOR HET KIEZEN VAN BESTAAND LESMATERIAAL

Bij het onderzoeken van het lesmateriaal in functie van het leerplan zijn volgende criteria van belang:

Algemeen:

01. Voor welke doelgroep is het lesmateriaal geschreven?
02. Is er een handleiding aanwezig? Is deze uitgebreid of niet? Bruikbaar of niet? Overzichtelijk of niet? Kan deze herwerkt worden in functie van het leerplan.
03. Is het materiaal oorspronkelijk, vertaald of bewerkt? Als het vertaald is, leent het zich dan tot onze situatie?
04. Is er een nascholingsprogramma voor de leerkrachten?
Is er achtergrondinformatie?
05. Is er een rechtstreeks **verband met de procesdoelen, domeinen, humanistische visie, leerplan niet-confessionele zedenleer?**
06. Aan welke **procesdoelen en specifieke procesdoelen** kan gewerkt worden?
07. **Binnen welke gebieden en specifieke gebieden** kan gewerkt worden?

Uitgangspunten en doelstellingen

08. Spreken de uitgangspunten van de auteurs aan?
09. Worden er doelstellingen geformuleerd?
10. Sluiten de doelstellingen aan bij de wensen van de lesgever, het leerplan, de humanistische visie, de noden van het kind?

Leerstof en leerstofverwerking

11. Welke zijn de thema's, die aan bod komen? Sluiten ze aan bij de vooropgestelde Rechten van het Kind?
12. Is de indeling van de leerstof overzichtelijk?
13. Wordt de leerstof samengevat?
14. **Welke zijn de didactische werkvormen die aan bod komen? Bij welke van de vier operatoren zijn ze onder te brengen?**
15. **Komen er meerdere operatoren aan bod? Naar welke gebieden en procesdoelen verwijzen elk van deze operatoren?**
16. Is er verwerkingsmateriaal voor de leerlingen? B.v. kopieerbladen, ...
17. Kan de leerling de opdrachten zelf uitvoeren?
18. Zijn er groepsopdrachten?
19. Zit er voldoende variatie in de leerstofverwerking?

Taalgebruik

20. Is het taalgebruik begrijpelijk? Geen lange zinnen, geen onnodig moeilijke woorden.
21. Sluit het taalgebruik aan bij de leefwereld van het kind?

Lay-out

20. Is de lay-out overzichtelijk?
21. Ziet het materiaal er aantrekkelijk uit voor de lesgever en de leerlingen?
22. Zijn er in de teksten onderverdelingen en kopjes?
23. Worden de kernwoorden benadrukt?
24. Zijn de illustraties bij de leerstof functioneel?

Toegankelijkheid

25. Is er een inhoudsopgave?
26. Bevat het lesmateriaal een trefwoordenregister?
27. Zijn er informatietabellen en overzichten opgenomen?
28. Is er een verklarende woordenlijst?

BRONNEN:

* Hedendaags HUMANISME voor het vervolgonderwijs, leerplanontwikkeling.
Dhyan Vermeulen (red.) – De Tijdstroom.

* Alle kinderen hebben rechten.
UNICEF – uitgeverij Infodok.

* Verdrag inzake de Rechten van het Kind.
Officiële tekst en samenvatting.
Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties op 20-11-1989.
Een uitgave van UNICEF – Nederland.

* BIT-methode van Boekaerts voor didactische werkvormen.

* Algemene Oriëntatietekst Leerplan Niet – Confessionele Zedenleer opgesteld door
de Commissie Leerplanontwikkeling olv. Prof. R. Commers.

SCHEMA : LEERACTIVITEITEN EN DIDACTISCHE WERKVORMEN.

<u>PROCESDOELEN EN BIJZONDERE PROCESDOELEN</u>	<u>GEBIEDEN EN SPECIFICATIE VAN DE GEBIEDEN</u>	<u>OPERATOREN VIA les uit een van de thema's, soort leren, didactische leeractiviteiten en werkvormen</u>
<p><u>VRIJ EN ZELSTANDIG LEREN DENKEN EN HANDELEN:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ GROEI NAAR VOLWASSENHEID ▪ DENKEN ▪ HANDELEN ▪ POSTCONVENTIONELE INSTELLING 	<p><u>INDIVIDUELE MENS / LEERLING:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ MENSELIJKE PSYCHE ▪ LICHAAMELIJKHEID ▪ PERSOONLIJKE LEVENSGESCHIEDENIS ▪ PERSOONLIJKE IDENTITEIT 	<p><u>OPENBREKEN:</u> <u>VIA</u> ontdekkend leren: oriënteren, focussen en <u>exploreren</u>= introductie, situeren, verbreden, verdiepen: <i>kringsprek, rollenspel, enquête, opzoeken, rapporteren, vragenlijst, bezoeken, noteren, dagboek bijhouden, video, spel, demonstratie, spreekbeurt of gastspreker, tekst lezen, tekst beluisteren, zelfstudie, waarnemen, inventariseren, gedachtenspin, vrije gespreksvormen, buurgesprek, klein groepsgesprek, oriënterende collage maken.</i> <u>VIA</u> procesgerichte dialogovormen: <i>filosoferen, ikvormdialoog, bestaansvragen- dialoog, levensvragenkring, dialoog voor twee, aandacht om de beurt, spiegelen, samenvoegen, verhoog, voordracht met jury, stellingspel, forumdiscussie. Iets eraan doen, morele kennis in praktijk gebruiken, handelingen bijsturen na overpeinzing, creatief en creatieve oplossingen zoeken voor problemen.</i> OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p>
<p><u>MOREEL DENKEN TEGEN ONVERSCHILLIGHEID EN PRO BETROKKENHEID:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>EXPLOREREN, VERKENNEN EN INTEGREREN VAN WAARDEN</i> ▪ ONTDEKKEN VAN MORELE PROBLEMEN ▪ <i>ONTWIKKELEN VAN MORELE BELEVING EN INLEVING</i> 	<p><u>INDIVIDU EN DE ANDEREN / SAMENLEVING:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>MENS EN DE ANDEREN</i> - JONGEREN / OUDEREN - GELIJKEN / ONGELIJKEN - MANNEN / VROUWEN ▪ <i>MENS EN SOCIALE EENHEDEN</i> - GROEPEN - ORGANISATIES - INSTELLINGEN - STRUCTUREN - SAMENLEVINGEN 	<p><u>SOCIALISEREN:</u> <u>VIA COLLECTIEF LEREN:</u> verhelderen= ordenen, samenhang zien, uitbreiden van vroegere opvattingen en integreren: <i>onderwijsleergesprek, interview, vraaggesprek, vragen stellen en beantwoorden, groepswerk, vraagronde, associatieoefeningen, kettingreacties, gedachtenspin uitbreiden, brainstorm, schrijfronde, matrix invullen, bordinventarisatie, samen collage maken, filosoferen, ...</i> <u>VIA</u> procesgerichte dialogovormen: OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p>

<p>HUMANISEREN VAN HET SAMENLEVEN MET ANDEREN:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>EXPLOREREN, VERKENNEN EN INTEGREREN VAN DE MOGELIJKHEDEN VAN DE MENS</i> ▪ <i>EXPLOREREN, VERKENNEN EN INTEGREREN VAN DE GRENZEN VAN DE MENS</i> ▪ <i>ONTDEKKEN VAN MENSENRECHTEN</i> ▪ <i>BELEVEN VAN DEMOCRATIE</i> ▪ <i>OEFENEN IN SOCIALE VERANTWOORDELIJKHEID</i> 	<p>INDIVIDU EN DE ANDEREN / SAMENLEVING:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>MENS EN DE ANDEREN</i> - <i>JONGEREN / OUDEREN</i> - <i>GELIJKEN / ONGELIJKEN</i> - <i>MANNEN / VROUWEN</i> ▪ <i>MENS EN SOCIALE EENHEDEN</i> - <i>GROEPEN</i> - <i>ORGANISATIES</i> - <i>INSTELLINGEN</i> - <i>STRUCTUREN</i> - <i>SAMENLEVINGEN</i> - 	<p>SOCIALISEREN:</p> <p>VIA COLLECTIEF LEREN: verhelderen= ordenen, samenhang zien, uitbreiden van vroegere opvattingen en integreren: <i>onderwijsleergesprek, interview, vraaggesprek, vragen stellen en beantwoorden, groepswork, vraagronde, associatieoefeningen, kettingreacties, gedachtenspin uitbreiden, brainstorm, schrijfronde, matrix invullen, bordinventarisatie, samen collage maken, filosoferen, ...</i></p> <p>VIA procesgerichte dialoogvormen:</p> <p>OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p>
<p>VERANTWOORDELIJKHEID VAN HET SAMENLEVEN MET ANDEREN:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>VERANTWOORDELIJKHEID TEGENOVER ZICHZELF</i> ▪ <i>EERBIED VOOR DE ANDEREN</i> ▪ <i>ZORG VOOR DE ANDEREN</i> ▪ <i>EERBIED VOOR DE NATUUR</i> ▪ <i>ZORG VOOR DE NATUUR</i> ▪ <i>INZICHTELIJKE OMGANG MET WETENSCHAP EN TECHNIEK</i> ▪ <i>INZICHTELIJKE OMGANG MET DE MEDIA</i> 	<p>INDIVIDUELE MENS / LEERLING</p> <p>INDIVIDU EN DE ANDEREN / SAMENLEVING</p> <p>INDIVIDU EN DE WERELD / NATUUR:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>MENS EN DIER</i> ▪ <i>MENS EN PLANTENRIJK</i> ▪ <i>MENS EN LANDSCHAPPEN (NATUURLIJK EN ANDERE)</i> ▪ <i>MENS EN MILIEU</i> ▪ <i>MENS EN RUIMTE</i> ▪ <i>MENS EN TIJD</i> 	<p>KRITIEK:</p> <p>VIA INTERACTIEF, PARTICIPEREND, EXPERIMENTEEL LEREN: <i>toepassen, verwerken, handelingsperspectieven, productieve vaardigheden gebruiken: discussie (geleid, panel, forum), rollenspel, simulatiespel, identificatiespel, miniprojecten, zelf oefeningen en spelletjes ontwerpen, collages, affiches, stickers vlaggen ontwerpen, doorgeeftekst, krantenartikel, verhaal schrijven, groepswork, illustreren, aangeleerde kennis en vaardigheden overbrengen naar andere groepen leerlingen door een les te geven, een spreekbeurt, een spel te leiden, ...</i></p> <p>VIA procesgerichte dialoogvormen:</p> <p>OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p> <p>OPENBREKEN:</p> <p>VIA ONTDEKKEND LEREN EN PROCESGERICHTE DIALOOGVORMEN.</p> <p>OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p> <p>SOCIALISEREN:</p> <p>VIA COLLECTIEF LEREN EN PROCESGERICHTE DIALOOGVORMEN.</p> <p>OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</p>

<p><u>OFFENING IN ZINGEVEN</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>ERKENNING VAN DE MENS ALS ZINGEVER</i> ▪ ERKENNEN DAT DE MENS NIET DE ENIGE ZINDRAGER IS ▪ EXPLORATIE, VERKENNING EN INTEGRATIE VAN DE BETEKENING VAN DE WERELD, DE MENS, DE ANDEREN, DE NATUUR (WETENSCHAP, LITERATUUR, KUNSTEN) ▪ EXPLORATIE, VERKENNING EN INTEGRATIE VAN DE ZINGEVING VAN DE WERELD, DE MENS, DE ANDEREN, DE NATUUR (WETENSCHAP, KUNSTEN, LITERATUUR, RELIGIES) ▪ EXPLORATIE, VERKENNING EN INTEGRATIE VAN EXISTENTIËLE DIMENSIES ▪ EXPLORATIE, VERKENNING EN INTEGRATIE VAN DE SCHOONHEID EN DE WAARHEID: ESTHETISCH GEVOEL, DISTINCTIE ▪ EXPLORATIE VERKENNING EN INTEGRATIE VAN HET GELUK IN HET BESTAAN ▪ <i>EXPLORATIE, VERKENNING EN INTEGRATIE VAN HET WERELDBURGERSCHAP</i> 	<p><u>INDIVIDU EN DE WERELD / NATUUR:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>MENS EN / DIER</i> ▪ MENS EN PLANTENRIJK ▪ MENS EN LANDSCHAPPEN ▪ MENS EN MILIEU (NATUURLIJK EN ANDERE) ▪ MENS EN RUIMTE ▪ <i>MENS EN TIJD</i> <p><u>INDIVIDUELE MENS / LEERLING</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>MENSELIJKE PSYCHE</i> ▪ LICHAAMELIJKHEID ▪ PERSOONLIJKE LEVENSGESCHIEDENIS ▪ <i>PERSOONLIJKE IDENTITEIT</i> 	<p><u>OPENBREKEN:</u> <u>VIA ONTDEKKEND LEREN EN PROCESGERICHTE DIALOOGVORMEN. OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</u></p> <p><u>KRITIEK:</u> <u>VIA INTERACTIEF, PARTICIPEREND, EXPERIMENTEEL LEREN EN PROCESGERICHTE DIALOOGVORMEN. OM TOT ZELFREFLECTIE TE KOMEN.</u></p>
--	--	---

VOOR DE VERKLARING VAN DE TERMEN IN VERBAND MET DE PROCESDOELEN, DE GEBIEDEN, DE OPERATOEREN VERWIJZEN WE NAAR HET GLOSSARIUM BIJ DE ALGEMENE ORIENTATIETEKST LEERPLANONTWIKKELING NCZ, P. 22 E.V.

THEMAVELD 1: Wie ben ik? Wie ben jij?

Over identiteit, kinderjaren en vrijheid van meningsuiting.

Identiteit en de bescherming ervan (artikel 7 en artikel 8)

Elk kind heeft vanaf zijn geboorte recht op een naam.

Ook heeft ieder kind het recht een nationaliteit te verwerven.

De ondertekenende landen verplichten zich ertoe de identiteit van het kind te beschermen.

- **Wettelijke identiteit:** elk kind heeft recht op een naam en een nationaliteit.
- **Geërfde identiteit:** etnische, culturele en religieuze identiteit, een taal.
- Elkeen is **uniek**, nooit tevoren heeft die persoon bestaan, elk wezen is een nieuw wezen. Wat heb ik wat anderen niet hebben? Wat maakt mij speciaal?
- Een **naam** leert ons onszelf en de anderen te herkennen. Het hebben van een naam helpt ons onze identiteit te ontwikkelen, dus onze persoonlijkheid en ons karakter. Kinderen kunnen het belang van een naam en het erfgoed ervaren in dagelijkse situaties, waardoor ze een aantal vaardigheden kunnen verwerven en oefenen: kennismaken, begroeten, afscheid nemen, zichzelf voorstellen, iemands naam vragen, een praatje beginnen, wat meer over zichzelf vertellen dan enkel de naam te geven, ...
- Het **verschil** tussen een voornaam en een familienaam. Wat is een bijnaam, een troetelnaam, een scheldnaam, wat als je geen naam had? ...
- Identiteitsspelletjes en dagelijkse vaardigheden in spelvorm of met andere “groepen” in school oefenen: bv. iemand aankijken, kennismaken, begroeten, zichzelf voorstellen, afscheid nemen, luisteren, iets vragen, nee zeggen, een praatje beginnen, kritiek geven, kritiek aanvaarden, leuke en aardige dingen vertellen over zichzelf, reageren op afwijzing, conflicten hanteren - iets bepraten, oefenen in werkelijkheid van de vaardigheden door iets aan een vreemde te vragen, een telefoongesprek te voeren ...

Bij het werken aan de identiteit wordt aandacht besteed aan:

- Het zelfbeeld, de dingen die het kind over zichzelf weet en kwijt wil.
- Het verwerven van zelfvertrouwen.
- Het vermogen eigen gevoelens en gedachten onder woorden te brengen.
- Inzicht verwerven in eigen doen en laten in relatie tot dat van anderen. Het inzicht in sociale situaties kan bevorderd worden door verschillende dagelijkse situaties te creëren.
- Het vergroten van het inlevend vermogen.
- Het openstaan voor eigen en andermans gevoelens: herkennen, erkennen, accepteren, benoemen en uiten van deze gevoelens.
- Denken over sociale situaties, durven en doen, door de kinderen zelf te laten denken en hun de kans te geven hun oplossing in reële situaties te toetsen.
- De durf om informatie te vragen en hulp te zoeken stimuleren.
- **Het bevorderen van probleemoplossende vermogens door de kinderen zelf te laten denken en voelen over een mogelijke oplossing in allerlei situaties, ook in probleemsituaties.**
- Vluchtreacties, zich terugtrekken, overcompensatie en ontkennen vermijden door een positief klimaat te scheppen.
- Opkomen voor zichzelf zonder de anderen te kwetsen.
- De gelegenheid scheppen ervaringen te vertellen en te verwerken.
- Zelfbeschikking in de betekenis van zelfontplooiing en zelfbegrenzing.

Zelfbeschikking is zelf vorm en inhoud geven aan alle aspecten van het leven. Tegelijk is men daarmee ook verantwoordelijk voor alles wat men doet of laat. Zelfbeschikking is niet gelijk aan “doen wat je zelf wilt” of “laten wat je niet bevalt of goed uitkomt”. Het doen

en laten door mensen wordt begrensd door de mogelijkheden die de omstandigheden waaronder zij leven hen bieden. Daar dient men rekening mee te houden. Mensen zijn per definitie sociaal. Ze kunnen zichzelf pas zijn, zichzelf ontplooiën in maatschappelijke omstandigheden. Wanneer men zoveel mogelijk de baas wil blijven over het eigen leven, is het vereist dat men ook rekening houdt met die begrenzings. Zo is zelfbeschikking zowel zelfontplooiing als zelfbegrenzing. (Hedendaags Humanisme, Dhyen Vermeulen – p. 30)

Mogelijke facetten van het thema identiteit en de bescherming ervan, rekening houdende met de beginsituatie van de leerling

- **Wat ben ik?** - Een mens: waarom precies een mens
- Een kind: waarom een kind?
- Een jongen, een meisje: waarom een jongen, een meisje?

- **Wie ben ik?**
Voornaam, kind van, familienaam, geboortedatum, geboorteplaats, adres, leerling van school/ leerjaar, vriend van, nationaliteit, ...
Wie heeft mijn naam gekozen? Waar? Wanneer? Wanneer heb ik mijn naam nodig?
In welke situaties gebruik ik mijn naam? Wat als ik geen naam had? ...
- Hoe zie ik eruit? Voor mezelf? Voor de anderen? Klopt het beeld dat ik van mezelf heb met het beeld dat de anderen van mij hebben? Hoe zien mijn ouders mij? Mijn broers, zusjes?
- Hoe zie ik de anderen? Hoe zien de anderen zichzelf? Klopt dat beeld met het beeld dat ik van hen heb?
- Ik zeg iets leuks over mezelf. Ik zeg iets leuks over de anderen.
- Wat wil ik aan mezelf veranderen, waarom? Vinden de anderen dat nodig?
- Hoe noemen ze mij: mijn ouders, mijn oma, mijn broers, mijn vrienden, ... Heb ik een bijnaam? Kan ik er een bedenken? ...
- Ken ik mezelf? Hoe kan ik meer over mezelf te weten komen? (mama, papa, fotoboek)
- Wie ben ik: op school, thuis, bij vrienden, in de voetbalclub, vrije tijd, als ik boos ben, blij ben, droevig ben? ... Ben ik altijd dezelfde, gedraag ik mij overal hetzelfde, waarom wel/ niet? (Andere taak, andere rol, andere afspraken, verwachtingen, normen binnen groepen en subgroepen).
- Wat maakt mij “mij”? Wat maakt mij zo uniek en herkenbaar, als één van de 6 miljard?
- Wat kan ik? Wat zijn mijn mogelijkheden?
- Wat kan ik (nog) niet? Wat zijn mijn grenzen?

Volgende thema's worden hier aangezet.

Kinderjaren

Een kind is ieder persoon jonger dan 18 jaar, tenzij de nationale wetgeving de meerderjarigheidsgrens lager stelt. **(artikel 1)**

- **Begrip “kind”:** Wat is een kind? Het is minderjarig, heeft geen stemrecht, is leerplichtig, moet beschermd worden tegen misbruik, geweld, drugs, kinderarbeid, het krijgt wettelijk beperkingen opgelegd om het te beschermen bv. het mag nog niet alle films bekijken, rijverbod, ...
- Het kind heeft een aantal **noden en wensen**: wat heeft een kind nodig? Aandacht, gehoord worden, liefde, ouders, een huis en een thuis, familie en familielevens, frisse lucht, een hobby, vrienden, onderwijs, spel en ontspanning, opvoeding, afwisselende voeding, aangepaste kleding, zuiver water, hygiëne, bescherming, positieve “voorbeelden”, ... **Het**

wezenlijk verschil tussen noden en wensen moet geëxpliciteerd worden. Wensen kunnen zijn: dure merkkleding, ontbijt op bed, zelf bepalen waar het verblijft in normale omstandigheden, zelf bepalen of het al dan niet naar school gaat, zelf bepalen hoe laat het gaat slapen, ...

- Worden al deze noden voor het kind ingevuld, hoe en door wie?
- De **noden of basisbehoeften** van het kind komen overeen met **de rechten van het kind**. Is een verklaring van de rechten van het kind nodig en waarom? Is het nodig je rechten te kennen en waarom?
- Het **bekendmaken van de Conventie van De Rechten van het Kind**: artikel 42.
  - De oudere leerlingen kunnen een informatieve les of spelsituatie geven aan jongere leerlingen omtrent de Rechten van het Kind.
  - Een spreker van een humanitaire vereniging, Unicef, A.I., AZG, ... kan uitgenodigd worden om de kinderen voorlichting te geven omtrent kinderrechten en mensenrechten.
  - Bezoek aan een interactieve tentoonstelling, spelcircuit laten spelen dat ontwikkeld werd om kinder-en mensenrechten te verduidelijken. Vredescentrum, Jeugd en Vrede, ...Zie verder themaveld 8.5: UVRM & UVRK.

Mijn gevoelens, gedachten en de uitdrukking ervan

- Wat maakt je blij, bang, boos, droevig?
- Wanneer was je blij, bang, boos, droevig?
- Laat je altijd merken hoe je je voelt?
- Hoe kan je / mag je / wil je laten merken hoe je je voelt?
- Mag je dat laten merken aan en door je omgeving?
- Toon hoe je bent als je blij, bang, boos of droevig bent.
- Zeg deze zin, bv. "Ik ga naar huis", gewoon, blij, bang, boos, droevig.
Hoor je hoe iemand zich voelt aan de manier waarop hij iets zegt?
Zie je hoe iemand zich voelt? Altijd?
- Is het belangrijk dat je kunt tonen hoe je je voelt?
- Wil je eigenlijk altijd tonen hoe je je voelt? Wanneer wel/ niet? Waarom wel/ niet?
- Wat kun je doen als je jezelf boos, bang, droevig voelt om het niet te blijven? Kan je met iedereen over je gevoelens praten? Met wie wil je wel/ niet over je gevoelens praten? Waarom wel/ niet?
- Wat kun je doen als iemand anders boos, bang, droevig is?
- ...

We proberen de kinderen zelfkennis en expressiemogelijkheden bij te brengen over de eigen gevoelens en we proberen hen te leren meeleven met de gevoelens van anderen. Dit impliceert dat ze zich kunnen inleven in de gevoelens van anderen (empathie).

Werken rond gevoelens betekent wellicht ook dat bepaalde kinderen over dingen gaan praten waarover ze anders nooit hun mond durven opendoen; of misschien zwijgen ze juist vaker.

We zullen erop bedacht moeten zijn dat ieders gevoelens kunnen worden geuit, maar ook gerespecteerd.

Een mening vormen en uiten

De mening van het kind.

Ieder kind heeft het recht zijn mening vrijelijk te uiten in aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang moet worden gehecht **(artikel 12).**

Vrijheid van meningsuiting.

Elk kind heeft het recht, zowel binnen als buiten de landsgrenzen, zijn mening te uiten, informatie te verkrijgen of te verschaffen en denkbeelden door te geven **(artikel 13).**

Een mening vormen

- Om een mening te vormen zijn informatie en vorming noodzakelijk.
- Denkvaardigheden ontwikkelen.
- Het kind moet de kans krijgen zijn mening te geven aangaande zaken die het aanbelangen, rekening houdend met zijn leeftijd en rijpheid.
- Waarover mag een kind zijn mening geven?
- Waarover moet een kind zijn mening kunnen geven?
- Wat zou je willen veranderen? Waarom? Hoe zou je dat willen veranderd zien? Hoe zou je het kunnen veranderen?
- Schrijf een gedicht, een tekst.
- Maak een tekening.
- Geef je mening over bijvoorbeeld:
  - Een bepaalde stelling: “Kinderen moeten zwijgen en doen wat van hen verlangd wordt”.
  - Een gedicht.
  - Een tekst: kies een standpunt en verdedig je standpunt.
  - Een citaat: bv. “Ik ben iemand! Ik mag arm zijn, maar ik ben iemand! Ik mag een gevangene zijn, maar ik ben iemand! Ik mag ongeletterd zijn, maar ik ben iemand! (Dominee Jesse Jackson).
  - Wat vind je mooi aan je leven en je leven als kind? Wat zou je anders willen?
  - Hoe zou je je leefomgeving willen? Ben je tevreden over bv. de indeling van de klas, de speelplaats, je slaapkamer? Heb je suggesties om deze te veranderen? Welke? Maak een tekening over je ideale slaapkamer, speelplaats, klaslokaal, ...
  - Een televisieprogramma
  - Een reclame in een tijdschrift, op tv, op straat, ...
- Exploreren, analyseren en beoordelen van allerlei vormen van (bij)geloof.
- ...

Zie ook themaveld 8.1: Recht op inspraak en participatie.

Een mening uiten

- Hoe kan een kind zich uitdrukken? Met woorden, een gebaar, mimiek, een tekening, ...
- Wat heb je nodig om je uit te drukken? Vooreerst, de kans krijgen zich uit te drukken; vertrouwen in zichzelf en zijn mening. Kennis en aangepaste informatie zijn nodig om zich een mening te vormen en waar kan deze bekomen worden om mijn mening te staven? Stellingen: “Kennis is macht”, “Ken jezelf”.
- Kun je altijd en onder alle omstandigheden je mening zeggen? Mag je iemand (opzettelijk) kwetsen? Stelling: “Woorden kunnen wapens zijn”. Wanneer wel/ niet?
- Spreekbeurt laten geven, waarbij de leerlingen de kans krijgen gedurende een bepaalde tijd ononderbroken over een bepaald onderwerp te spreken en na de spreekbeurt vragen te

beantwoorden i.v.m. het onderwerp. Zo ervaren de leerlingen dat goed geïnformeerd zijn belangrijk is.

Zie ook themaveld 8.1: Recht op inspraak en participatie.

Recht op aangepaste informatie (artikel 17)

Kinderen dienen toegang te hebben tot informatie en materiaal afkomstig uit een verscheidenheid aan bronnen. Daarbij zal de Staat de massamedia stimuleren informatie te verspreiden van sociaal en cultureel nut voor het kind en zal de Staat de nodige maatregelen treffen om het kind te beschermen tegen informatie en materiaal die schadelijk voor het kind zijn.

- Verschillende informatiebronnen leren kennen.
- Leren omgaan met kennis / informatie.

Zie ook themaveld 3.4: Media.

Vrijheid van gedachte, geweten en levensbeschouwing

De Staat eerbiedigt het recht van het kind op vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst, en de rechten en plichten van de ouders om het kind hierbij te begeleiden (**artikel 14**).

- Uitwisselen van gedachten: door een gezamenlijke uitwisseling van gedachten wordt de leerlingen de mogelijkheid geboden samen te werken, hun ideeën weer te geven, zonder bang te zijn zich te vergissen of zich belachelijk te maken, de creativiteit en originaliteit van elkaar te respecteren. Hierbij zijn volgende regels belangrijk: de gedachten mogen niet geëvalueerd worden; er moeten zoveel mogelijk verschillende ideeën aan bod komen; alle ideeën moeten ontwikkeld kunnen worden.
- Een debat kan worden georganiseerd, waarbij de leerlingen hun standpunt kiezen dat ze willen verdedigen. Ze zoeken vervolgens argumenten om deze stelling kracht bij te zetten. Weerleggen is toegestaan, op voorwaarde dat dit gedisciplineerd en met respect gebeurt. Na het debat evalueren de leerlingen in welke mate hun oorspronkelijk standpunt gewijzigd is en door welke argumenten. Zij kunnen ook nagaan welke de waarde is om voor een standpunt uit te komen.
- Een spel geven waarbij keuzes moeten gemaakt worden, zonder dat er meteen een waardeoordeel geveld wordt, maar waarbij de leerlingen de waarde van hun keuze ondervinden tijdens het spelverloop.
- **Verschillende levensbeschouwingen** belichten.
- **Het Vrijzinnig Humanisme**.
- **Vrijzinnig humanistische waarden** exploreren, verkennen, integreren en implementeren.
- **Verschillende ontstaansverhalen <-> evolutie**.

Vrijheid van vereniging

Kinderen hebben het recht om samen te komen, om lid te worden van verenigingen en verenigingen op te richten (**artikel 15**).

- Tot welke verschillende groepen behoren de leerlingen? Bv. hobbyclub, sportvereniging, academie, wandelclub. Wie zijn hun vrienden? Wat doen ze in hun groep, met hun vrienden? ...
- Naar welke bijeenkomsten ga je? Bv. voetbalwedstrijd, film, toneel, vergadering, een actie schoon milieu, een tentoonstelling, ...
- Wie zijn mijn vrienden? Wat is vriendschap (thema 2.7)?

Zie ook thema 3.8: Jongerencultuur.

Sociale opvoeding: Dit ben ik!

Je persoonlijkheid en talenten ontwikkelen

- Wie ben ik?
- Hoe zie ik mezelf?
- Wat vind ik leuk / niet leuk aan mezelf?
- Wat weet ik van mezelf?
- Ken ik mezelf?
- Hoe zien anderen mij?
- Wat vinden anderen leuk aan mij?
- Waar houd ik van? Waar houd ik niet van?
- Wat kan ik goed / niet goed?
- Wat vinden anderen dat ik goed kan?
- Welke kwaliteiten en talenten heb ik?
- Hoe heb ik die ontdekt?
- Hoe kan ik die verder ontwikkelen?
- Geef je signalement. Zegt dat signalement wie je echt bent? Wie ben je echt?
Om te ontdekken hoe iemand anders met deze vraag omspringt kunnen de pagina's van 9 tot 12 uit "De wereld van Sofie" (voor)gelezen worden.
Discussiepunten (uit de Wereld van Sofie- werkboek):
  - Bepaalt een naam wie je bent?
  - Kun je in de spiegel zien wie je bent?
  - Bepaalt je uiterlijk (ogen, neus, mond,...) wie je bent?
  - Is het niet vreemd dat we niet echt weten wie we zijn?
  - Hebben we iets te vertellen over ons uiterlijk?
  - Kunnen we ervoor kiezen mens te zijn?
  - Kunnen we onze vrienden zelf kiezen?
  - ...
- De kinderen verdiepen zich in eigenschappen die ze in zichzelf waarderen en kunnen dingen benoemen waar anderen rekening mee moeten houden.
- Leren zichzelf relativeren.
- Zelfkennis.
- Zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld stimuleren.

THEMAVELD 1 : Wie ben ik? Wie ben jij?

Thema 1.1: Identiteit en de bescherming ervan

Thema 1.2: Kinderjaren

Thema 1.3: Gevoelens, gedachten en de uitdrukking ervan

Thema 1.4: Een mening vormen en uiten

Thema 1.5: Recht op informatie

Thema 1.6: Vrijheid van gedachte, geweten en levensbeschouwing

Thema 1.7: Vrijheid van vereniging

Thema 1.8:

Thema 1.9: Sociale opvoeding: Dit ben ik!

THEMA 1.1 : Identiteit en de bescherming ervan

KENNISASPECT

- Weten wat een wettelijke identiteit en wat een geërfde identiteit is.
- Weten dat bepaalde aspecten van uiterlijk en persoonlijkheid genetisch bepaald zijn.
- Weten dat leeftijd en omgeving (sociaal milieu) een belangrijke rol spelen in het kunnen ontwikkelen van zijn/haar identiteit, van zijn/haar persoonlijkheid.
- Weten dat ieder individu een eigen sociale en culturele identiteit heeft en afhankelijk is van het gezin waar het in opgroeit.
- Weten dat wanneer de culturele identiteit van het kind verschilt van die van de rest van de bevolking, bescherming niet overal gewaarborgd is.
- Weten dat je de vrijheid hebt om al dan niet over jezelf te praten.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	ZELFREFLECTIE Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Zichzelf leren kennen. Wie ben ik? Wat kan ik? Wat wil ik? Wat maakt mij uniek? - Zichzelf leren inschatten. - Eigen mogelijkheden en grenzen leren kennen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Nadenken over het belang van op een aangename manier te kunnen omgaan met anderen, met andere sociale & culturele identiteiten.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren openstaan voor anderen. - Leren contacten leggen. - De verscheidenheid tussen individuen leren appreciëren. - Leren op een aangename manier omgaan met andere sociale & culturele identiteiten.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	ATTITUDES - Openstaan voor de verscheidenheid onder mensen. - Openheid en verdraagzaamheid tov. de eigen en andere sociale & culturele identiteiten.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	- Zelfvertrouwen, een positief zelfbeeld ontwikkelen. - Aan introspectie leren doen. - Durven opkomen voor zichzelf. - Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing. - Bouwen aan een eigen sociale en culturele identiteit.

THEMA 1.2 : Kinderjaren

KENNISASPECT

- Weten dat groeien een proces is.
- Weten wat kinderen nodig hebben om zich te kunnen ontwikkelen.
- Kennismaken met de Conventie van de Rechten van het Kind en relaties leggen met het dagelijkse leven van kinderen.
- Weten dat deze rechten gebaseerd zijn op behoeften en niet op verlangens en wensen.
- Weten dat de kinderjaren eindigen als de meerderjarigheid wordt bereikt.
Het kind krijgt dan het wettelijke statuut van volwassene.
- Weten dat sommige sociale omstandigheden en gewapende conflicten redenen kunnen zijn waarom kinderen er vaak toe worden aangezet voortijdig verantwoordelijkheden te nemen die volwassenen toebehoren.
- Weten dat dergelijke omstandigheden over de hele wereld voorkomen en kinderen de kans ontnemen om zich te ontplooiën.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> I.4	ZELFREFLECTIE Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Leren inzien dat groeien een proces is dat geduld, verzorging en tijd vraagt. - Leren inzien dat iedereen groeit volgens zijn eigen tempo, mogelijkheden en beperkingen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Een onderscheid leren maken tussen verlangens of wensen en behoeften. - Leren nadenken over het belang van kinderrechten en de toepassing ervan. - Inzien dat het van menselijke inspanningen afhangt of kinderen de kans krijgen om onbezorgd op te groeien.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren zien dat, wanneer en hoe Kinderrechten geschonden worden.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Sociale bewogenheid, meevoelen met kinderen wier rechten niet gerespecteerd worden.
Engagement 4.1 & 4.3	Kritiek	Individu en wereld III.4	- Een actie ondernemen of steunen voor kinderen wier rechten geschonden worden.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
	Kritiek	Individu en de wereld III.4	- Durven opkomen voor zijn / haar rechten en deze van anderen.

ATTITUDES

- Sociale bewogenheid, meevoelen met kinderen wier rechten niet gerespecteerd worden.
- Een actie ondernemen of steunen voor kinderen wier rechten geschonden worden.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
- Durven opkomen voor zijn / haar rechten en deze van anderen.

Thema 1.3: Gevoelens, gedachten en de uitdrukking ervan
--

KENNISASPECT

- Factoren die gedachten en gevoelens beïnvloeden, leren kennen.
- De invloed van gedachten en gevoelens op iemands gedrag leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
Autonomie 1.1	ZELFREFLECTIE Openbreken	Individu I.1 -> I.4
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1
Engagement 4.2 & 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4

VAARDIGHEDEN

- Gevoelens en gedachten bij jezelf leren (h)erkennen en dieper kennismaken met jezelf.
- Gevoelens en gedachten leren uiten (verbaal en non-verbaal).
- Inzicht verwerven in het eigen doen en laten in relatie tot het doen en laten van anderen in dagelijkse situaties.
- Er bewust voor leren kiezen of men al dan niet over zijn gedachten en gevoelens zal praten en dit duidelijk leren maken.
- Nadenken over en inzicht krijgen in de factoren die gevoelens beïnvloeden.
- Gevoelens en gedachten bij anderen leren (h)erkennen.
- Verschillen en overeenkomsten in de gevoelsbeleving van jezelf en anderen leren ontdekken.
- Ontdekken dat elkeen in eenzelfde situatie anders kan reageren.
- Leren omgaan met je eigen gevoelens en die van de anderen.

ATTITUDES

- Rekening leren houden met de gevoelens van anderen.
- De gevoelens van anderen leren aanvaarden als een deel van zijn / haar persoonlijkheid.
- Een goed en oprecht gesprek kunnen aangaan en naar waarde kunnen schatten.
- Door zelfkennis anderen beter leren kennen.
- De gevoelens van jezelf leren aanvaarden als een deel van je persoonlijkheid.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
- Zelfbescherming.

Thema 1.4: Een mening vormen en uiten
--

KENNISASPECT

- Om je mening te vormen is kennis en informatie nodig.
- Weten dat kinderen het recht hebben en de kans moeten krijgen hun mening te geven over zaken die hen aanbelangen.
- Verschillende manieren leren kennen om je mening te uiten.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--	---	----------

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

VAARDIGHEDEN

- In staat zijn verbale vaardigheden te gebruiken om zijn mening te uiten. (zich uitdrukken, een praatje maken, een gesprek voeren, telefoneren, discussiëren, demonstreren, een protestlied, ...)
- In staat zijn non-verbale vaardigheden te gebruiken om zijn mening te uiten. (een brief schrijven, een affiche of spandoek maken, gebaren, mime, ...)
- Leren beoordelen welke methode het meest aangewezen is in welke specifieke situatie.
- Leren a-dogmatisch denken.
- Leren kritisch waarnemen en denken.
- Leren creatief denken. (associëren, verbanden leggen, loskomen van voor de hand liggende en vertrouwde denkpatronen, ...)
- Leren nuanceren.
- Leren redeneren.
- Leren redenen of oorzaken zoeken.
- Leren gevolgen afwegen.
- Leren alternatieven formuleren.
- Leren argumenten zoeken.
- Een mening leren vormen na vrij onderzoek.

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- In staat zijn om af te wegen of, hoe en onder welke omstandigheden je je mening kunt geven.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Op een rationele manier en met respect voor de integriteit van ieders persoon je mening kunnen en durven uiten. - Leren luisteren naar de mening en de argumenten van anderen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en wereld III.1 -> III.6	- Bereid zijn zich zowel verbaal als non-verbaal te uiten. - Bereid zijn een eigen mening te verwoorden, te verduidelijken, te nuanceren, te motiveren en bij te sturen. - Bereid zijn naar de mening en argumenten van anderen te luisteren. - Een kritische houding leren aannemen ten aanzien van informatie en meningen (van jezelf en anderen). - Informatie en meningen (van jezelf en anderen) kunnen onderzoeken en in vraag durven stellen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing. - Opkomen voor je mening. - Kritische zin. - Streven naar vrij onderzoek.

Thema 1.5: Recht op informatie

KENNISASPECT

- Kinderen hebben recht op aangepaste informatie en voorlichting over zaken die hen aanbelangen en interesseren.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
	ZELFREFLECTIE	

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I4
Moreel denken 2.1	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Engagement 4.7	Kritiek	Individu en de wereld

- Weten waar je aangepaste informatie kunt vinden en deze ook gaan opsporen.
- Een onderscheid kunnen maken tussen fictie en realiteit.
- Nadenken over het belang van informatie / kennis.
- Op een inzichtelijke manier omgaan met informatie om jezelf en de wereld om je heen beter te begrijpen.
- Op een kritische manier leren omgaan met diverse informatiebronnen.
- Leren informatie verwerven en verwerken (aan de hand van vrij onderzoek).

ATTITUDES

Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Bereid zijn een kritische houding te ontwikkelen tegenover informatie en informatiebronnen.
- Openstaan voor nieuwe kennis, informatie, ...
- Correcte relaties kunnen leggen tussen informatie en kennis.
- Belangstelling hebben voor de actualiteit om de wereld beter te begrijpen.

Thema 1.6: Vrijheid van gedachte, geweten en levensbeschouwing
---

KENNISASPECT

- Kennismaken met verschillende levensbeschouwingen in de wereld.
- De basisprincipes van het vrijzinnig humanisme leren kennen.
- De fakkel kennen als symbool van de vrijzinnige gemeenschap.
- De werking en de doelstellingen van Amnesty International leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
+ bijzondere procesdoelen	Operator +	
Autonomie	Openbreken	Individu
1.1 -> 1.4		I.1 -> I.4
Moreel denken	Socialiseren	Individu en de anderen
2.1 -> 2.3		II.1 & 2
Humaniseren	Socialiseren	Individu en de anderen
3.1 -> 3.3		II.1 & 2
Engagement	Socialiseren	Individu en de anderen
4.1 -> 4.3		II.1 & 2
Zingeving	Openbreken	Individu
5.1 -> 5.8		I.1 -> I.4

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

- Aan de hand van vrij onderzoek leren informatie verwerven en verwerken, over verschillende levensbeschouwingen in de wereld.
- Inzicht krijgen in het ontstaan van religies.
- Morele waarden (respect/ tolerantie/ gelijkwaardigheid/ solidariteit/ vrijheid/ rechtvaardigheid/ eerlijkheid/ zelfbeschikking/ zelfontplooiing/ zelfbegrenzing/...) exploreren, verkennen en integreren.
- Leren luisteren naar de gedachten, de overtuiging, de gevoelens en het gedrag van anderen.
- Leren de gedachten, de overtuiging, de gevoelens en het gedrag van anderen te begrijpen.
- In staat zijn respect te hebben voor de mening, de overtuiging van anderen.
- De grenzen van tolerantie leren aftasten.

ATTITUDES

- Bereid zijn te streven naar een persoonlijke vrijheid van denken en handelen voor iedereen, zonder dat die de persoonlijke vrijheid van anderen beperkt.
- Bereid zijn van volgende morele waarden te implementeren: respect/ tolerantie/ gelijkwaardigheid/ solidariteit/ vrijheid/ eerlijkheid/ rechtvaardigheid./ ...
- Aan de hand van het verwerven en verwerken van informatie over verschillende levensbeschouwingen in de wereld komen tot een eigen gemotiveerde overtuiging.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 1.7: Vrijheid van vereniging

KENNISASPECT

- Kinderen hebben het recht bij elkaar te komen, een club te vormen of lid te worden van een club.
- Positieve en negatieve aspecten van een groep leren kennen, inschatten en beoordelen om persoonlijke keuzes te kunnen maken.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Jezelf leren uiten: a.d.h.v. allerlei expressievormen jouw club of vereniging leren voorstellen. (Welke? Wat doe je er? Wie ontmoet je er? Waarom heb je voor die club of vereniging gekozen?) - Redenen leren bedenken waarom het belangrijk is dat kinderen zich kunnen verenigen of lid worden van een club.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken en dialogeren over het belang voor kinderen om te kunnen beroep doen op het recht bij elkaar te komen, zich te verenigen of lid te worden van een club.
Humaniseren 3.1 -> 3.5 Engagement 4.1 -> 4.7	Socialiseren Kritiek	Individu en de anderen II.1 & 2 Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Nadenken over en inzicht krijgen in groepsdynamieken, groepsstructuren en jongerenculturen. - Nadenken over de verantwoordelijkheid die je hebt tegenover jezelf en anderen
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 1.8:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
+ bijzondere	Operator +	
procesdoelen	ZELFREFLECTIE	

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 1.9: Sociale opvoeding: Dit ben ik!
--

KENNISASPECT

- Kinderen hebben recht op "ruimte" om te zoeken, te experimenteren, te ontdekken, te exploreren, te beleven, te ervaren.
- Recht op privacy.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--	---	----------

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Zichzelf leren kennen en inschatten. (= zelfkennis)
- Eigen mogelijkheden en grenzen leren onderzoeken. (= zelfkennis ontwikkelen)
- Zichzelf als waardevol leren zien. (= eigenwaarde/een positief zelfbeeld stimuleren)
- Zelfvertrouwen ontwikkelen.
- Leren omgaan met emoties.
- Leren omgaan met innerlijke conflicten.
- Voor zichzelf leren opkomen.

ATTITUDES

Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Bereid zijn hun eigen persoonlijkheid en talenten te ontwikkelen en te versterken.
- Zelfvertrouwen.
- Mondigheid.
- Assertiviteit.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
- Durven opkomen voor zichzelf.
- Een eigen identiteit ontwikkelen.
- Zelfaanvaarding.
- Zelfbescherming.
- Zelfrelativering.

THEMAVELD 2: Ik wil groeien!

Het recht van kinderen op voeding, gezondheid en veiligheid.

- Het recht op leven: artikel 6.
- Gezondheid en gezondheidsdiensten: artikel 24.
- Sociale zekerheid: artikel 26.
- Levensstandaard: artikel 27.

Recht op leven

Elk kind heeft het inherente recht op leven.

Het overleven en ontwikkelen van het kind moet verzekerd worden.

(artikel 6)

- Wat is overleven, wat is nodig om te overleven?
De **overlevingsrechten** zijn: voldoende en gezond eten en drinken, hygiëne, gezondheid en gezondheidszorg, veiligheid en het voorkomen van ongelukken.
- Wat hebben kinderen nog meer nodig om “goed” en “gelukkige” te kunnen leven?
Zorg en liefde, affectie, aandacht, onderwijs, mogelijkheden om zich te ontplooiën, ...
(ontwikkelingsrechten: zie themaveld 3)
- 6 miljard mensen hebben recht op leven.
- Andere levensvormen hebben ook recht op leven.
- Ook afscheid nemen, de dood, verdriet en rouw kunnen in dit thema aan bod komen, maar worden verder uitgewerkt in themaveld 4.1: kind en dood, verdriet en rouw.

Gezondheid / gezondheidsdiensten / gezondheidsvoorlichting

Ieder kind heeft recht op een zo goed mogelijke gezondheid en op de best mogelijke gezondheidszorg.

(artikel 24)

- Bevorderen van gezond gedrag: verantwoordelijkheid opnemen t.o.v. zichzelf en toekomstige generaties door kennis, vaardigheden en inzichten te verwerven t.a.v. een gezond gedragspatroon dat past bij de leeftijd, de handhaving en de bevordering van de eigen gezondheid. Daarbij houden de leerlingen ook rekening met hun sociale, affectieve en mentale behoeften.
- Kunnen aangeven hoe ze omgaan met ziektesituaties, lichamelijke en geestelijke ongemakken. De personen leren kennen die hen kunnen helpen en de beschikbare voorzieningen kunnen aangeven en er gebruik van maken: ouders, leerkracht, dokter, apotheker, ziekenhuis, vertrouwenspersonen en hulpverlenende instanties, kindertelefoon,...
- Rekening leren houden met lichamelijke en geestelijke ongemakken, beperkingen of handicaps van henzelf en klasgenoten of andere personen.
- De leerlingen kunnen kennis van veiligheidsrisico's en risicobeperkende regels toepassen in speel- en werkgedrag in en om de school, tijdens vrije tijd.
- Preventieve gezondheidszorg dient ontwikkeld te worden: informatie krijgen betreffende omgaan met eigen lichaam, seksualiteit, drugs en medicatie, een ja / neen gevoel ontwikkelen, ...
- ...

Sociale zekerheid

Elk kind heeft het recht gebruik te maken van de sociale voorzieningen, met inbegrip van de sociale verzekering.

(artikel 26)

- Dit houdt in dat elk kind recht heeft op degelijke huisvesting, voeding, kleding en verzorging.

Levensstandaard

Elk kind heeft recht op een levensstandaard die toereikend is voor zijn lichamelijke, geestelijke, intellectuele, morele en maatschappelijke ontwikkeling.

(artikel 27)

Wonen

- Een huis = een thuis: waarom is jouw huis je thuis? Wat maakt jouw huis je thuis? Wie en wat moeten er zeker altijd zijn opdat je huis je thuis zou zijn?
- Aspecten van wonen kunnen zijn: hygiëne, dagelijkse zorg, het bereiden van de maaltijden en het samen eten, slapen, wassen, poetsen, leefkamer, nutsvoorzieningen, luxe (wat?), telefoon, televisie, spelen, werken, ...
- Verschillende woontypes: boerderij, appartement, huis buiten en in de stad, tuin, ...
- De noodzaak van een inkomen.
- De kosten die een gezin moet dragen met betrekking tot wonen.
- De verantwoordelijkheid voor de plaats waar men woont.
- Het respect voor de privacy van gezinsgenoten.
- Het respect voor de burens en voor de buurt waar men woont.
- Wonen en huisdieren.
- Milieuvriendelijk wonen.
- Wonen en energieverbruik.
- Wonen en afvalproductie.
- Wonen en omgaan met water.
- ...

LEVENSKWALITEIT

- Armoede is een onrecht! Toch is er armoede. Er mag geen sociale uitsluiting zijn omdat iemand arm is. Kinderen uit achtergestelde milieus hebben behoefte aan waardering door iedereen.
- Vaak zijn kinderen uit sociaal zwakkere milieus slachtoffer van pestgedrag en uitsluiting. De leerlingen hebben een sociale verantwoordelijkheid voor sociaal zwakkere kinderen in de groep, dat is hen als gelijkwaardig behandelen.
- We zijn met 6 miljard mensen: waarop heeft dit gegeven een invloed? Onder andere: voedselprobleem, milieuoverlast, huisvuilproductie, ontbossing, conflicten, sociale zekerheid, huisvesting en een tekort aan huisvesting, verstedelijking, vergrijzing, kortom duurzame ontwikkeling, ...
- Zuiver drinkwater en een gezonde leefomgeving moeten gevrijwaard worden: de zorg voor het milieu door elk van ons, door de industrie en door de overheid!
- ...

Mens en natuur / milieu – duurzame ontwikkeling

In het verleden lag de klemtoon op de uitzonderlijke en superieure plaats van de mens in de natuur. Veeleer dan de menselijke afhankelijkheid ten opzichte van de natuur te erkennen en als uitgangspunt te nemen, stelde men de mogelijkheden waarover de mens beschikt om de natuur te gebruiken centraal. Via kenniswerving zou de natuur controleerbaar worden gemaakt, hetgeen ook in zekere mate gelukt is. De invloed op de natuur is in de moderne tijden sterk toegenomen en kende sinds de industriële revolutie een explosieve groei. Aan de mogelijkheden om de natuur te modelleren leek, noch technisch, noch politiek en economisch, noch cultureel en moreel, een grens te bestaan. De fundamentele afhankelijkheid bleef echter even reëel als tevoren. De steeds grotere controle genereerde op paradoxale wijze ook onvoorziene en ongecontroleerde nevenverschijnselen, die thans veel verworvenheden van de natuurbeheersing in de schaduw stellen. De natuurlijke werkelijkheid waarvan de menselijke soort als onderdeel afhankelijk is en waarbinnen zij zich dient te realiseren, wordt bedreigd en stilaan vernietigd.

De toename van de milieuproblemen en de inzichten uit de ecologie hebben ons ertoe gebracht deze visie bij te stellen.

Aangezien de mens onlosmakelijk verbonden is met en afhankelijk is van de natuur, zal een morele houding die de behoefte van de mens als referentiepunt neemt, onmogelijk buiten een waardering van de natuur kunnen.

De waardering van het menselijk welzijn wijst op de noodzaak van de waardering van de natuur.

Natuurzorg is belangrijk, daar de komende generaties evenveel recht hebben op de rijkdom van de natuur als de huidige. Zij is belangrijk, daar het de leefvoorwaarden van de mens betreft, ook die van de mensen die nu leven.

Indien we elk levend wezen het recht geven zoveel mogelijk zijn eigensoortig welzijn te bereiken, houdt dit in dat men deze wezens niet louter zal behandelen als middel, doch steeds ook zoveel mogelijk rekening zal houden met hun doelen. Hierdoor respecteren we een solidariteitsbeginsel en maken voor onszelf een rijkere werkelijkheidservaring mogelijk.

Meer concreet betekent het waarderen van de natuur dan, dat we zoveel mogelijk ieder wezen in de mogelijkheid laten zijn eigensoortig welzijn te realiseren. Het betekent ook dat we de verschraling van de natuurlijke werkelijkheid, zoals het verdwijnen van bepaalde biotopen, het afnemen van de soortenrijkdom, enz. verhinderen. Het houdt in dat men drastische ingrepen waardoor de natuur een vorm aanneemt waaraan de huidige soorten, waaronder de mens, minder of niet geadapteerd zijn, stopzet zonder evenwel de langzame natuurlijke transformatieprocessen die niet door de mensen worden veroorzaakt, te willen tegenhouden.

Men dient verder het verbruik van niet-hernieuwbare grondstoffen zoveel mogelijk in te perken en naar een recyclerend economisch proces te streven. Tenslotte dient men te proberen de natuur in al haar inherente esthetische aantrekkelijkheid én variabiliteit te behouden.

Al deze vormen van natuurzorg en respect voor de natuurlijke wezens laten zich niet gemakkelijk realiseren. We weten dat het zonder wijziging van onze houding zeker de slechte kant opgaat. Aangezien onze kennis over de gevolgen van ons ingrijpen in de natuur nog zeer beperkt blijft en we, onwetend op vele terreinen, dikwijls onverwacht met de nefaste gevolgen van ons handelen worden geconfronteerd, kunnen we best een aanvang nemen met het in acht nemen van een zo groot mogelijke voorzichtigheid : nieuwe ingrepen zo beperkt mogelijk houden en zoveel mogelijk laten voorafgaan door onderzoek naar de mogelijke gevolgen ervan op korte, maar ook op middellange en lange termijn.

Bij het maken van keuzen met betrekking tot ons optreden in de natuur is het nodig met een zo ruim mogelijke context rekening te houden. Zeer belangrijk daarbij is de economische praktijk die erop gericht is steeds nieuwe markten te openen, steeds andere producten aan te bieden en de consument steeds tot kopen aan te zetten.

Het voortbestaan van een rijke natuur in duurzaamheid realiseren, vereist een « regulering » van productie en consumptie. Men kan trachten aan de consumptiezijde in te grijpen, door de mensen ertoe aan te zetten milieuvriendelijke producten te kopen, die bovendien milieuvriendelijk geproduceerd zijn. Men kan er hen evenzo toe aanzetten geen producten te kopen die ten koste van de waardigheid van niet-menselijke wezens geproduceerd werden. Maar veel belangrijker is het krachtige maatregelen te nemen aan de productiezijde. Het is oneindig veel verstandiger te voorkomen dan te moeten trachten te genezen. Een richtinggevende tussenkomst van internationale instellingen is vereist, zowel van politieke als in hoofdzaak economische instellingen. Zij dienen te steunen op diepgaand interdisciplinair onderzoek. We hebben behoefte aan een controle die onze afhankelijkheid van de natuur en haar evenwichten in rekening brengt en aan kennis die dat mogelijk maakt. Dan zullen we in staat zijn de schade te herstellen en een omgang met de natuur kunnen tot stand brengen die nieuwe schade vermijdt.

Deze omgang met de natuur zal ook een ander behoeftenpatroon vereisen. Een ander concept van welzijn en welvaart, een andere visie op vooruitgang : het veronderstelt een grondige mentaliteitswijziging. Daarom is een grootschalig bewustmakingsproces vereist, een proces van « vorming » en « verlichting » van de geesten. Wil men deze nieuwe vorm van welzijnservaring ingang doen vinden , dan moet men de mensen doordringen van het besef dat zorg en respect voor de niet-menselijke natuur wezenlijk zijn en in al hun consequenties moeten worden waargemaakt. Zorg voor de natuur en respect voor de natuurlijke wezens zal door opvoeding moeten geactiveerd worden. Daarbij gaat het om de natuur als geheel, maar ook om specifieke delen ervan, landschappen, biotopen en soorten. Daarbij gaat het ook om alle individuele niet-menselijke wezens. Het respect voor hun waardigheid noopt er tevens toe alle situaties waarin zij nodeloos worden afgesneden van het bereiken van het welzijn dat hen eigen is, te vermijden.

Uit Humanisme Morgen.

Pagina 41 – 63 « Pleidooi voor een ecologisch humanisme ».

Een uitgave van het Humanistisch Verbond – VUB PRESS.

“Bij milieuvervuiling of gebrek aan ontwikkeling zijn kinderen altijd het eerste slachtoffer. Overal op de wereld, in zowel rijke als arme landen, lijden zij als eersten onder armoede, ondervoeding, ziekte en vervuiling. Daarom is het ook geen toeval dat Agenda 21 een apart hoofdstuk wijdt aan kinderen en jongeren in relatie tot duurzame ontwikkeling. ...”

Boutros Boutros Ghali.

“Onze grootste uitdaging in deze en de volgende eeuw is het redden van onze planeet. We zullen daarvoor de fundamenten van onze moderne samenleving moeten herzien - namelijk onze relatie met de natuur.”

Michael Gorbatsjov

Bron: Operatie red de aarde - Agenda 21 voor jongeren.

NOVIB / J.H. Gottmer - Haarlem / UNICEF / NCOS

ISBN 90-257-2616-X

Bij het uitwerken van dit thema is het belangrijk kinderen op een eenvoudige en directe wijze te confronteren en gevoelig te maken voor de milieuproblemen die onze aarde bedreigen. Oplossingen te leren kennen die de optimale situatie kunnen herstellen. Leren nadenken over en het belang leren inzien van de noodzaak om het milieu te beschermen. Oplossingen leren ontdekken, vooral ook die zaken die ieder van ons in zijn dagelijkse leven kan toepassen. Het bijbrengen van respect voor diverse levensvormen. Aandacht hebben voor en leren genieten van al het mooie op onze planeet.

Mens en dier

- Het gedrag en de verantwoordelijkheid van mensen t.o.v. dieren.
- Huisdieren: Wat wel en wat niet? / Verzorging / Voeding / Behandeling / Kweken / Sterilisatie / De impact op anderen / Opvoeding / Training & verknoeien van dieren / De grenzen van vriendschap met dieren / ...
- Dierenmishandeling / dierenleed.
- Doden van dieren.
- Bedreigde diersoorten.
- Dierenbescherming.
- Dierenrechtenorganisaties: Welke? / Doelstellingen / Nut / Acties / ...
- Dierenemoties / dierengevoelens.
- Het toekennen van menselijke eigenschappen aan dieren (antropomorfisme).
- Communicatie met dieren.
- Dieren in de media: reclame, film, boeken, strips, showbizz.
- Het gebruik van dieren door mensen voor: voeding / kleding / testen van cosmetica / geneesmiddelen / nieuwe technieken / sportbeoefening / hulpverlening en verhoging van levenskwaliteit / ...
- ...

Seksuele, affectieve en relationele vorming

Seksuele voorlichting wordt nog te vaak alleen geassocieerd met het geven van informatie over voortplanting. Seksualiteit heeft ook te maken met gevoelens van vriendschap en liefde (affectiviteit), met relaties en omgangsregels. Daarom spreken we liever over relationele en seksuele vorming.

Via de media worden kinderen in onze maatschappij overspoeld met seksuele beelden.

Kinderen worden dagelijks via tijdschriften, reclame, film, televisie, muziekclips, ... geconfronteerd met seksuele informatie en seksueel gedrag. Vaak is dit beeld zeer eenzijdig.

Het is dan ook belangrijk dat kinderen te weten komen en kunnen ervaren dat seksualiteit ook te maken heeft met respect voor elkaar, met gevoelens van liefde, met intimiteit én met normen en waarden.

Uitgangspunten kunnen zijn:

- Lichamelijke en emotionele ontwikkeling.
  - Sociale, affectieve en cognitieve behoeften van het kind.
  - Zelfbeeld en uniciteit van het kind.
  - Veranderingen bij de groei naar volwassenheid.
  - Lichaamsbouw en functie van de lichaamsdelen.
- Sociale ontwikkeling en relaties.
  - Omgaan en rekening houden met gevoelens, wensen, opvattingen van jezelf en anderen.
  - Rolgedrag.
  - Zelfbewuste houding.
  - Samenlevingsvormen.
  - Andere culturen (verschillen en overeenkomsten).
- Seksualiteit en gezondheid.
  - Hygiëne, aids, voorbehoedsmiddelen, ...
  - Seksueel misbruik, seksueel geweld, preventie en hulpverlening. (themaveld 6)
  - Invloed van maatschappelijke, culturele en religieuze visies.

Vriendschap

Waarom zijn vrienden vrienden?

Onderzoeken, verwoorden, dialogeren.

Welke factoren spelen een rol bij het vormen van vriendschapsrelaties?

Wat verwacht je van vrienden?

Wat kunnen vrienden van jou verwachten?

De invloed van vrienden.

De grenzen van loyaliteit.

Sociale opvoeding: ik naar de ander(en)

Bevordering van de **sociale redzaamheid**, als deelnemer van groepsprocessen.

- Eigen gedachten, opvattingen, wensen en gevoelens kunnen hanteren en voor anderen duidelijk maken.
- Zich kunnen verplaatsen in gevoelens, opvattingen, eigenschappen en situaties van anderen.
- Enkele vormen van rolgedrag en factoren die daarbij bepalend zijn, kennen.
- Grenzen en mogelijkheden aftasten.
- Sociale vaardigheden en sociale inzichten bevorderen.
- Belangrijk is dat kinderen in hun eigenheid positief bevestigd worden door hun omgeving, dit helpt hen een positief zelfbeeld op te bouwen.
- Ervaren dat iedereen uniek is.
- Leren zichzelf en anderen een compliment maken.
- Positieve kenmerken van anderen ontdekken en verwoorden.
- Vanuit een positief zelfbeeld de persoonlijke keuze kunnen maken om al dan niet een actieve rol te spelen in de groep.
- ...

THEMAVELD 2: Ik wil groeien!

Thema 2.1: Recht op leven

Thema 2.2: Gezondheid / gezondheidsdiensten / gezondheidsvoorlichting

Thema 2.3: Levensstandaard, armoede is een onrecht!

Thema 2.4: Wonen en leefomgeving

Thema 2.5: Mens en natuur/ milieu - Duurzame ontwikkeling

Thema 2.6: Mens en dier

Thema 2.7: Vriendschap, liefde, houden van ..., verliefd zijn

Thema 2.8: Seksuele, affectieve en relationele vorming

Thema 2.9:

Thema 2.10: Sociale opvoeding: Ik naar de ander(en)

Thema 2.1: Recht op leven

KENNISASPECT

- Overlevingsrechten (gezond eten en drinken, onderdak, medische zorgen) leren kennen.
- De invloed van de toenemende wereldbevolking op mens, dier en milieu leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.4	VAARDIGHEDEN - Leren nadenken en dialogeren over wat "recht op leven" en "levenskwaliteit" is en wat daarvoor nodig is. - Tot een eigen invulling komen van het begrip "recht op leven" en "levenskwaliteit". - Concrete situaties, uit de actualiteit en / of de leefwereld van de kinderen, i.v.m. "recht op leven" (van mens, dier, plant, natuur) leren analyseren en beoordelen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen gemotiveerde mening over stellingen i.v.m. recht op leven, levenskwaliteit en menswaardig leven en sterven. - Voorwaarden kunnen formuleren die nodig zijn voor mens, dier, plant en natuur om te kunnen overleven. - Leren nadenken, dialogeren en een mening opbouwen over wat "zinvol leven" is. - Exploreren van "levensrechten" voor alle levensvormen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- Ervaringen en emoties i.v.m. afscheid nemen, sterven en dood bespreekbaar maken. - Leren luisteren naar de gedachten, de mening, de argumenten, de gevoelens van anderen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	ATTITUDES - Oog hebben voor de psychische en fysieke noden van zichzelf en de andere(n) en er iets aan doen. - Bereid zijn levensruimte aan anderen en andere levensvormen te geven. - Bereid zijn om het recht op leven (en menswaardig sterven) van mens, dier, plant en natuur te respecteren en te implementeren in z'n levenshouding.
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	

Thema 2.2: Gezondheid / gezondheidsdiensten / gezondheidsvoorlichting
--

KENNISASPECT

- Weten dat we zelf kunnen bijdragen aan het behoud en de bevordering van onze eigen gezondheid.
- Kennismaken met beschikbare voorzieningen en diensten i.v.m. gezondheid en hygiëne.
- Weten dat inenting belangrijk zijn en weten waarom sommige verplicht zijn.
- Weten dat bij ziekte en gezondheidszorg normen, waarden en lokale omstandigheden een rol spelen.
- Weten dat gezondheid en gezondheidszorg een mensenrecht is.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Leren omgaan met ziektesituaties, lichamelijke en geestelijke beperkingen en handicaps bij zichzelf en anderen. - Het nut inzien van een basishygiëne.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken, dialogeren en komen tot besluiten i.v.m. veiligheidsrisico's in onze leefomgeving. - Zich informeren, dialogeren en een mening vormen over normen en waarden die gezondheidsrisico's inhouden. - Kunnen aanvaarden dat er andere normen en waarden betreffende hygiëne en lichaamsverzorging zijn in andere culturen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over vooroordelen over gehandicapten, met HIV-besmette mensen, oude en zieke mensen, ... - Een mening opbouwen over het recht op geluk en respect van gehandicapten en zieken.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Ervaringen en gevoelens i.v.m. ziek / gezond zijn durven en kunnen uitwisselen. - Zich kunnen inleven in het ziek zijn van iemand anders (empathie). - Accepteren dat iedereen op een andere manier ziekte, pijn, ongemakken, handicaps, ... ervaart en verwerkt. - Concrete dagdagelijkse situaties leren analyseren en beoordelen om te komen tot een gedrag dat de gezondheid van zichzelf en anderen kan bevorderen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn een gezondheidsrisicobeperkend gedrag te ontwikkelen. - Bereid zijn veiligheidsregels te implementeren in zijn leefhouding. - Bereid zijn rekening te houden met de lichamelijke en / of geestelijke beperkingen van van zichzelf en anderen. - Bereid zijn geduld op te brengen, te zorgen en op een discrete manier te helpen: kleinere kinderen, klasgenoten, zieken, ouderen en / of gehandicapten in de eigen omgeving. - Bereid zijn te luisteren en te troosten op een eenvoudige manier.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Discreet kunnen zijn. - Privacy kunnen respecteren. - De integriteit van zieken, ouderlingen, gehandicapten, ... respecteren en hen als volwaardige individuen kunnen benaderen en behandelen.

Thema 2.3: Levensstandaard, armoede is een onrecht!
--

KENNISASPECT

- Weten dat een bepaalde levensstandaard nodig is om waardig te kunnen leven en volwaardige kansen te krijgen om zich te ontplooiën.
- Weten dat armoede niet enkel in de derde wereld maar ook in onze maatschappij voorkomt.
- Weten dat armoede een schending van de mensenrechten is.
- De werking en doelstellingen leren kennen van organisaties die zich inzetten voor armen (OCMW, lokale initiatieven, ...).

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.4	- Leren nadenken en dialogeren over wat armoede en een noodzakelijk minimum levensstandaard is. - Tot een invulling komen van de begrippen levensstandaard en armoede.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Zich leren verplaatsen in de gevoelens en de leefwereld van armen. - Leren bepalen wat noodzakelijk is om menswaardig te kunnen leven. - Komen tot een eigen inzicht in en een eigen mening over armoede en armoedebestrijding.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Zich leren verplaatsen in situaties waarbij men zich noodzakelijke dingen moet ontzeggen of deze moet beperken (gezonde voeding, hygiëne, gezondheidszorg, een degelijke en gezonde woning, kledij, ...) - Armoede leren (h)erkennen en erover kunnen praten zonder te culpabiliseren. - Begrip en respect kunnen opbrengen voor armen in onze samenleving. - Leren begrijpen dat armoede vaak sociale uitsluiting en moeilijke sociale contacten tot gevolg hebben.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	ATTITUDES - Bereid zijn een humane houding t.o.v. armen aan te nemen. (Begrip, respect, discretie, solidariteit) - Sociale bewogenheid.

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Bereid zijn om initiatieven te nemen of te steunen die armen in de eigen leefomgeving helpen.
- Bereid zijn op een gelijkwaardige manier om te gaan met kinderen uit kansarme gezinnen.
- In de omgang met leeftijdsgenoten, op een discrete manier, rekening houden met het feit dat niet alle kinderen dezelfde levensstandaard hebben.
- Discreet kunnen zijn.
- Begrip, respect, solidariteit.

Thema 2.4: Wonen en leefomgeving

KENNISASPECT

- Verschillende woonvormen leren kennen.
- Weten dat wonen in een gezonde woning, in een leefbare woonomgeving, een recht is.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - De samenhang zien tussen klimaat, tijd, omgeving, levenswijze en de manier van wonen en woningbouw. - Nadenken en fantaseren over hoe een "ideale woning" en een "ideale leefomgeving" er kunnen uitzien.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken en dialogeren over "het recht op wonen" en "het recht op een leefbare woonomgeving". - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een gemotiveerde mening over stellingen i.v.m. wonen en een leefbare woonomgeving (buren / buurt).
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Smaakverschillen ontdekken en in staat zijn ze te waarderen. - Zich leren inleven in de leefsituatie van andere kinderen. - Aanvoelen dat het belangrijk is een "thuis" te hebben en niet alleen een huis. - Eigen ervaringen en gevoelens verwoorden i.v.m. zich thuis voelen. - Leren luisteren naar de gedachten, de mening, de argumenten, de gevoelens van anderen. - Respect leren opbrengen voor andere meningen.
			ATTITUDES
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Ruimte en privacy voor jezelf opeisen en aan anderen geven.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn in zijn eigen leefomgeving initiatieven te nemen om het leven er aangenamer te maken.

Thema 2.5: Mens en natuur / milieu - Duurzame ontwikkeling

KENNISASPECT

- Weten wat voor diverse levensvormen noodzakelijk is om "goed" te kunnen leven of te kunnen zijn.
- De gevolgen voor het milieu leren kennen van een steeds toenemende wereldbevolking.
- De begrippen "onderlinge afhankelijkheid" en "duurzame ontwikkeling" leren kennen.
- De werking en doelstellingen leren kennen van organisaties die ijveren voor een beter leefmilieu en voor duurzame ontwikkeling. (Greenpeace, BBL, vzw Natuurreservaten)

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--	---	----------

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Leren fantaseren over de mogelijke toekomstbeelden voor de planeet.
- Ontdekken dat de natuur en alles wat leeft kwetsbaar is.
- Inzien dat alle levensvormen op aarde onderling met elkaar verbonden zijn.
- Inzien dat overconsumptie en vervuiling het evenwicht tussen de onderling afhankelijke levensvormen verstoren en zo overleven in gevaar brengen.
- Inzien dat de gevolgen van milieuvervuiling en overconsumptie op lange termijn, wereldomvattend, en complex zijn.
- Inzicht verwerven in de relatie milieu en ontwikkeling / welvaart en welzijn.
- Leren nadenken, dialogeren en komen tot de invulling van het begrip "duurzame ontwikkeling".

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2

- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de manier waarop wij omgaan met de aarde.
- Exploreren en verkennen van de macht en mogelijkheden van individuele mensen, van groepen en van regeringen om de aarde te beschermen zodat alle levensvormen er voordeel bij hebben.
- Het verband zien tussen vele van onze dagdagelijkse daden en milieuproblemen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.5	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> 6	<ul style="list-style-type: none"> - Op een bewuste en respectvolle manier met de natuur / het milieu en diverse levensvormen omgaan. - Een verantwoordelijkheidsgevoel hebben voor de gevolgen van eigen daden, als individu of als lid van een groep. - Bereid zijn te zoeken naar veilige alternatieven voor dagdagelijkse zaken die milieubelastend zijn.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Een eigen bewuste levenshouding leren verwerven ten aanzien van diverse levensvormen. - Bereid zijn om zijn "levensstijl" aan te passen of te veranderen om een leefbare aarde te behouden. - Aandacht hebben voor en kunnen genieten van al het mooie op onze planeet.

Thema 2.6: Mens en dier

KENNISASPECT

- Kennismaken met de problematiek van bedreigde diersoorten.
- De werking en doelstellingen leren kennen van de dierenbescherming en het dierenasiel.
- De werking en doelstellingen leren kennen van dierenrechtenorganisaties. (WWF, Gaia, ...)

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

+ bijzondere	Operator +	
--------------	------------	--

procesdoelen	ZELFREFLECTIE	
--------------	----------------------	--

Autonomie	Openbreken	Individu
-----------	------------	----------

1.1 -> 1.4		I.1 -> I.4
------------	--	------------

Moreel denken	Socialiseren	Individu en de anderen
---------------	--------------	------------------------

2.1 -> 2.3		II.1
------------	--	------

Humaniseren	Socialiseren	Individu en de anderen
-------------	--------------	------------------------

3.1 -> 3.5		II.1 & 2
------------	--	----------

Engagement	Kritiek	Individu en de wereld
------------	---------	-----------------------

4.4 & 4.5		III.1
-----------	--	-------

Zingeving	Kritiek	Individu en de wereld
-----------	---------	-----------------------

5.1 -> 5.8		III.1
------------	--	-------

VAARDIGHEDEN

- Leren praten over eigen kennis en / of ervaringen met dieren.

- Leren nadenken en dialogeren over "mogen mensen dieren gebruiken?".

- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen gemotiveerde mening over:

- meningen van mensen over dieren;
- gedrag en verantwoordelijkheid van mensen tegenover dieren;
- nut en doelstellingen van dierenrechtenorganisaties;
- stellingen van dierenrechtenorganisaties;
- acties van dierenrechtenorganisaties.

- Nadenken, dialogeren en komen tot een gemotiveerde mening over dierenrechten.

- Met zorg en gevoel voor verantwoordelijkheid leren omgaan met (huis)dieren in de eigen leefomgeving.

ATTITUDES

- Met zorg en gevoel voor verantwoordelijkheid kunnen omgaan met (huis)dieren in de eigen leefomgeving.

- Bereid zijn acties te steunen van organisaties die dierenleed aan de kaak stellen en dierenwelzijn verdedigen.

- Erkennen dat dieren een meerwaarde kunnen geven aan het leven van de mens en omgekeerd.

Thema 2.7: Vriendschap, liefde, houden van ..., verliefd zijn
--

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

Operator +

ZELFREFLECTIE**VAARDIGHEDEN**

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> 4	<ul style="list-style-type: none"> - Durven praten uit eigen ervaring over vriendschap, houden van, liefde, verliefd zijn. - Zich bewust zijn dat vriendschappen kunnen verschillen in aspecten als leeftijd, geslacht en belangstelling, maar altijd op vertrouwen en respect berusten. - Vriendschappen en vriendschapsrelaties in vraag kunnen en durven stellen. - De eigen persoonlijkheid kunnen behouden en ontplooiën in vriendschapsrelaties. - Situaties waarin vertrouwen wordt misbruikt (h)erkennen, kunnen inschatten, ermee leren omgaan en verwerken. - Raad kunnen en durven vragen aan buitenstaanders aangaande moeilijke situaties binnen een vriendschap, een relatie.
-------------------------	------------	----------------------	---

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - In staat zijn te dialogeren en te komen tot een eigen invulling van de begrippen: vriendschap, houden van ..., liefde, verliefd zijn, vertrouwensrelatie. - Positieve en negatieve aspecten van vriendschapsrelaties leren inschatten en beoordelen. - De grenzen van loyaliteit t.o.v. vrienden leren bepalen.
-----------------------------	--------------	--------------------------------	---

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - In staat zijn gevoelens te verwoorden, te kunnen en durven uiten of voor zichzelf te houden indien men dat wil. - In staat zijn een op aangename, vriendelijke manier met elkaar omgaan. - Zich bewust worden dat, om een vriendschap te beginnen, te onderhouden en te stoppen, men over een aantal vaardigheden moet kunnen beschikken: kunnen luisteren naar de gedachten, de intenties en de gevoelens van anderen, ... - In staat zijn contacten te leggen en vriendschappen te sluiten. - Er zich bewust van zijn dat verliefdheid kan verschillen naargelang van leeftijd en/of geslacht. - De mogelijke reacties die verliefdheid kunnen oproepen leren kennen.
---------------------------	--------------	--------------------------------	--

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op een aangename en respectvolle manier met elkaar om te gaan. - Aanvaarden dat vrienden vrije personen zijn en ruimte nodig hebben. - Aanvaarden dat binnen een vriendschapsrelatie ieder individu zijn eigenheid moet kunnen bewaren. - Kunnen tolereren dat vrienden nog andere vrienden hebben. - In staat zijn een verbroken vriendschap of relaties op een positieve manier te verwerken. - De privacy van vrienden, van eigen en andere relaties kunnen respecteren. - Relatiebekwaamheid. - Openheid, respect, tolerantie, vertrouwen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	

Thema 2.8: Seksuele, affectieve en relationele vorming

KENNISASPECT

- Weten dat seksualiteit niet alleen te maken heeft met voortplanting, maar ook met respect voor elkaar, met gevoelens van liefde, met omgangsregels, met intimiteit, en met normen en waarden.
- De verschillen kennen tussen jongens en meisjes, mannen en vrouwen.
- Informatie geven over emotionele en lichamelijke veranderingen bij de groei naar volwassenheid.
- Informatie geven over vrijen, zwangerschap en geboorte.
- Weten welke voorbehoedsmiddelen er zijn.
- Verschillende relatievormen (bij ons en in andere culturen) leren kennen.
- Weten dat opvattingen over seksualiteit en de uitingen ervan verschillen van persoon tot persoon, van cultuur tot cultuur.
- Weten dat niet alle relaties van seksuele aard zijn.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--	---	----------

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Zich bewust worden van eigen gevoelens, opvattingen en grenzen op seksueel en relationeel gebied.
  - Zelfstandig keuzes leren maken op seksueel en relationeel gebied.
  - Zijn eigen grenzen op seksueel en relationeel vlak leren verkennen, afbakenen en aangeven.
  - Verschillen tussen jongens en meisjes als normaal aanvaarden.
  - Leren nadenken over ja / nee gevoelens.
  - Leren ontdekken dat iedereen uniek is, met eigen kenmerken, voorkeuren en gevoelens.
  - Zich realiseren dat hoe we eruitzien (haarkleur, ogen, vorm, ...) bepaald wordt door ouders en voorouders.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1
- Het ontwikkelen van normen en waarden op het gebied van seksualiteit en relaties.
  - Leren nadenken over en een kritische houding ontwikkelen tegenover het beeld dat de media ons geven over relaties en seksualiteit.
  - Leren nadenken over en een kritische houding ontwikkelen tegenover het schoonheidsbeeld dat de reclame- en modewereld ons opdringen.

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Zich bewust zijn van het feit dat anderen andere gevoelens, opvattingen en grenzen kunnen hebben op seksueel en relationeel gebied en dit respecteren. - Zich bewust zijn van het feit dat er verschillende opvattingen bestaan over bloot. - Diverse communicatievaardigheden ontwikkelen om je intenties te kunnen duidelijk maken. - Lichaamstaal bij zichzelf en anderen leren (h)erkennen en begrijpen. - Kunnen laten merken of je iemand leuk vindt of niet. - Voor problemen i.v.m. relaties een aanvaardbare oplossing leren zoeken. - Leren bepalen en aangeven wat als aangenaam of onaangenaam wordt ervaren. - De lichamelijke en emotionele veranderingen bij de groei naar volwassenheid, die jongeren bij zichzelf en leeftijdsgenoten van beide seksen waarnemen, (h)erkennen en accepteren als normale aspecten in de ontwikkeling tot volwassenen. - Leren omgaan met de sociaal affectieve en mentale behoeften van zichzelf en anderen.
---------------------------	--------------	--------------------------------	--

ATTITUDES

Engagement 4.2	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Respect kunnen opbrengen voor de gevoelens, opvattingen en grenzen van de anderen. - Tolerantie en respect kunnen ontwikkelen voor diverse relatievormen. - Diverse relatievormen als gelijkwaardig kunnen beschouwen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Op een positieve manier seksualiteit en relaties kunnen beleven. (Nee zeggen als men nee voelt en bedoelt; ja durven zeggen als men ja wil zeggen) - Een afwijzing kunnen relativeren. - Op een aanvaardbare manier kunnen afwijzen. - Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing. - Een positief zelfbeeld kunnen ontwikkelen. - Zelfaanvaarding. - Bewuster beslissingen kunnen nemen over relaties en seksualiteitsbeleving.

Thema 2.9:**KENNISASPECT****PROCESASPECT**

Procesdoelen   Variabele   Gebieden
+ bijzondere   Operator +
procesdoelen   **ZELFREFLECTIE**

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 2.10: Sociale opvoeding: Ik naar de ander(en)
--

KENNISASPECT

- Weten dat vrienden en relaties kunnen hebben, een recht is.

PROCESASPECT

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
Autonomie 1.1 -> 1.4	ZELFREFLECTIE Openbreken	Individu I.1 -> I.4
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2

VAARDIGHEDEN

- Wensen leren verwoorden.
- Voorwaarden en grenzen leren stellen.
- Voor zichzelf leren opkomen.
- Overeenkomsten in normen en waarden tussen mensen leren ontdekken.
- Verschillen in normen en waarden tussen mensen leren ontdekken.
- In staat zijn rekening te houden met elkaar.
- Zich leren inleven in de gedachten en gevoelens van anderen.
- In staat zijn te luisteren naar anderen om de standpunten van anderen beter te begrijpen.
- In staat zijn eigen en andermans grenzen te onderkennen en te respecteren.
- Leren aangeven wat je fijn vindt en wat niet in de omgang met vrienden, leeftijdsgenoten, familie, vreemden, ...

ATTITUDES

Engagement 4.2 & 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op een aangename, tolerante, sociaal aanvaardbare manier met elkaar om te gaan: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Iemand een complimentje kunnen maken. ◦ Positieve opmerkingen over elkaar leren formuleren. ◦ Iemand een pleziertje gunnen. ◦ Iedereen opnemen in de groep / niemand uitsluiten of pesten. ◦ Blij zijn met een attentie. ◦ Waarderen wat anderen voor je doen. ◦ Kunnen delen. ◦ Kunnen helpen. ◦ ...
-------------------------	--------------	--------------------------------	--

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Bereid zijn de gedachten en gevoelens van anderen te respecteren.
- Bereid zijn de grenzen van anderen te respecteren.
- Bereid zijn en capabel zijn voor zichzelf en anderen op te komen.
- Empathie / Respect / Rechtvaardigheid / Solidariteit / Assertiviteit / Discretie / Tolerantie / Openheid / Vertrouwen / ...
- De integriteit van jezelf en anderen respecteren.

THEMAVELD 3: Wees creatief en ontwikkel je mogelijkheden!

Over onderwijs, media, cultuur, artistieke expressie en spel

Wat is zich ontwikkelen?

Ruimte hebben om je eigen mogelijkheden te ontplooien.

De **ontwikkelingsrechten** zijn:

Recht op onderwijs, op spel en ontspanning, op beweging.

Recht op een eigen naam en een nationaliteit. (themaveld 1)

Recht op informatie en voorlichting. (themaveld 1)

Recht om zijn / haar talenten te ontwikkelen.

Recht op een eigen cultuur.

Waarin kan je creatief zijn?

Gedachtespin opbouwen: leren, denken, spelen met woorden, spelen, knutselen, muziek, tekenen, koken, omgaan met anderen, oplossingen zoeken, dingen uitvinden, kleding, inrichten van mijn kamer, mijn huis, mijn tuin, ...

▪ **ONDERWIJS EN OPVOEDING:** artikel 28 en 29.

Elk kind heeft recht op onderwijs.

Onderwijs moet erop gericht zijn dat elk kind zijn persoonlijkheid, talenten, geestelijke en lichamelijke vermogens zo volledig mogelijk kan ontplooien.

Onderwijs dient het kind voor te bereiden op een actief volwassen leven in een vrije samenleving en zal het kind respect bij brengen voor mensenrechten, voor zijn ouders, culturele achtergrond, taal en waarden, voor de culturele achtergrond van anderen.

Leren

Wat is leren?

Van wie leren we?

Wat leren we?

Hoe leren we?

Waar leren we?

Wat hebben we nodig om te leren?

Waarom leren we?

Leren is een proces.

Leren gebeurt op verschillende niveaus: cognitief, socio-affectief, moreel, motorisch.

Dingen leren, doe je niet alleen op school.

Uit alles wat rond je gebeurt, waar je ook bent en wanneer, kun je een heleboel opsteken.

Door met andere mensen te praten over dingen die je nooit eerder gezien hebt, via verhalen, door zelf dingen uit te proberen, door te spelen, door naar anderen te kijken en ze na te bootsen, ...

Je leert van wat je ouders, leraars, vrienden, mensen uit je omgeving, je vertellen en voordoen, van wat zij slecht of juist goed vinden.

Je leert via allerlei informatiebronnen: boeken, film, theater, tv-programma's, musea, internet, krant, tijdschriften, jeugdjournaals, ...

Wat en hoe je moet leren verschilt heel erg van cultuur tot cultuur. Het kan ook binnen één cultuur sterk verschillen. Elk gezin, iedere school houdt er immers andere ideeën op na.

En dat verandert ook nog eens in de tijd.

Motivatie bevordert leren.

Er zijn ook miljoenen kinderen op de wereld die **niet** de kans krijgen om **naar school** te gaan.

Dit betekent niet dat ze niets leren, wel dat ze **niet de kans** krijgen om hun persoonlijkheid, **talenten**, geestelijke en lichamelijke vermogens **te ontplooien**. Ze moeten al zeer jong mee werken omdat hun ouders arm zijn. Sommige ouders vinden het niet belangrijk dat hun kind onderwijs krijgt en anderen vinden het voor meisjes bv. veel belangrijker dat hun dochters het huishouden leren doen, want als ze trouwen, moeten ze thuis voor een gezin kunnen zorgen en daarvoor moet je niet kunnen lezen en schrijven.

Onderwijs moet gericht zijn op

- De maximale ontplooiing van de persoonlijkheid en de talenten van ieder kind.
(themaveld 1 en 3)
- Het bijbrengen van eerbied voor mensenrechten en de fundamentele vrijheden.
(themaveld 1 en 8)
- Het bijbrengen van respect voor de ouders van het kind, met zijn of haar eigen culturele identiteit, taal en waarden, voor de nationale waarden van het land waar het kind vandaan komt en voor de beschavingen die verschillend zijn van de zijne of de hare.
(themaveld 5)
- De voorbereiding van het kind op een verantwoordelijk leven in een vrije maatschappij, in een geest van begrip, tolerantie, vrede, gelijkheid van seksen en vriendschap tussen alle volkeren.
(themaveld 5)
- Het bijbrengen van eerbied voor andere levensvormen: dieren, planten, het milieu.
(themaveld 2)

Je persoonlijkheid en talenten ontwikkelen

- Wie ben ik?
  - Hoe zie ik mezelf?
  - Wat vind ik leuk / niet leuk aan mezelf?
  - Wat weet ik van mezelf?
  - Ken ik mezelf?
  - Hoe zien anderen mij?
  - Wat vinden anderen leuk aan mij?
  - Waar hou ik van? Waar hou ik niet van?
  - Wat kan ik goed / niet goed?
  - Wat vinden anderen dat ik goed kan?
  - Welke kwaliteiten en talenten heb ik?
  - Hoe heb ik die ontdekt?
  - Hoe kan ik die verder ontwikkelen?
  - ...
- (zie themaveld 1: Wie ben ik? Wie ben jij? 1.1 en 1.8)

Omgaan met je zintuigen

Horen - zien - voelen - proeven - ruiken.

Zintuigbeleving intensifiëren.

Zintuigen gebruiken als informatiebron.

Zintuiglijke waarnemingen interpreteren en verwoorden.

Zintuiglijke waarnemingen, associaties en fantasie gebruiken om te komen tot artistieke expressie en spel.

Via onze zintuigen staan we in verbinding met de werkelijkheid buiten ons.

Zintuigen geven ons informatie in de vorm van waarnemingen of gewaarwordingen.

We spreken van gewaarwordingen wanneer we de indrukken vrij passief ondergaan.

Waarnemingen zijn daarentegen het resultaat van gerichte aandacht.

De indrukken van onze verschillende zintuigen leveren ons gegevens waaruit we een beeld van de wereld opbouwen.

De mogelijkheid tot waarneming met meerdere zintuigen verhoogt het realiteitsbesef of is zelfs een criterium voor realiteit.

Bestaat iets dat je alleen maar kunt zien en niet kunt voelen echt of is het enkel een illusie?

Is iets dat je alleen kunt ruiken en niet kunt zien slechts subjectief?

Beantwoordt wat we waarnemen altijd aan de werkelijkheid of is die soms anders dan ze lijkt?

Vergissen is heel menselijk en komt regelmatig voor!

Nauwkeurig waarnemen en deze waarnemingen zo correct mogelijk leren interpreteren zijn dus heel belangrijk om tot een juiste beoordeling van de werkelijkheid te komen.

Factoren die waarneming bepalen / beïnvloeden

- Gewoontevorming bij waarneming van dingen; daardoor wordt minder nauwkeurig waargenomen. Dit is het beste aan te tonen aan de hand van fouten, die we maken bij het waarnemen, meer bijzonder het kijken.
- Perspectief bepaalt de wijze waarop we zien (veraf= klein, kortbij= groter), ook de wijze waarop dit perspectief wordt weergegeven, door middel van de lijnen in een tekening bijvoorbeeld.
- We zien de dingen die we waarnemen soms anders of helemaal niet, afhankelijk van de plaats waar we ons bevinden, onze interpretatie en de achtergrond of het kader (volledig kader of beperkt, verkleind kader), waarin iets zich afspeelt.
- Het samenspel tussen zintuigen, onze gedachten en ervaringen, speelt ook een rol bij de interpretatie van de waarneming: bij een romantische scène verwachten we zachte, aangename muziek. De romantische scène krijgt een andere betekenis als de muziek dreigend is.
- De intonatie van de stem die we horen, geeft een dimensie aan de boodschap die we horen. Bijvoorbeeld: de boodschap “waar ga je heen?” verandert van betekenis als deze vragend, vriendelijk, blij, uitbundig, boos, dreigend, droevig wordt gezegd.
- De lichaamstaal die iemand gebruikt bij een boodschap.
- De relatie tot de “boodschapper”: een bekende, een vreemde, een gelijkgestemde, een autoriteit, zijn beroep, zijn afkomst, zijn “voorgeschiedenis”, enzovoort. Soms verwacht je bepaalde dingen helemaal niet van bepaalde personen of vertrouwenspersonen en wordt de relatie of vertrouwensrelatie misbruikt of gebroken.

Als je waarneemt, ga je van jezelf uit. Objectief waarnemen is onmogelijk.

De gedachten, cognities, afkomst, belangen en emoties beïnvloeden de waarnemingen.

Hoe we iemand zien en interpreteren wordt beïnvloed door wat we van hem weten, door ervaring of overdracht. De eigenschappen van de persoon of de groep, de eigenschappen van de waarnemer en de ideeën die hij van deze groep of persoon heeft, de situatie waarin zowel de waarnemer (ontvanger) als waargenomen personen of groepen (zender), zich bevindt. De houding (afkeurend of open), het uiterlijk (aantrekkelijk of minder aantrekkelijk), het gedrag, de sekse, de afkomst spelen een rol bij de interpretatie van de waarneming en de interactie tussen de personen en groepen.

▪ **MEDIA:** artikel 17.

Kinderen hebben recht op aangepaste informatie en voorlichting over zaken die hen aanbelangen en interesseren.

Doorlichting van de media

Radio, tv, kranten, tijdschriften, strips, computer, reclame, propaganda ...

* De media als informatiebron, als venster op de wereld

Informatie is heel belangrijk. Als je geen informatie kunt krijgen, kun je ook moeilijker een goed overwogen mening vormen.

Tot welke informatiebronnen hebben kinderen toegang?

Is alle informatie geschikt?

Moeten kinderen beschermd worden tegen bepaalde media-invloeden?

Hoe beïnvloeden de media onze beeldvorming?

Geven de media ons een objectief beeld van de samenleving / de wereld?

Vooroordelen – stereotypen – racisme – seksisme in de media.

De massamedia en onze beeldvorming over andere culturen.

Morele normen en waarden die de media bevestigen of afkeuren.

Mag alles wat kan of zijn er grenzen aan berichtgeving?

Censuur en zelfcensuur.

Worden de grenzen van het fatsoen soms overschreden?

Wat is fatsoen? Waar liggen de grenzen?

Recht op privacy en bescherming van de persoonlijke levenssfeer.

Wat is de macht en de kracht van de pers?

Zeer belangrijk is dat kinderen informatie kritisch leren analyseren en beoordelen.

Een kritische houding ontwikkelen.

Zie ook themaveld 1.5: Recht op informatie.

* Geweld in de media

Het vaak zien van geweld stompt niet alleen af. Het leidt er ook toe dat we de geweldacties die we zien gemakkelijker goedkeuren.

Geweld in films, tv-series, video- en computerspelletjes contrasteren met geweld in de realiteit.

De ernst van de gevolgen van geweld in de realiteit beter leren zien.

Tot inzicht komen dat de media ons vaak een vertekend beeld geven van het gebruik en de gevolgen van geweld.

* Tv

Voor- en nadelen onderzoeken.

Bewust worden van zijn kijkgedrag en kijkfrequentie.

De rol van de ouders en de omgeving op het kijkgedrag en de kijkfrequentie.

Favoriete programma's.

Diverse programma's kritisch ontleden.

Het gedachtegoed en de bedoeling van tv- en filmmakers.

De invloed van tv op ons denken en handelen.

Gevoelens die tv en film opwekken.

Idolen en modellen.

Kritische zin stimuleren m.b.t. tv-kijken.

* Reclame en propaganda

Hierbij kan speciaal aandacht besteed worden aan:

Het verschil tussen reclame en propaganda.

De soorten van reclame en propaganda.

Wie maakt reclame en propaganda?

Hoe, waarom en wanneer maakt men reclame en propaganda?

Hebben alle reclames de bedoeling tot kopen te verleiden?

Welke technieken worden er gebruikt?

Hoe benaderen reclamemakers hun doelgroepen?

Het doel van reclame is: bekendmaking en belangstelling wekken; omzet vergroten, succes; beïnvloeding om naar een gewenst gedrag te leiden; aanprijzing met het doel te verkopen.

Het doel van propaganda is ideeën en standpunten naar voor brengen; er wordt immaterieel gedrag nagestreefd.

Bij propaganda en reclame worden wel dezelfde technieken gebruikt.

Boodschappen van algemeen nut.

Merchandising: het onderzoek van de markt en van de verbruikersgewoonten met het oog op de verbetering van productie en afzet; het trachten de markt te veroveren met producten die afgeleid zijn van of direct samenhangen met een reeds populair product.

Stereotype beelden – rolpatronen – schoonheidsidealen.

Zijn er normen / grenzen bij het maken van reclame?

Kan alles getoond of gesuggereerd worden?

Hoe gaan we om met reclame en publiciteit?

Hoe gaan we om met propagandamateriaal?

Aan de hand van voorbeelden kan men de begrippen objectief en subjectief invulling geven.

Tevens kan aandacht besteed worden aan de werking en doelstellingen van consumentenverenigingen.

* ...

CULTUUR

Culturele, religieuze rechten en de taal: artikel 30.

Kinderen uit minderheidsgroepen hebben het recht hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en hun eigen taal te spreken.

Zie themaveld 5.

- Culturele waardering: **het spel, verhalen, de muziek, de voeding, de gewoonten, de kleding, de feesten** behoren tot het culturele erfgoed van een volk. Omdat deze elementen van streek tot streek variëren, is het belangrijk dat kinderen niet alleen hun eigen cultuur begrijpen en waarderen, maar ook die van anderen.
- De taal: moedertaal en taal die men leert op school, dialecten, taal die men thuis spreekt.
- Feesten en vertellingen bij andere volken.
- Inheemse volkeren en het gevolg voor hen door het gebrek aan respect voor hun cultureel erfgoed: b.v. Aboriginals, indianen en andere volkeren die geleden hebben onder het kolonialisme en zogenaamde ontdekking van hun land. Meestal is ontdekking een synoniem van verovering, precies omdat de oorspronkelijke bevolking zijn eigenheid heeft moeten prijsgeven.
Zie themaveld 5.3: Een eigen cultuur.

Groepen en groeps cultuur

Binnen een groep groeien en bestaan identieke opvattingen, normen en waarden, die als goed en waardevol worden beschouwd en aanvaard.

De leden van de groep hebben gemeenschappelijke opvattingen over wat "normaal" is, wat hoort en niet hoort en ze gedragen er zich naar. De groep treedt naar buiten en profileert zich al "wij". De "wij- groep" en de leden ervan wordt positief gewaardeerd, negatieve kritiek wordt minder snel geuit en de standpunten en handelingen van de groep en groepsleden worden verdedigd.

Buitenstaanders, de "zij- groep" zijn amper bekend en worden vaak terughoudend benaderd als oninteressant, vreemd, negatief of bedreigend ervaren. Vaak is het anders zijn van een bepaalde groep en persoon al reden genoeg om er niet mee om te gaan en onbekend maakt onbemind. Soms krijgen bepaalde groepen of mensen niet eens een kans tot sociale relaties met andere groepen of personen. De "zij- groep" en de personen van de groep, omdat ze tot die groep behoren, krijgen wel negatieve kritiek en worden vaak negatief gewaardeerd.

Elke "wij- groep", het eigen sociaal milieu, plaatst zichzelf centraal en beoordeelt een "zij- groep" vanuit dit "centrisme". Belangen, oordelen, vooroordelen van de ene groep naar de andere en vice versa spelen hierbij een rol.

Het waardeoordeel van de ene groep naar de andere groep gebeurt vaak onzorgvuldig en ruw, vaak in zwart-wit tegenstellingen, wat we waarnemen wordt gesorteerd in goed- slecht, mooi- lelijk, rechts- links, fijn- akelig, enzovoorts.

Dit mechanisme vereenvoudigt de werkelijkheid door het plaatsen van mensen en groepen in hokjes. Door die categorieën gaat het oordelen sneller en maakt het de ervaringswereld logisch en eenvoudig. Deze categorieën bevatten wel een kern van waarheid, maar de werkelijkheid kan als dusdanig geëvolueerd en gewijzigd zijn, dat de oorspronkelijke kern van waarheid niet meer herkenbaar is en niet meer geldt.

Binnen een groep of subgroep vinden leerprocessen plaats: culturele elementen zoals taal, waarden en normen worden door de oudere leden van een groep doorgegeven. De jongere of nieuwe leden van de groep nemen de opvattingen, denkpatronen en gedragswijzen, die bewust of onbewust worden overgedragen, over. Afwijkende meningen en gedragingen worden vaak teruggefloten door de groep of kunnen niet geuit worden, omdat trouw aan de groep en de angst geblameerd of uitgestoten te worden meespeelt. Op die manier wordt loyaliteit groepsdruk. Zo blijft men bewust of onbewust verkeerd waarnemen, omdat vaak tegengestelde, nieuwe informatie, die niet past in eigen opvattingen of opvattingen van de groep, verworpen of aangepast worden.

Stereotypen, vijandigheid, vooroordelen, racisme (structureel, individueel, institutioneel, cultureel), een negatieve houding ten aanzien van minderheden en discriminatie kunnen een gevolg zijn.

Zie verder themaveld 5: Omgaan met vooroordelen, stereotypen, seksisme, racisme en discriminatie.

Jongerencultuur

Jongeren hebben een eigen manier om te communiceren, eigen omgangsvormen, kledij, muziek, rituelen, symbolen, rages, normen en waarden, ...

Volgende aspecten kunnen worden belicht en uitgewerkt:

- Peergroups. (themaveld 3)
- Waarden en normen binnen de peer group. (themaveld 3)
- Je eigen identiteit binnen de peer group. (themaveld 3)
- Welke rol spelen gevoelens binnen een peer group: saamenhorigheid, blijdschap, vertrouwen, jaloesheid, steun, troost, ... (themaveld 3)

- Communicatie: taalgebruik, turbotaal, mimiek, lichaamstaal, uitdrukkingen, ... (themaveld 3)
- De invloed van de media (film, tv, kunst, muziek, evenementen, radiozenders, reclame, ...) op de jongerencultuur. (themaveld 3)
- Jongeren en kleding. (themaveld 3)
- Jongeren en spanningsvelden: thuis, op school, met andere jongeren, seksualiteit, andere generaties, de plicht te leren, evenwicht vrije tijd en school, ... (themaveld 3)
- Jongeren en wereldbeeld. (themaveld 1 & 3)
- Jongeren en actualiteit. (themaveld 1 & 3)
- Jongeren en geld. (themaveld 4)
- Jongeren en voorlichting, liefde, puberteit, holebi, ... (themaveld 2)
- Jongeren en grenzen verkennen, experimenteren. (themaveld 3)
- Jongeren en drugs. (themaveld 6)
- Jongeren en gezonde voeding. (themaveld 1 & 2)
- Jongeren en andere culturen, andere (etnische) groepen. (themaveld 5)
- Jongeren en etnische identiteit. (themaveld 1)
- Jongeren en hun zoektocht naar een eigen identiteit. (themaveld 1)
- Jongeren en de wettelijkheid van kinderrechten en de toepassing ervan. (themaveld 1)
- Jongeren en inspraak. (themaveld 1)
- Jongeren en religie. (themaveld 1)
- ...

▪ **ARTISTIEKE EXPRESSIE**

Aandacht creëren voor kunst.

Kunst ervaren en beleven, esthetisch gevoel stimuleren.

Kunst zien als een expressiemiddel.

Experimenteren met verschillende kunstvormen en technieken.

(beeld, muziek, woord, drama, beweging, ...)

Deze expressiemogelijkheden als communicatiemiddel leren gebruiken.

Leren vertrouwen op hun eigen expressiemogelijkheden en hun creatieve uitingen durven tonen.

▪ **RUST EN ONTSPANNING:** artikel 31.

Ieder kind heeft recht op vrije tijd, op spelen en op deelneming aan culturele en artistieke activiteiten.

Spelen

- Spelen is meer dan pret, spelen is leren!
- Spelen is nodig voor de geestelijke en lichamelijke ontwikkeling van een kind.
- Spelen is expressie.
- Spelen is een spontane en natuurlijke vorm van handelen.
- Spelen verschillen van persoon tot persoon, van groep tot groep, van cultuur tot cultuur.
- Spelen is deel van kindervreugde en kinderverdriet.
- Spelen is niet enkel kinderspel.
- Spelen kan actief zijn, door zelf deel te nemen aan het spel, het toneel, de sport, ...
- Spelen kan passief zijn, door naar het spel van anderen te kijken en ervan te genieten.
- Spelenergie kan naar voor treden buiten de spelsfeer, door vaardigheden die bij een spel aangeleerd en ingeoeft worden, in het dagelijkse leven te gebruiken.

Spelen is universeel

- Kinderen en volwassenen spelen.
- Spelen is een deel van het dagelijkse leven.
- Spelen maakt het leven mooier (is tenminste de bedoeling), het ontspant, zelfs als het een inspanning vergt.
- Altijd werd gespeeld.
- Overall in de wereld wordt gespeeld, spelen is een basisbehoefte.
- Niet enkel mensen, ook dieren spelen: aanpassen van gedrag op ervaringen.
- De mens speelt niet enkel instinctief, maar ook aangepast aan wisselende omstandigheden.
- Hij kan de omstandigheden van een spel aanpassen en veranderen = cultuur.

Redenen om te spelen

- Spelen is leuk, nuttig, een uitlaatklep voor overbodige energie, ontspannend.
- Bij spelen kunnen vaardigheden worden geoefend: taal, regels opstellen en respecteren, waarden en normen hanteren (solidariteit, spelbreker, valsspeler,...), rollen, symbolen, exploratiedrang, creativiteit, (creatief) inlevingsvermogen, aanleren en inoefenen van gedragspatronen, die socio - cultureel belangrijk zijn.
- Relatie tussen spel en opvoeding, spel en arbeid, spel en samenleven, ...
- Spel heeft een socialisatiewaarde: rollen en regels om samen te spelen, te werken, te leven, ...
- Spel heeft een opvoedkundige waarde: concentratie, leren waardig winnen en verliezen, exploreren en ontwikkelen van talenten, leren welke rol ze het beste aankunnen, aanleren van andere rollen en er zich goed in leren voelen, aanpassen van gedragingen, andere gedragingen, vaardigheden, inzichten in zichzelf worden verworven en zichzelf relativeren.
- Spel heeft culturele waarde: aanpassingsvermogen, sociale structuren aanleren, ...

Kenmerken van spelen

- Spel is vrije handeling: het is niet verplicht, maar vrijwillig. Als het verplicht wordt is het element spel niet meer aanwezig.
- Spel is gebonden aan regels. Als deze regels overtreden worden, is het spel gebroken of wordt er vals gespeeld.
- Spel is een afgebakende handeling. Het spel speelt zich af binnen de afbakening van tijd en ruimte, meestal vooraf bepaald: inleiding en uiteenzetten van spelregels, midden, einde. Binnen dit spelkader heerst er een speleigen, absolute orde en iedere afwijking kan het spel bederven en beëindigen. Eens het spel begonnen, wordt een nieuwe speler als indringer beschouwd en is het moeilijk het spel te stoppen.
- Spel is een fictieve handeling. Het speelt zich af in een gecreëerde en "doe-alsof-wereld", d.w.z. ernst en hartstocht worden geloofd, maar niet als echt ervaren en na het spel zijn ze voorbij. De niet-echt-ervaring is eigen aan het spel. Spel geeft diepgang en kleur aan het leven, ook bij herhaling van het spel en als er groepen en vriendenclubs door ontstaan.
- Spel geeft onzekerheid en spanning. Spelverloop, noch eindresultaat kan van tevoren worden vastgelegd. Spel is een uitdaging: lichaamskracht, taalvaardigheid, kennis, vindingrijkheid, fair play worden op de proef gesteld.
- Spel is meestal een sociale activiteit. Een spelmeeenschap kan blijvend zijn, omdat er een zekere verbondenheid ontstaat tussen de spelers, ook na en buiten de spelsituatie.
- Er kunnen afspraken en geheimen zijn, die de band versterken tussen medespelers.
- Bij toneel of rollenspelen kan door middel van vermomming een ander persoon gespeeld worden en is men een ander (identificatie).

Tweeledigheid van spel

- Bindt mensen die samen spelen, maar maakt hen tegelijk tegenstrevers.
- Er is een strenge reglementering en tegelijk is er een echte vrijheid.

- Er is meestal een winnaar en een verliezer.
- Er is vreugde en ernst.
- De materiële inzet en materiële opbrengst zijn niet productief. Indien wel, dan is het gokken en dus geen echt spel meer.
- Er kan en mag een andere rol gespeeld worden op faire wijze.
- Er is een relatie tussen spel en cultuur en tussen cultuur en spel.
- Spel verhoogt de levenskwaliteit.
- Spel brengt, binnen het spel, vreugde en droefheid en eindigt als het spel gedaan is.
- Spel is levensvreugde en maakt het leven mooier, net als kunst.

Morele problemen ontstaan wanneer

- De grens tussen spel en realiteit vervaagt of verdwijnt.
- Er geen respect is voor de privacy van de deelnemers.
- Spel gewelddadig wordt.
- Regels, normen en waarden niet gerespecteerd worden.
- Er geen zelfbeschikking is.
- Er sprake is van spelverslaving.

Rust

Kinderen hebben voldoende rust en slaap nodig om te recupereren en te groeien.

Vrije tijd

- Wat is vrije tijd?
- Wat doen we in onze vrije tijd?
- Welke factoren beïnvloeden onze keuzes?
- Hebben alle kinderen (evenveel) vrije tijd?
- Hebben kinderen vrije tijd nodig?
- Hoe vrij ben je in je vrije tijd?
- ...
- Hobby's voorstellen.

Vakantie

- Iedereen heeft recht op vakantie.
- Plannen en verwachtingen.
- Wat is anders op vakantie?
- Wat doe je anders op vakantie?
- Andere mensen en andere gewoonten leren kennen.
- ...

Sport

- Sport als hobby, als ontspanning.
- Competitiesport.
- Sport en geweld: gewelddaden, hooliganisme, agressief gedrag van spelers, ...
- Sport en economie: mensenhandel (kopen en verkopen van atleten) – merchandising – reclame - ...
- Topsport.
- Olympische Spelen (de basisgedachte, symboliek, evolutie, nevenaspecten, ...).
- Sport en gezondheid (overbelasting, misvormingen, voeding, doping, ...)
- Vrouwen en sport: rolpatronen.
- Sportevenementen: OS, WK, EK, grote toernooien, ...

- Persoonlijkheidsvorming, sociale contacten en sociale vaardigheden ontwikkelen via sportbeoefening.
- Sport en lichaamscultuur.
- Sport en bijgeloof: rituelen, geluksvoorwerpen, ...
- ...

▪ **SOCIALE OPVOEDING: Samen spelend leren**

Kinderen kunnen zich via allerlei speelactiviteiten op een heel spontane manier ontwikkelen.

Samen spelen biedt kinderen de kans:

- via imitatie allerlei handelingen te leren,
- de wereld beter te begrijpen,
- ingrijpende gebeurtenissen te verwerken,
- sociale relaties te leren,
- de relatie te zien tussen oorzaken en gevolgen,
- plezier te beleven,
- fantasie en verbeelding te ontwikkelen,
- menselijke vermogens (denken, fantaseren, inleven, ...) te ontwikkelen.
- niet alleen rationeel maar ook emotioneel betrokken te zijn,
- hun bewegingsvrijheid, spreekvaardigheid & expressievermogen te vergroten.
- ...

Samen spelend leren betekent sociale vaardigheden en sociale inzichten van kinderen bevorderen.

THEMAVELD 3 : Wees creatief!

Thema 3.1: Leren en onderwijs

Thema 3.2: Zintuigen

Thema 3.3: Artistieke expressie (via beeld, muziek, woord, spel, beweging)

Thema 3.4: Media: tv, radio, kranten, tijdschriften, strips, computer, ...

Thema 3.5: Reclame en propaganda

Thema 3.6: Vrije tijd

Thema 3.7: Sport

Thema 3.8: Jongerencultuur

Thema 3.9:

Thema 3.10: Sociale opvoeding: Samen spelend leren

Thema 3.1: Leren en onderwijs

KENNISASPECT

- Kinderen hebben recht op onderwijs.
- Weten dat onderwijs bijdraagt tot de cognitieve, sociaal-emotionele, motorische en morele ontwikkeling.
- Weten dat niet alle kinderen naar school kunnen en waarom.
- Oorzaken en gevolgen leren kennen van gebrek aan onderwijs en vorming.
- Weten dat vorming en onderwijs kansen bieden tot verdere ontwikkeling, verbetering en verdieping van samenlevingen.
- Weten dat leren een proces is.
- Weten dat leren het autonoom denken en handelen ontwikkelt.
- Weten dat niet voor alle vragen wetenschappelijke antwoorden zijn; kennis en wetenschap evolueren steeds verder.
- Weten dat "anders" durven denken en creatief denken, vaak aan de basis liggen van nieuwe ontwikkelingen.
- Weten dat een basiskennis nodig is om informatie te verwerven en te verwerken en dat deze beter verwerkt wordt naarmate de kennis groter wordt.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden	VAARDIGHEDEN
	ZELFREFLECTIE		
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Het begrip "leren" zo ruim mogelijk leren interpreteren en invullen. - Leren nadenken over hun verwachtingen over school en onderwijs. - Nadenken en fantaseren over wat een "ideale school" is. - Argumenten voor en tegen een stelling over leren en onderwijs leren bedenken en formuleren. - Komen tot een eigen gemotiveerde mening over stellingen over leren en onderwijs.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken en dialogeren over het belang van leren en onderwijs. - Persoonlijke ervaringen met en meningen over leren en onderwijs vergelijken met ervaringen en meningen van anderen en hieruit conclusies trekken. - Inzicht verwerven in het belang van vorming, onderwijs en leerplicht. - Leren inzien dat voortdurende negatieve kritiek mensen onzeker maakt en kwetst.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Zich leren inleven in situaties van kinderen die niet naar school kunnen. - Leren nadenken en dialogeren over de oorzaken en gevolgen van het gebrek aan vorming en onderwijs van vele kinderen. - Anderen leren waarderen ongeacht hun intelligentie en leermogelijkheden.

- Leren inzien en aanvaarden dat sommige kinderen recht hebben op extra hulp en begeleiding.

ATTITUDES

Engagement 4.1	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn inspanningen te leveren om zijn eigen mogelijkheden en talenten te ontwikkelen. - Bereid zijn verkeerde en / of foute beslissingen toe te geven en recht te zetten.
Engagement 4.2 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn jongere kinderen en leeftijdsgenoten te helpen waar mogelijk. - Bereid zijn te aanvaarden dat iedereen verschillende intellectuele mogelijkheden en vaardigheden heeft. - Bereid zijn te aanvaarden en te respecteren dat ieder een eigen leer- en ontwikkelingstempo heeft.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Het belang van vorming en onderwijs inzien. - Leergierigheid / Nieuwsgierigheid / Zelfkennis / Zelfontplooiing / Zelfrelativering / Zelfvertrouwen / Een positief zelfbeeld / Persoonlijkheidsvorming.

Thema 3.2: Zintuigen

KENNISASPECT

- Weten dat we onze zintuigen nodig hebben om contact te leggen met de buitenwereld.

PROCESASPECT

Procesdoelen   Variabele   Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

Autonomie   Openbreken   Individu
1.1 -> 1.4   I.1 -> I.4

Moreel denken   Socialiseren   Individu en de anderen
2.1 -> 2.3   II.1

Humaniseren   Socialiseren   Individu en de anderen
3.1 -> 3.5   II.1

Engagement   Kritiek   Individu en de wereld
4.1 -> 4.7   III.1 -> III.6

Zingeving   Openbreken   Individu
5.1 -> 5.8   I.1 -> I.4

VAARDIGHEDEN

- Intensifiëren van zintuiglijke waarnemingen.
- Zich leren bewust worden van globale, gedetailleerde, objectieve, subjectieve, innerlijke en uiterlijke waarnemingen.
- Zintuiglijke waarnemingen ontwikkelen als informatiebron.
- Zintuiglijke waarnemingen leren verwoorden.
- Vanuit zintuiglijke waarnemingen leren associëren en fantaseren.
- Leren nadenken over de relatie tussen verschillende zintuigen.
- Inzien dat we ons een beeld van de wereld opbouwen via het interpreteren van onze waarnemingen.
- Nadenken en dialogeren over de mogelijke gevolgen van vergissingen bij het waarnemen.
- Leren waarnemingen zo correct mogelijk interpreteren en evalueren om tot een juiste beoordeling van de werkelijkheid te komen.
- Leren anderen helpen en zichzelf laten helpen bij het waarnemen en interpreteren van waarnemingen.

ATTITUDES

- Bereid zijn waarnemingen kritisch te analyseren alvorens tot een oordeel te komen.
- Door bewuster te leren waarnemen alerter omgaan met de media.
- Kritische zin.
- Creativiteit.

Thema 3.3: Artistieke expressie (via beeld, muziek, woord, spel, beweging)
--

KENNISASPECT

- Kinderen moeten op artistiek gebied de kans krijgen hun uiteenlopende talenten te ontwikkelen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

Operator +

ZELFREFLECTIE**VAARDIGHEDEN**

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Artistieke expressie ervaren als een communicatie- en uitdrukkingmiddel. - Verbeelding en creativiteit stimuleren. - Esthetische beleving ontwikkelen. - Een persoonlijke smaak ontwikkelen. - Exploreren en experimenteren met kunstvormen en technieken. - Inzien dat creativiteit boeiend en vernieuwend is. - Zonder vooroordelen naar kunst leren kijken en / of luisteren.
-------------------------	------------	------------------------	--

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zich leren inleven in personages en dingen. - Belevingen ervaringen, impressies, gedachten, gevoelens, waarnemingen leren vormgeven via woord, spel, beweging, beeld en / of muziek. - Zich leren inleven in de cultuur en de wereld van de kunst. - Ervaren dat niet iedereen op dezelfde manier door kunst wordt aangesproken.
-----------------------------	--------------	------------------------------------	---

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
---------------------------	--------------	------------------------------------

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.2	Kritiek	Individu en de wereld III.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn respect te tonen voor diverse vormen van kunst, zowel van de eigen als van andere culturen. - Bereid zijn respect te tonen voor de expressie van de anderen. - Leren gebruik maken van hun eigen expressieve mogelijkheden als communicatie- en expressiemiddel.
--------------------------	---------	--------------------------------	--

Zingeving	Openbreken	Individu	<ul style="list-style-type: none"> - Genieten van de fantasie, originaliteit, creativiteit en expressie van verschillende
-----------	------------	----------	--

5.1 -> 5.8

I.1 -> I.4

kunstvormen.

- Een persoonlijk waardeoordeel ontwikkelen en respecteren dat dit bij elkeen anders kan zijn.
- Plezier en voldoening vinden in het creatief vormgeven.
- Zich niet laten beperken in zijn expressie door de normen van anderen.
- Eigen beperkingen kunnen aanvaarden.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 3.4: Media: TV, radio, kranten, tijdschriften, strips, computer, ...
--

KENNISASPECT

- Verschillende mediavormen leren kennen.
- Kennisnemen van technieken die de media gebruiken om beelden te creëren, te veranderen en / of te manipuleren.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Leren op een kritische manier omgaan met diverse informatiebronnen. - Leren nadenken en een mening vormen over de rol van de media in onze beeldvorming over de wereld. - Een onderscheid kunnen maken tussen fictie en werkelijkheid. - Tot een invulling komen van de begrippen objectief en subjectief.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Argumenten voor en tegen een stelling over de media leren bedenken en formuleren. - Een goed overwogen mening kunnen vormen over stellingen over de rol, de macht en de kracht van de media. - Concrete situaties leren analyseren en beoordelen. - Zich bewust worden van de invloed van de media op ons denken en handelen, onze normen en waarden.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Persoonlijke ervaringen met en meningen over de media vergelijken met de ervaringen en meningen van anderen en hieruit conclusies trekken. - Beeldvorming over mensen en groepen niet laten beïnvloeden door eenzijdige, stereotype en / of tendentieuze berichtgeving. - Stereotype beelden en beeldvorming in de media leren doorzien. - Er zich van bewust leren worden en stilstaan bij de emoties die de media kunnen opwekken.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op een kritische manier om te gaan met diverse informatiebronnen. - Informatie kritisch analyseren en beoordelen. - Beelden die ons door de media worden opgedrongen op een kritische manier benaderen. - Bereid zijn op zoek te gaan naar meer en ruimere informatie om een zo objectief mogelijke beeldvorming te ontwikkelen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Openstaan voor nieuwe kennis en informatie. - Kritische zin.

Thema 3.5: Reclame en propaganda

KENNISASPECT

- Het verschil kennen tussen reclame en propaganda.
- Weten dat reclame een verkoop- en verleidingstechniek is, die ideale situaties voorspiegelt in een fictieve wereld.
- Verkoop- en verleidingstechnieken leren kennen.
- De werking en doelstellingen van consumentenorganisaties leren kennen.
- Weten waar en hoe men "objectieve" informatie kan verzamelen over consumptiegoederen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Reclame- en propagandatechnieken leren doorzien. - Reclameboodschappen leren analyseren en beoordelen. - Tot een invulling komen van de begrippen objectief en subjectief.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- De normen en waarden die ons door reclame en propaganda worden opgedrongen kritisch leren analyseren en beoordelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- De eenzijdige beeldvorming in de reclame over de mens en zijn leefomgeving leren doorzien.
ATTITUDES			
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	- Reclameboodschappen en propaganda in vraag kunnen stellen en kritisch beoordelen. - De beeldvorming die ons over de mens en zijn omgeving door de reclame wordt opgedrongen kritisch benaderen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Kritisch en bewust (consumenten-)gedrag.

Thema 3.6: Vrije tijd

KENNISASPECT

- Kinderen hebben recht op spel en ontspanning.
- Kinderen hebben voldoende rust en slaap nodig om te recupereren en te groeien.
- Kennismaken met mogelijke vormen van vrijetijdsbesteding.
- Factoren leren kennen die vrije tijd van kinderen beïnvloeden.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Komen tot een eigen invulling van het begrip vrije tijd. - Over jezelf en je interesses durven praten. - Eigen hobby's op een boeiende manier durven en kunnen voorstellen. - Een eenvoudig onderzoek leren organiseren, de resultaten leren verwerken en leren besluiten formuleren over de hoeveelheid vrije tijd van kinderen en de besteding ervan.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen mening over het belang van vrije tijd voor kinderen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Interesse en respect leren tonen voor de hobby's en de vrijetijdsbesteding van anderen. - Zich leren inleven in de situatie van kinderen die over weinig of geen vrije tijd beschikken.
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.4	<ul style="list-style-type: none"> - Zich bewust zijn van de factoren die onze keuze van vrijetijdsbesteding beïnvloeden.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Eigen bewuste keuzes kunnen / durven maken om z'n vrije tijd te besteden. - Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

- De meerwaarde ervaren die vrijetijdsactiviteiten aan je leven kunnen geven.

Thema 3.7: Sport

KENNISASPECT

- Invulling geven aan de begrippen ontspanning, lichaamsbeweging en sport.
- Het belang van lichaamsbeweging leren kennen.
- Zich bewust worden van de nood aan rust en recuperatie na inspanning.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - De diverse mogelijkheden om sport te beoefenen onderzoeken. - Durven praten en leren nadenken over de eigen lichaamsbeweging en sportbeoefening. - Het verband zien tussen sport en aanleg (lichamelijk en mentaal). - Het verband leren zien tussen lichamelijke en mentale vaardigheden om sport te kunnen beoefenen. - Voor zichzelf een gezond evenwicht kunnen vinden tussen sport en in- en ontspanning. - De relatie zien tussen sportbeleving en gevoelens.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Nadenken, dialogeren en komen tot een mening over: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Aspecten van topsport (kopen en verkopen van atleten, merchandising, reclame, doping, overbelasting, misvormingen, voeding, ...) ▪ Vrouwen, kinderen, dieren in de sport. ▪ Sport en studies. ▪ Sport en gezondheid. ▪ Geweldsporten.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren de sportieve prestaties van anderen te waarderen en deze appreciatie leren uiten. - Het leren (h)erkennen van geweld in sportbeoefening en -beleving. - Vaardigheden ontwikkelen om assertief om te gaan met geweld binnen de

- sportbeoefening en -beleving (als toeschouwer en als speler).
- Bij sportbeoefening en -beleving (actief en passief) de groepsdruk leren (h)erkennen en zich leren wapenen tegen negatieve groepsinvloeden (hooliganisme, ...)

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn zich op en rond sportvelden sportief te gedragen, als speler en als toeschouwer. - Als sportbeoefenaar en als toeschouwer respect kunnen opbrengen voor de integriteit van jezelf en anderen.
Zingeving 5.1 -> 5.5	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op een positieve manier sport te beleven (zowel actief als passief). - Bereid zijn een eigen bewegingsplanning of sportkeuze te maken als deel van een gezonde leefstijl. - Zijn eigen mogelijkheden en grenzen leren kennen en aanvaarden i.v.m. sportbeoefening. - Via sportbeoefening en -beleving (actief en passief) sociale contacten en vaardigheden ontwikkelen: samenwerken / fair play / teamgeest / solidariteit / vriendschap / wilskracht / ...

Thema 3.8: Jongerencultuur

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen + bijzondere procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
	ZELFREFLECTIE	

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2

- Nadenken over en inzicht krijgen in groepsdynamieken, groepsstructuren en jongerenculturen.
- Positieve en negatieve aspecten van een groep leren kennen, leren inschatten en leren beoordelen om persoonlijke keuzes te kunnen maken.
- Groepsnormen en -waarden leren analyseren en beoordelen.
- De grenzen van solidariteit binnen een groep leren bepalen.
- De grenzen van tolerantie tegenover het ideeëngoed en het gedrag van jongerengroepen leren bepalen.
- Leren nadenken over de verantwoordelijkheid die je hebt tegenover jezelf en anderen binnen een groep.
- Groepsdruk leren herkennen en zich leren wapenen tegen negatieve groepsinvloeden.

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
---------------------------	--------------	------------------------------------

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4

- Bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen tegenover zichzelf en anderen in een groep.
- Kritische zin.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 3.9:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 3.10: Sociale opvoeding: Samen spelend leren

KENNISASPECT

- Weten dat spelen een universeel gegeven is.
- Weten dat spelen een basisrecht is.
- Weten dat spelen de creativiteit stimuleert.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Het begrip spelen zo ruim mogelijk leren interpreteren en invullen. - Intensifiëren van de lichaamsbeleving. - Ontdekken en ontwikkelen van de menselijke mogelijkheden om zich via spel en en beweging uit te drukken. - Via spel zijn gedachten, gevoelens, waarnemingen, fantasie, ... leren uiten. - Via spelen cognitieve, sociaal emotionele, morele en motorische vaardigheden ontwikkelen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Nadenken, dialogeren en een mening opbouwen over stellingen over spelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Via spel de lichaamstaal van zichzelf en anderen leren interpreteren. - Via spel zich leren inleven in de gedachten, gevoelens, fantasie van zichzelf en anderen. - Via spel de gedachten, gevoelens, fantasie van zichzelf en anderen beter leren begrijpen. - Leren goed samenspelen (afspraken maken, regels respecteren, fair play). - Leren aandacht hebben voor anderen. - Verantwoordelijkheidszin ontwikkelen.

ATTITUDES

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
- Zelfkennis.
- Kunnen relativeren.
- Plezier en voldoening beleven aan (samen)spelen.
- Eerlijkheid / Fair play / Rechtvaardigheid / Respect / Verantwoordelijkheidszin / Leergierigheid / Kritische zin / Solidariteit / Vriendschap / Samenwerken / Wilskracht / ...
- Creativiteit ontwikkelen.

THEMAVELD 4: Elk kind is mijn kind. Over gezin en familie.

GEZIN & FAMILIE

- Wat is een gezin?
- Wat is een familie?
- Wie horen tot een gezin, waarom? Mama, papa, broers, zussen, stiefvader, stiefmoeder, ...
- Elke gezinsvorm is waardevol: traditioneel gezin, eenoudergezin (door dood van een partner of echtscheiding), een nieuw samengesteld gezin, een holibi gezin, een uitgebreid gezin, een gezin met inwonende grootouder(s), bewust ongehuwde moeder, gezinnen met adoptiekinderen, gezinnen met pleegkinderen, gezinnen zonder kinderen, gezinnen waarvan er kinderen niet meer leven, gezinnen waarvan de kinderen niet meer thuis wonen, ...
- Belangrijk is geen waardeoordeel te geven aan de verschillende gezinsvormen, maar diverse gezinsvormen als gelijkwaardig te beschouwen.
- Zoveel gezinnen, even zoveel samenlevingsvormen en gewoonten in diverse leefomgevingen en culturen.

Vergelijken en waarderen van gelijkenissen en verschillen:

Wat is hetzelfde, wat is verschillend, wat is bij jou thuis anders dan bij andere kinderen, andere familieleden, andere afspraken en gewoonten.

Moeten andere mensen die bij jou op bezoek komen rekening houden met deze gewoontes? Moet jij rekening houden met de gewoontes van andere mensen als je bij hen op bezoek bent? Zijn er regels die gelden als je ergens op bezoek bent? Wie, waar, hoe leer je die regels en afspraken?

- Is kunnen opgroeien in een gezin belangrijk, waarom?
- Waar staat een gezin voor? Warmte, liefde, geborgenheid, begrip, acceptatie, zorg, ...
- Functies, taken, problemen van het gezin?
- Moeilijke situaties in een gezin kunnen van tijdelijke aard zijn en kunnen in alle gezinnen voorkomen. De oorzaken van problemen kunnen zeer uiteenlopend zijn: ruzie, sterfgeval, geldnood, problemen op school, mishandeling, ... Leren relativeren van problemen, maar niet bagatelliseren. Geldnood leidt niet altijd tot armoede, ruzie leidt niet altijd tot echtscheiding, ...
- Waarom kunnen sommige kinderen niet bij hun ouders wonen? Armoede, oorlog, natuurrampen, gezinsproblemen, ouders overleden, ...
- Aandacht voor de rechten en de verantwoordelijkheden van alle gezinsleden, rol van elke ouder en de gezinsleden.
- Rolpatronen binnen het gezin onderzoeken. Zie thema 5.5: Jongens en meisjes op gelijke voet?!
- Het verschil tussen gezin en familie; een familie is een verzameling van verschillende gezinnen. Uit welke gezinnen zijn al die gezinnen ontstaan? Wie is wat van wie en waarom?
- Stamboom.
- Belangrijke gebeurtenissen in gezin en familie: geboorte, samen met vakantie, gezinsfeesten, familiefeesten, sterfgeval, ruzie, schoolfeesten en ouders, school en ouders, grootouders, verjaardagen, ...
- Zegswijzen over gezin, ouders en familie.
- Hoe zie je jouw gezin later?
- ...

OUDERLOZE KINDEREN – ADOPTIE – PLEEGGEZINNEN – UITHUISPLAATSING.

De staat is verplicht extra bescherming te bieden aan kinderen die niet in hun eigen gezin kunnen verblijven en zorgt in dergelijke gevallen voor een geschikt alternatief, zoals plaatsing in een pleeggezin of in een instelling voor jeugdzorg. Bij de keuze van de meest geschikte oplossing, zal rekening gehouden worden met de culturele achtergrond van het kind (artikel 20).

In landen waar adoptie wordt erkend en / of is toegestaan, zal hiertoe alleen worden overgegaan als dit in het belang van het kind is en dan slechts met toestemming van de verantwoordelijke instanties. De bescherming van het kind staat hierbij centraal (artikel 21).

Ieder kind dat door de Staat voor verzorging, bescherming of behandeling uit huis wordt geplaatst, heeft recht op een regelmatige evaluatie van deze plaatsing (artikel 25).

- Ouderloze kinderen – adoptie – pleeggezinnen - uithuisplaatsing.
Onder bepaalde omstandigheden worden kinderen in een ander gezin of in een instelling geplaatst om ze te beschermen, bestaanszekerheid of een betere opvang te geven.
Adoptie is het erkennen van andermans kinderen als de zijne. Adoptiekinderen krijgen de naam van hun nieuwe ouders. Kinderen die geadopteerd worden, moeten een band met de nieuwe ouders opbouwen.
Pleegkinderen zijn kinderen die een band houden met de eigen ouders. Bij opvang in een pleeggezin nemen de kinderen tijdelijk afscheid van hun ouders. Pleegouders stellen hun huis en hart open voor kinderen die (tijdelijk) in moeilijke omstandigheden leven. Deze kinderen behouden hun identiteit en hun ouders. Ze worden enkel opgevangen en opgevoed in een ander gezin.
Kinderen die in een pleeggezin of adoptiegezin worden opgenomen, kunnen gekwetst zijn en hebben vaak heel wat meegemaakt. Hierdoor is de taak van de nieuwe ouders vaak niet eenvoudig.
De kinderen zitten in een rouwproces, moeten een nieuwe identiteit zoeken, moeten zich aanpassen aan een nieuwe leefomgeving, nieuwe waarden, normen, afspraken, leefgewoonten, ...
- Weeskinderen en het belang van familie, weeshuizen, adoptiegezinnen, ...
- Jeugdinstituten voor bijzondere jeugdzorg.
- Tijdelijke plaatsing van kinderen als hun gedrag niet aan de sociale normen is aangepast.
- De “roots” van een kind.
- ...

DE TAAK VAN OUDERS

Ouders hebben de primaire verantwoordelijkheid voor de opvoeding en de ontwikkeling van hun kinderen (artikel 18).

De staat dient de verantwoordelijkheden, rechten en plichten van ouders en familie te respecteren ten aanzien van de begeleiding van het kind bij de uitoefening door het kind van de rechten uit het Verdrag van de Rechten van het Kind (artikel 5).

- De rol van ouders en opvoeders.
- Ouders hebben de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid, het recht en de plicht om op een wijze die overeenstemt met de groeiende bekwaamheid van het kind, passende begeleiding te geven. Ouders of wettige voogden zijn primair verantwoordelijk voor de opvoeding en de ontwikkeling van het kind. Het belang van het kind staat voorop.
- Rol van de ouders met leerlingen bespreken: wat doen mijn ouders allemaal voor mij, hoe doen ze dat, zowel materiële als emotionele aspecten belichten. Opvoeden, oefenen, motiveren, ondersteunen en de continuïteit in dit proces tijdens de ontwikkeling van het kind.
- Zorgen voor kinderen, een veilig thuis, dagelijkse zorg, de ontwikkeling van eigen normen en waarden, het bieden van bestaanszekerheid, het opvoeden van kinderen.
- Het geven van elementaire emotionele en materiële steun, die de groei en ontwikkeling van de gezinsleden mogelijk maakt.

- Het ontwikkelen van morele normen en waarden.
- Maatschappelijke verantwoordelijkheid / engagement.
- Primaire gezondheidszorg.
- Onderwijs en begeleiding: aanleren van moedertaal, beweging, hygiëne, ontspanning, ... cultuur- en taaloverdracht.

OUDEREN EN GROOTOUDERS

Het aantal ouderen in onze maatschappij, maar ook op wereldschaal, neemt steeds toe. Deze evolutie omschrijven we als “de vergrijzing van de bevolking”.

Jonge mensen bruisen van energie, oudere mensen hebben al heel wat ervaring. In een samenleving waar verschillende generaties met elkaar in dialoog treden en op een respectvolle manier met elkaar omgaan, vormt al die energie en al die levenservaring een rijkdom voor iedereen. Daarom is het belangrijk dat verschillende generaties een positief beeld van elkaar kunnen opbouwen. Zonder echter ook de problemen die er tussen verschillende generaties zijn, te negeren. We moeten er ons ook van bewust zijn dat een grote groep ouderen met heel wat problemen te maken krijgen. Ouderen beter leren kennen, is een voorwaarde om kinderen gevoelig te maken voor de bredere werkelijkheid.

KIND EN SCHEIDING

Elk kind heeft het recht bij zijn ouders op te groeien en om met beide ouders contact te houden wanneer een van beiden gescheiden leeft, tenzij dit in strijd is met het belang van het kind (artikel 9).

Kinderen en ouders hebben het recht, in het kader van gezinshereniging of voor het onderhouden van de ouder-kind relatie, vanuit ieder land terug te keren naar hun eigen land (artikel 10).

De staat is verplicht om het ontvoeren van kinderen naar het buitenland of het aldaar vasthouden van kinderen door een van de ouders of door een derde, te voorkomen en tegen te gaan (artikel 11).

Momenteel zijn van een op drie kinderen de ouders gescheiden. Scheiding is een moeilijke periode. Elk gezinslid heeft het een tijdlang op een of andere manier moeilijk. Stemmingen en gevoelens zijn wisselend. Iedereen heeft tijd nodig om aan de nieuwe situatie te wennen. Uit onderzoek blijkt dat de aanpassing van kinderen aan de nieuwe situatie samenhangt met de volgende drie factoren:

- Het is moeilijker voor het kind als er verder conflicten blijven tussen de ouders na de scheiding. Een kind past zich vlotter aan als het een positief contact kan blijven houden met beide ouders.
- Er doen zich minder aanpassingsmoeilijkheden voor wanneer zich geen financiële problemen stellen die samenhangen met de scheiding.
- Een positieve houding van en opvang door de omgeving maakt de aanpassing voor kinderen gemakkelijker.

Uit belevingsonderzoek blijkt dat zowat alle kinderen de beginperiode moeilijk vinden.

Nadien is de beleving heel verschillend.

Er zijn kinderen die na verloop van tijd er goed in slagen hun leven te herorganiseren. Ze zitten met gemengde gevoelens, maar zien ook het positieve aan hun situatie. Ze passen zich aan de nieuwe situatie aan en de scheiding belet niet dat ze zich goed kunnen voelen.

In deze groep vinden we meestal kinderen die:

- voorbereid werden op de scheiding;

- erover kunnen praten met kinderen in eenzelfde situatie;
- erover kunnen praten met tenminste een van de ouders;
- duidelijkheid hebben over de verblijfsregeling;
- inspraak hebben over allerlei regelingen die hen aanbelangen;
- contact kunnen houden met de beide ouders;
- niet het gevoel hebben te moeten kiezen tussen de ouders;
- de schuld niet bij een van beide ouders leggen;
- niet opgezet worden tegen een van beide ouders;
- ervaren dat de scheiding door de familie en omgeving wordt aanvaard;
- positieve aandacht krijgen.

Er zijn ook kinderen die na de beginperiode veel moeite blijven hebben met de scheiding. Ze voelen zich in de steek gelaten. Ze zijn kwaad op een of beide ouders. Ze ervaren de scheiding als iets dat hen wordt aangedaan. Ze kunnen hun draai niet vinden in de nieuwe gezinssituatie.

Volgende factoren spelen hier vaak mee:

- overvallen worden door de scheiding;
- een scheiding die gepaard gaat met geweld;
- niet over de scheiding mogen, kunnen of durven praten;
- geen andere kinderen (menen te) kennen in eenzelfde situatie;
- niet betrokken worden bij allerlei regelingen die hen aanbelangen;
- geen contact meer hebben met een van beide ouders;
- ruzies tussen ouders die blijven duren na de scheiding;
- opgezet worden tegen een van beide ouders;
- ervaren dat de scheiding niet door de familie en omgeving wordt aanvaard;
- zich alleen voelen en geen aandacht krijgen.

Leeftijdsgenootjes, familie en leerkrachten kunnen voor kinderen en jongeren in een scheiding een grote steun zijn. Op een open, onbevangen en onbevooroordeelde manier over de situatie kunnen praten is voor kinderen zeer belangrijk. Naast het klassieke als norm geldende gezin "vader - moeder en de kinderen" is in onze maatschappij een veel rijker en genuanceerder kleurenpalet van gezinsvormen aanwezig. Het is dan ook belangrijk om hier de nodige aandacht aan te besteden. Ook kunnen diverse gezinsrelaties ter sprake komen.

Het is zeker ook van belang ruimte te bieden om gevoelens (angst, boosheid, opluchting, schuldgevoelens, ...) die een scheiding kunnen oproepen te (h)erkennen en ruimte te bieden om die gevoelens bespreekbaar te maken en ermee te leren omgaan.

KIND EN DOOD – VERLIES – ROUW

In "Kinderen en de ervaring van de dood" houdt de auteur Marielene Leist een pleidooi om kinderen voor te bereiden op het leven met al zijn facetten en het kind sterk te maken voor de confrontatie met moeilijke ervaringen. Zij bedoelt hiermee dat het innerlijke weerstandsvermogen van het kind, namelijk de krachten die het kind in staat stellen om een moeilijke gebeurtenis en een verlies te "overmeesteren", vroegtijdig moeten aangewakkerd worden. Deze "overmeestering vooraf" betekent een grote steun voor het kind, aldus de psychotherapeute.

"Door vroegere ervaringen, die daadwerkelijk zijn opgedaan of in gedachten beleefd zijn, kunnen krachten worden ontplooid om dat wat het leven zal brengen te verwerken ..."

De dood is iets waar kinderen reeds vaak op jonge leeftijd mee geconfronteerd worden.

Denk maar aan de vele doden op de beeldbuis, de dood van een huisdier, de dood van iemand uit de leefwereld van het kind bij een verkeersongeval, de dood van een grootouder, een kind op school dat gestorven is, ...

We menen dan ook dat gevoelens rond sterven en dood, rond verlies van een lievelingsvoorwerp, een lievelingsdier of van geliefde mensen, moet bespreekbaar kunnen zijn.

Het leren accepteren van de dood als natuurlijk is een attitude die je moeten leren.

Kinderen moeten de gelegenheid krijgen om vragen te stellen.

Het is belangrijk om ruimte te creëren om gevoelens en emoties te uiten en te verwerken.

Het is uiteraard evident dat we dit met de nodige omzichtigheid zullen moeten doen.

Een stille hoek in de klas met fotomateriaal, tekeningen, voorwerpen, gedichten, ..., een persoonlijke ervaring van andere kinderen, boeken en verhalen kunnen waardevolle hulpmiddelen zijn.

De herinnering moet een plaats krijgen in de denk- en gevoelswereld van het kind.

Andere aandachtspunten kunnen zijn:

condoleren, verschillende soorten van begraven, zijn lichaam afstaan aan een wetenschappelijke instelling, crematie, begraafplaatsen, nazorg, zelfdoding, ...

Tevens is het boeiend om ook even te kijken hoe men in andere culturen omgaat met de dood.

ARBEID / WERK

Wat is arbeid / werk?

Wat voor soorten arbeid / werk zijn er? Betaald, onbetaald, vrijwilligerswerk, huiswerk, huishoudelijk werk, klusjes, vakantiewerk, zwartwerk, kinderarbeid, slavenarbeid, ...

Laat de kinderen aan de hand van een interview met mensen praten over hun dagelijkse werk.

Mogelijke vragen:

- Wat voor soort werk doe je?
- Bepaal je zelf het ritme van je werk of zit er tijdsdruk achter?
- Is er veel afwisseling of is je werk eentonig?
- Ben je je eigen baas?
- Ben je baas over anderen en hoe?
- Werk je graag?
- Zou je nog meer willen werken?
- Zou je af en toe eens een dagje vrijaf willen nemen volgens je eigen beslissing?
- Vind je werken noodzakelijk?
- Stel dat je één ding mocht veranderen in je werk, wat zou dat dan zijn?
- ...

Laat de kinderen verslag uitbrengen en praat verder over werk en werken.

Welk werk zouden de kinderen zelf graag doen?

Filosofeer even over volgende stellingen / spreekwoorden / zegswijzen:

- Arbeid adelt.
- Aan zichzelf werken.
- Zijn hersenen laten werken.
- Werken als een paard.
- Is het nodig dat mensen werken?
- Loon naar werken.
- Leven om te werken of werken om te leven?
- ...

Werken en gezondheid.

Arbeid en gevoelens: arbeidsvreugde, arbeidsdruk, stress, ...

Werkloosheid.

Arbeidsongeschiktheid.

GELD

*** Het belang van geld**

Het bezitten van voldoende geld is in de meeste samenlevingen een noodzaak om menswaardig te kunnen leven.

Hoe kom je aan geld? Uit arbeid, een vervangingsinkomen, uit kapitaal, ...

Het gezin is een economisch systeem.

Belangrijk is een onderscheid te kunnen maken tussen noodzakelijke en niet noodzakelijke uitgaven.

Kinderen moeten tevens beseffen dat niet alle gezinnen over dezelfde financiële mogelijkheden beschikken.

*** Is geld een garantie voor geluk of brengt geld juist ongeluk?**

Filosofeer even over volgende stellingen / spreekwoorden / zegswijzen:

- Geld maakt vrienden.
- Geld brengt geen geluk.
- Voor geld kun je de duivel doen dansen.
- Geld is het slijk der aarde.
- Geld verzoet de arbeid.
- Iedereen zou evenveel geld moeten krijgen.
- Iemand geld uit de zak kloppen.
- Met geld en goede woorden kan men overal terecht.
- Geld in het water gooien.
- Geld moet rollen.
- Eieren voor zijn geld kiezen.
- Het geld groeit mij niet op de rug.
- ...

*** Jongeren en geldbesteding**

Hoe komen jongeren aan geld? Zakgeld – taakjes / klusjes doen – vakantiewerk - ...

Wat doen jongeren met hun geld?

Welke ideeën hebben jongeren over geld en geldbesteding?

Waardoor laten jongeren zich beïnvloeden / leiden bij het besteden van hun geld?

SOCIALE OPVOEDING: Ik naar de groep, de maatschappij, de wereld

Spectaculair geëvolueerde transport- en communicatiemiddelen hebben geleid tot een grotere mobiliteit van mensen over de hele wereld en tot een complex systeem van relaties (culturele, economische, sociale, ecologische, ...). Als men de wereld ziet als een systeem, een netwerk van relaties dan betekent dit dat alle delen van de wereld onderling met elkaar verbonden zijn en van elkaar afhankelijk zijn. Soms is die verbondenheid duidelijk, soms zeer subtiel.

Veranderingen in één deel van het systeem hebben hun invloed op de andere delen van het geheel.

Milieuvervuiling stopt niet aan de grens van een land.

Een plaatselijk conflict in een olieproducerend land kan verregaande gevolgen hebben voor de oliebevoorrading in de rest van de wereld.

Onderlinge afhankelijkheid is niet alleen kenmerkend voor wereldomvattende systemen; het speelt zich ook af op nationaal en lokaal vlak. Binnen het gezin, de school, de wijk, de gemeente, ...
Belangrijk is kinderen leren samenwerken voor een gemeenschappelijk doel waarbij iedereen baat heeft.

THEMAVELD 4 : Elk kind is mijn kind!

Thema 4.1: Mijn gezin, mijn familie

Thema 4.2: Ouders: wat doen we ermee? (De taak van ouders en opvoeders)

Thema 4.3: Ouderen en grootouders

Thema 4.4: Kind en scheiding

Thema 4.5: Kind en dood, verdriet en rouw

Thema 4.6: Arbeid - werk

Thema 4.7: Geld

Thema 4.8:

Thema 4.9: Sociale opvoeding: Ik naar de groep, de maatschappij, de wereld

Thema 4.1: Mijn gezin, mijn familie
--

KENNISASPECT

- Verschillende samenlevingsvormen bij ons en in andere culturen leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Fantaseren over hoe je een "ideaal" gezin ziet. - Inzien dat in onze maatschappij een veel rijker en genuanceerder kleurenpalet van gezinsvormen aanwezig is dan het "pa-ma-en-de-kinderen-gezin". - Nadenken over de rol en de functie van een gezin. - Nadenken over de rol en de functie van ieder lid binnen het gezin.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen goed overwogen en gemotiveerde visie over diverse samenlevingsvormen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de mogelijke voor- en nadelen van het behoren tot een gezin.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren respect tonen voor andere samenlevingsvormen. - Durven praten over de eigen gezins- en familiesituatie. - De dingen die anderen voor je doen binnen je gezin / familie leren appreciëren. - Strategieën bedenken om gezinsleden / familieleden te verrassen/ blij te maken.
Engagement 4.2 & 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn iets te ondernemen om iemand uit je gezin / familie blij te maken. - Bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen binnen het eigen gezin. - Begrip voor kinderen in moeilijke gezinssituaties. - Bereid zijn iets te ondernemen om kinderen in moeilijke gezinssituaties te steunen en / of te helpen. - Bereid zijn respect te tonen voor andere samenlevingsvormen. - Respect / waardering / begrip / empathie / fijngevoeligheid / ...
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	

Thema 4.2: Ouders: wat doen we ermee? (De taak van ouders en opvoeders)
--

KENNISASPECT

- Ouders en opvoeders hebben de taak kinderen de passende begeleiding, aandacht, verzorging en bescherming te geven zodat ze zich kunnen ontwikkelen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Leren nadenken over de rol van ouders en opvoeders. - Leren nadenken over wat je belangrijk vindt bij ouders en opvoeders.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- In staat zijn te dialogeren over de rol van ouders en opvoeders. - In staat zijn een zelfstandige en overwogen mening over het thema leren opbouwen en verwoorden. - Eigen gezinsnormen en -waarden leren toetsen aan de normen en waarden van andere gezinnen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een gemotiveerde mening /houding t.o.v. de eigen gezinsnormen en -waarden.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- Leren dialogeren met ouders.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- Leren appreciëren wat ouders voor je doen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Respect / Waardering / Begrip / Fijngevoeligheid / ...

ATTITUDES

Thema 4.3: Ouderen en grootouders
--

KENNISASPECT

- Inzicht verwerven in het proces van ouder worden en de lichamelijke en sociale veranderingen die dat meebrengt.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Ervaringen leren uitwisselen over contacten met ouderen en /of grootouders. - Het beeld dat we over ouderen hebben leren onderzoeken. - De gelijkenissen en de verschillen tussen wat kinderen en ouderen denken, voelen en doen onderzoeken. - De leefwereld van ouderen leren vergelijken met de eigen leefwereld. - Leren nadenken over de rol van ouderen en grootouders in je leven en in de maatschappij.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren dialogeren en komen tot een overwogen mening over de rol van grootouders in het leven van kinderen. - Leren dialogeren en komen tot een overwogen mening over de rol van ouderen in de maatschappij.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - De fijne dingen die grootouders voor je doen leren appreciëren. - Iets leren bedenken om grootouders te verrassen / blij te maken. - Zich leren inleven in wat ouderen en grootouders denken, voelen, belangrijk vinden, ... - Via spel kunnen en durven uiten wat ouderen en grootouders denken, voelen, belangrijk vinden, ... - Leren dialogeren en omgaan met ouderen en grootouders.
Engagement 4.2 & 4.3 Zingeving 5.1 -> 5.8	Socialiseren Openbreken	Individu en de anderen II.1 & 2 Individu I.1 -> I.4	ATTITUDES <ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn iets te ondernemen om (een) grootouder(s) blij te maken. - Bereid zijn op een respectvolle manier met ouderen en grootouders om te gaan. - Respect / waardering / begrip / empathie / fijngevoeligheid.

Thema 4.4: Kind en scheiding

KENNISASPECT

- Het begrip "relaties" invulling geven.
- Weten dat kinderen het recht hebben op een persoonlijke relatie en contact met hun beide ouders.
- De werking en de doelstellingen van de Kindertelefoon leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Over gevoelens en problemen van kinderen in scheidingssituaties (echtscheiding, detentie, verbanning, deportatie, dood, ...) leren praten. - Inzicht krijgen in de oorzaken van het veranderen en / of ophouden van relaties. - Inzien dat in onze maatschappij een veel rijker en genuanceerder kleurenpalet van gezinsvormen aanwezig is dan het "pa-ma-en-de-kinderen-gezin.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren dialogeren over stellingen over scheiding. - Een gemotiveerd standpunt leren formuleren over stellingen over scheiding. - Concrete situaties leren onderzoeken, mogelijke reacties overwegen en beoordelen. - Een eigen visie leren verwoorden en kunnen luisteren naar de mening van anderen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zich leren inleven in de situatie van andere kinderen. - Gevoelens leren uiten aan de hand van bewegingsexpressie, poppen- en/of rollenspel. - Respect voor nieuw samengestelde gezinnen of samenlevingsvormen. - Leren luisteren naar de gevoelens en ideeën van andere kinderen.
Engagement 4.2 & 4.3	Kritiek	Individu en de wereld III.4	<ul style="list-style-type: none"> - Aandacht en begrip voor kinderen in moeilijke situaties. - Respect voor andere dan de traditionele gezinssamenstelling.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Mondigheid / Assertiviteit/ Sensitiviteit / Discretie.

ATTITUDES

Thema 4.5: Kind en dood, verdriet en rouw
--

KENNISASPECT

- Afscheidsrituelen in de eigen en in andere culturen leren kennen.
- Weten dat rouwen een proces is.

PROCESASPECT:

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Leren gevoelens (eenzaamheid, boosheid, radeloosheid, verdriet, ...) omtrent afscheid, verlies of dood te uiten en ermee om te gaan. - Gevoelens en ervaringen omtrent afscheid, verlies en/of dood een plaats leren geven in je leven. - Ervaringen en emoties i.v.m. afscheid nemen, sterven en dood bespreekbaar maken. - Leren nadenken over en het belang van afscheidsrituelen leren begrijpen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren luisteren naar de gedachten, de mening, de argumenten, de gevoelens van anderen die geconfronteerd worden met afscheid nemen, het verlies en/of de dood van iets en/of iemand dierbaars. - Mogelijkheden leren kennen om hun genegenheid / gevoelens t.o.v. de overledene / het verlorene uit te drukken. - Leren begrijpen dat iedereen op een andere manier omgaat met afscheid nemen, verdriet en/of verlies.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Op een gepaste manier anderen, die geconfronteerd worden met afscheid nemen, het verlies en /of de dood van iets of iemand dierbaars, medeleven kunnen betonen en troosten. - Bereid zijn respect te tonen voor diverse afscheidsrituelen in de eigen en in andere culturen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Zich bewust zijn welke betekenis doden of iets dierbaars dat verloren ging, nu nog in hun leven kunnen hebben. - De dood als natuurlijk leren accepteren.

Thema 4.6: Arbeid - werk

KENNISASPECT

* Het begrip arbeid of werk kunnen invullen.

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE**VAARDIGHEDEN**

Autonomie
1.1 -> 1.4

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Een onderscheid leren maken tussen arbeiden of werken en helpen of klusjes doen.
- Leren informatie verzamelen en verwerken over verschillende soorten arbeid (bezoldigd en onbezoldigd).
- Inzicht verwerven in de verschillende soorten van arbeid.
- De onderlinge afhankelijkheid en wisselwerking van verschillende vormen van arbeid in de maatschappij leren inzien.
- De gevoelens die het werk dat we doen opwekt, leren verwoorden en uiten.
- Leren ervaren dat het gevoel dat mensen hebben bij diverse vormen van arbeid persoonsgebonden is.

Moreel denken
2.1 -> 2.3

Socialiseren

Individu en de anderen
II.1 & 2

- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de rol en het belang van diverse vormen van arbeid in onze maatschappij.
- Leren nadenken, dialogeren en tot een mening komen over stellingen en spreekwoorden over:
  - * werk en gezondheid;
  - * werk en arbeidsvreugde / -last / -druk / -plicht;
  - * lichamelijke, geestelijke en emotionele vermoeidheid.

Humaniseren
3.1 -> 3.5

Socialiseren

Individu en de anderen
II.1 & 2

- Zich leren inleven in de werksituatie van andere mensen.
- Leren respect tonen voor het werk dat mensen leveren (zowel thuis, als buitenshuis).

Engagement 4.1 & 2	Socialiseren	Individu en de anderen II.1
Zingeving 5.1 -> 5.8	Kritiek	Individu en de wereld III.4

ATTITUDES

- Bereid zijn respect op te brengen voor diverse vormen van arbeid.
- Diverse vormen van arbeid als volwaardig en gelijkwaardig kunnen beschouwen.
- Bereid zijn respect op te brengen voor de behoefte en de arbeidsbijdrage van alle leden van een gemeenschap.

Thema 4.6: Geld

KENNISASPECT

- Het belang en de rol van geld in de maatschappij leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Inzicht krijgen in het eigen geldbeheer. - Zich bewust worden van de factoren (reclame, vrienden, persoonlijke en maatschappelijke normen en waarden, ...) die ons geldbestedingsgedrag beïnvloeden.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over het belang en de waarde van geld in je leven. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de rol en de waarde van geld in onze en in andere samenlevingen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een gefundeerde mening over stellingen / spreekwoorden / zegswijzen over geld.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- Zich leren inleven in situaties van kinderen. (Kinderen die weinig of geen geld hebben of juist heel veel geld, ...)
Engagement 4.1	Kritiek	Ik en de wereld III.4	- Bereid zijn bewuste keuzes te maken in geldbesteding. - Voor jezelf kunnen bepalen welke plaats geld inneemt in je leven.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

ATTITUDES

Thema 4.8:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 4.9: Sociale opvoeding: Ik naar de groep, de maatschappij, de wereld
---

KENNISASPECT

- De wereld zien als een systeem waarin alle elementen (mensen, gebeurtenissen, ontwikkelingen, plaatsen) onderling verbonden zijn.
- De werking en doelstellingen van pluralistische humanitaire organisaties leren kennen.
- De samenhang zien tussen het dagelijkse leven en het maatschappelijk leven.
- Het begrip onderlinge afhankelijkheid leren kennen.

PROCESASPECT:

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Leren hypothetisch denken. - In staat zijn om alternatieven te analyseren en evalueren. - Inzien dat bepaalde wereldsystemen sommige groepen of landen bevoordelen en andere benadelen. - De wereldomvattende gevolgen inzien van plaatselijke beslissingen en acties.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - In staat zijn om zowel de verschillende oorzaken als de gevolgen van gebeurtenissen of ontwikkelingen te analyseren en te beoordelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen I.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - In staat zijn om samen te werken om een gemeenschappelijk doel te bereiken. - Voor verschillende taken de doeltreffendheid kunnen beoordelen van samenwerking versus competitie. - In staat zijn zowel de verschillende oorzaken als de vele gevolgen van gebeurtenissen of ontwikkelingen te analyseren.
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn om samen te werken met anderen om problemen op te lossen. - Bereid zijn acties te steunen die ertoe bijdragen maatschappelijke problemen onder de aandacht te brengen. - Bereidheid om acties te steunen van humanitaire organisaties. - Engagement.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Respect / Waardering / Begrip / Empathie / Fijngevoeligheid / Mondigheid / Solidariteit / Samenwerken / ...
Zingeving	Kritiek	Individu en de wereld	<ul style="list-style-type: none"> - Geloof in eigen kunnen om positieve veranderingen te realiseren.

5.1 -> 5.8

III.1 -> III.6

- Wereldburgerschap.

THEMAVELD 5 : Mooi « anders ». Leven zonder vooroordelen.

Het recht op gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid.

Bescherming tegen discriminatie - artikel 2.

Alle rechten gelden voor alle kinderen, zonder enige uitzondering.

De staat is verplicht kinderen te beschermen tegen elke vorm van discriminatie en dient zich actief in te zetten voor de bevordering van de rechten van kinderen.

Normaal is anders :

Iedereen is anders. Wie om zich heen kijkt, ziet dat ieder mens verschillend is, niet alleen van uiterlijk, maar ook van karakter, temperament en mogelijkheden. Verschillen vragen om een positieve waardering, omdat we daardoor kennis kunnen maken met het unieke van de mensen. Niemand is gelijk aan de ander en toch scheren we mensen vaak over één kam, vergeten we dat kenmerken van een groep niet automatisch voor elk individu gelden. Iedereen generaliseert. Iedereen is geneigd om anderen te beoordelen zonder de ander te kennen. Velen reageren en oordelen intuïtief en primair op nieuwe gezichten.

Generalisaties leiden gemakkelijk tot stereotype beeldvorming, tot het plakken van etiketten en tot vooroordelen. Als we vooroordelen gaan verwoorden, doen we de ander tekort. Als we naar onze vooroordelen gaan handelen, leidt dit tot discriminatie.

Onderwijs kan een bijdrage leveren aan een manier van denken en handelen, die gericht is op een grotere mate van gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid. Niet alleen in de eigen leefomgeving, maar wereldwijd.

Indien we dat vertalen naar een doelstelling, dan luidt deze als volgt :

het bewust worden en tegengaan van vooroordelen en ethocentrisme door het bevorderen van een nieuwsgierige, open en tolerante houding voor mensen in de eigen omgeving en elders in de wereld.

Het stimuleren van een actieve en onderzoekende houding bij kinderen en het leren stellen van vragen over het waarom en waartoe, spelen een belangrijke rol bij het tegengaan van vooroordelen. De bewustwording en het tegengaan van vooroordelen is onlosmakelijk verbonden met het bevorderen van een open en tolerante houding ten opzichte van andere mensen.

We moeten streven naar een manier van denken en handelen die gericht is op een grotere mate van gelijke kansen voor iedereen en rechtvaardigheid, niet alleen in eigen land, maar wereldwijd.

Daarom moeten we kinderen inzicht bieden in de achtergronden van vooroordelen, discriminatie en het zondebokverschijnsel. Hen uitdagen antwoorden te bedenken, meningen te geven en oplossingen te zoeken.

Een eigen cultuur : taal, leefgewoonten, feesten, kunst, levensbeschouwingen, ...

Het is belangrijk dat kinderen kennis en inzicht verwerven over zichzelf en hun eigen culturele achtergronden en waarden. De persoonlijke identiteit vormt de basis voor een nieuwsgierige houding naar en respect voor mensen die vanuit andere culturele achtergronden en andere waarden denken en handelen.

Het beleven en waarderen van de persoonlijke identiteit wordt als een voorwaarde gezien om de ander, die anders is, te ontmoeten en te leren waarderen. Juist vanuit een eigen identiteit kunnen mensen hun cultuur relativiseren en met andere mensen samenleven.

Kinderen moeten een eigen plek in een wereld vol verschillen zien te verwerven.

Het verwerven van kennis en inzicht over zichzelf en hun eigen culturele achtergronden en waarden vormt de basis voor een nieuwsgierige houding naar en respect voor mensen die vanuit een andere culturele achtergrond en andere waarden denken en handelen.

Een volgende stap is kennis en inzicht verwerven over andere culturen.
Kinderen een juist en genuanceerd beeld geven over andere culturen (wonen, muziek, voeding, kleding, feesten, taal, verhalen, spel, gebruiken, waarden, ...).
Leefwerelden van kinderen dichterbij elkaar brengen.
Het bevorderen van een positieve houding t.o.v. meertaligheid, etnische en culturele diversiteit.

Kinderen afkomstig uit minderheidsgroepen - artikel 30.

Kinderen afkomstig uit minderheidsgroepen hebben het recht hun eigen cultuur te beleven, hun eigen godsdienst te belijden en hun eigen taal te spreken.

Vooroordelen, stereotypen, racisme, seksisme en discriminatie

Vanuit de waardering voor elkaars identiteit kan ruimte ontstaan om te onderzoeken hoe de ongelijke behandeling van groepen mensen in onze samenleving aanwezig is. Uiteraard moet dat onderzoek aangepast worden aan de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de kinderen. De leerlingen moeten de achtergronden van vooroordelen, racisme, seksisme, discriminatie en het zondebokverschijnsel leren kennen, ze moeten in staat zijn om voorbeelden te noemen en deze maatschappelijke verschijnselen te plaatsen in hun leefwereld. Naast kennis en inzicht, moeten de activiteiten handelingsperspectief bieden. De kinderen moeten in staat gesteld worden om in hun eigen leefomgeving concreet aan de slag te gaan.

Beelden en beeldvorming

Hoe wordt onze beeldvorming over « anderen » beïnvloed?

De eerste beïnvloeding komt van het gedrag van mensen uit onze directe leefomgeving (familieleden, buren, vrienden, leerkrachten, ...), dat dikwijls onbewust wordt overgenomen. Later nemen kinderen en jongeren, maar ook heel wat volwassenen, stereotype opvattingen over uit de media (boeken, televisie, films, tijdschriften, kranten, strips, ...).

Zelfs de afwezigheid in de media van bepaalde groepen (b.v. etnische minderheden, gehandicapten, homoseksuelen, ...) kan de indruk wekken dat deze groepen minder waard zijn in onze samenleving.

Om de aandacht van kijkers, luisteraars, lezers te trekken, is men in de media vaak uit op sensationele verhalen en rampen. Dat laat de indruk na dat bepaalde sociale eenheden / landen verzinken in problemen of dat bepaalde sociale entiteiten de oorzaak zijn van heel wat moeilijkheden.

Goed bedoelde campagnes van hulporganisaties om geld in te zamelen voor projecten, kunnen in sommige gevallen eveneens de stereotypen nog versterken.

Tevens moeten we ons, in lessen multiculturele opvoeding, ervoor hoeden op een oppervlakkige manier de nadruk te leggen op het exotische van een cultuur (b.v. muziek, kleding, voeding). Hierdoor worden vooroordelen eerder versterkt dan afgebroken.

In sommige gevallen legt multicultureel lesmateriaal uitsluitend de nadruk op aspecten uit het verleden van een land, terwijl in werkelijkheid culturen zich voortdurend aanpassen aan nieuwe omstandigheden.

In andere gevallen probeert men negatieve stereotypen te vervangen door positieve, waardoor de leerlingen weer geen juist beeld krijgen over andere culturen / sociale entiteiten.

Ook hoe bepaalde feiten uit het verleden, de geschiedenis, worden weergegeven bepaalt eveneens onze beeldvorming. Een eeuwenlange geschiedenis van veroveringen en kolonialisme bijvoorbeeld heeft ons met andere volkeren, culturen, talen en religies in contact gebracht, maar door de verhouding overheersers – overheersten heeft dat tot een bepaalde

eenzijdige beeldvorming geleid, die zich tevens uit in bepaalde maatschappelijke structuren en instellingen. Veroverde culturen werden / worden vaak beschouwd als primitief en onbeschaafd. Deze benadering is hardnekkig omdat ze ontstaat vanuit het gevoel, de idee, dat de « westerse beschaving » het summum is van beschaving en dat alle andere culturen dan wel niet altijd minderwaardig zijn, maar dan toch wel minder beschaafd en minder ontwikkeld.

Ook wat we menen waar te nemen, beantwoordt niet altijd aan de werkelijkheid. Die is soms anders dan ze lijkt. Vergissen is menselijk en komt regelmatig voor.

Tevens is het zo dat wat mensen waarnemen, ze verschillend kunnen interpreteren.

Bron : Handleiding VOOROORDELENKOFFER, Stichting Vredeseducatie Utrecht.
De ANDERE KIJKdoos, Stichting Vredeseducatie Utrecht.
Opvoeden tot Wereldburger 1.

Gehandicapte kinderen - artikel 23

Elk gehandicapt kind heeft het recht op aangepaste zorg, onderwijs en training, waardoor het in staat is een bevredigend, volwaardig en behoorlijk leven te leiden, de zelfstandigheid van het kind wordt bevorderd en het kind actief kan deelnemen aan de samenleving.

Ben je normaal? Ben je een standaardmens? De mens met alle zintuigen en alle ledematen wordt als volmaakte mens aangezien. In de oertijd was dat een noodzaak om in leven te blijven. Lang gold het recht van de sterkste. In sommige regimes (o.a. het nazi-regime) werden / worden gehandicapten massaal opgesloten en / of gesteriliseerd, omdat het systeem ze als lastposten en minderwaardig beschouwde / beschouwt.

Maatschappelijke integratie kost veel inspanningen en is duur zowel voor de gehandicapte en zijn familie als voor de maatschappij. Maar een humane samenleving zal de nodige inspanningen leveren om gehandicapten de aangepaste zorgen, onderwijs en training te geven, waardoor hun zelfstandigheid bevorderd wordt, ze een bevredigend, volwaardig en behoorlijk leven kunnen leiden en zo actief mogelijk aan het maatschappelijk leven kunnen participeren. Dat is zorgethiek.

Andersvaliden zijn niet noodzakelijk zielig, meelijwekkend of beklagenswaardig.

Ook zij leren, spelen, stoeien, werken, denken, voelen, beleven, ...

Ze zijn « anders », maar gelijkwaardig en hebben recht op een gelijkwaardige behandeling en benadering, zonder overcompensatie. Elk mens is gewoon anders ; sommigen kunnen niet lopen of zien, anderen kunnen andere dingen niet. Er zijn voor iedereen verschillende omstandigheden; er zijn geen verschillende kinderen / mensen.

We dienen de leerlingen hiervan bewust te maken.

Zien we de mens of enkel zijn handicap?

Als we iets willen weten van een gehandicapte, durven we dat aan de gehandicapte zelf vragen of vragen we het aan zijn ouders of begeleider?

We zijn wel altijd bereid om iets te doen voor een gehandicapte, maar durven we aan een gehandicapte hulp vragen? Niet om hem een goed gevoel te geven, maar gewoon omdat hij het even goed of beter kan dan wij. Hij kan misschien niet lopen, maar haalt de beste punten van de klas voor taal en rekenen; hij kan misschien niet zien, maar maakt de mooiste gedichten, ...

Tevens moeten we de leerlingen sensibiliseren voor het feit dat kinderen met een handicap andere problemen en soms andere percepties hebben. Blind zijn, slechthoort zijn, doof en/of stom zijn, mongool zijn, lichamelijk of geestelijk gehandicapt zijn, heeft als gevolg dat er

anders omgegaan wordt met anderen en dat er op een andere, maar evenwaardige manier, geleerd en geleefd moet worden.

Een positieve houding t.a.v. elke gehandicapte is van groot belang.

We kunnen kinderen inzichten laten verwerven in de extra inspanningen die een gehandicapt kind moet opbrengen om vaardigheden en kennis te ontwikkelen.

We kunnen kinderen trachten te laten ervaren wat het betekent om in onze samenleving gehandicapt te zijn.

Vanuit de kennis en het inlevingsvermogen van kinderen in de moeilijkheden, mogelijkheden en beperkingen van gehandicapten, kunnen we trachten een fijngevoelige en respectvolle manier van omgaan met mensen met een handicap trachten te stimuleren.

Tevens kunnen we kinderen zich ervan bewustmaken dat niet alle handicaps aangeboren zijn. Zorg en voorzichtigheid voor het eigen lichaam en dat van anderen kunnen ontwikkeld worden vanuit deze kennis.

We kunnen de kinderen andere methoden van leren, lezen, spreken, horen laten ontdekken: brailleschrift, gebarentaal, ...

Het nut van alle zintuigen leren inzien.

Andere communicatiemethoden ontdekken en leren ontcijferen en gebruiken.

We kunnen met de kinderen onderzoeken of de school (klassen, toiletten, refter, speelplaats, ...), openbare gebouwen in de buurt (musea, bibliotheek, gemeentehuis, zwembad, ...), straten, het openbaar vervoer, ... aangepast zijn voor mensen met diverse handicaps, zodat ze aan het maatschappelijk leven kunnen deelnemen.

We kunnen hen laten kennismaken met dieren die opgeleid werden voor gehandicapten, zodat ze onafhankelijk en zelfstandig kunnen leven.

We kunnen contacten organiseren met mensen met een handicap.

We kunnen kinderen laten kennismaken met bekende / beroemde mensen met een handicap.

Muziek: Beethoven, Andrea Bocelli, Stevie Wonder, ...

Sport: Paul van Winkel, Kurt van Raeffelgem, Gino de Keersmaker, ...

Kunst: Toulouse-Lautrec, ...

Wetenschap: Braille, ...

Jongens en meisjes op gelijke voet ? ! Rolpatronen

In de voorbije jaren is er een belangrijke verschuiving gebeurd in de traditionele rollen die mannen en vrouwen in het gezins- en maatschappelijk leven vervullen. Toch blijven tradionele rolpatronen doorwerken via rolbevestigende manieren van opvoeden, via sommige reclameboodschappen, in strips, kranten, tijdschriften, film, ...

Historische en sociale omstandigheden (opvoeding, onderwijs, cultuur, ...) leiden ertoe dat jongeren vaak niet de kans krijgen om hun mogelijkheden (talenten, interesses, intelligentie) te ontwikkelen.

Het streven naar gelijke rechten en kansen voor jongens en meisjes, voor mannen en vrouwen is niet alleen een kwestie van mentaliteit, doch ook van structuurwijzigingen.

Opvoeding en onderwijs kunnen een voorname rol spelen in de emancipatie van mannen en vrouwen.

Diverse aspecten kunnen zijn :

- Rolpatronen in de media.
- Rolpatronen en opvoeding.
- Rolpatronen in het gezin, de school, de maatschappij.
- Rolpatronen uit de eigen cultuur vergelijken met andere culturen.
- ...

Sociale opvoeding : omgaan met stereotypen, vijandigheid, vooroordelen, discriminatie en racisme

Hoe we elkaar waarnemen en beoordelen, hoe we ons tegenover elkaar gedragen, is in belangrijke mate het gevolg van de wijze waarop we sociale relaties waarnemen en ervaren. Deze relaties worden weer in belangrijke mate beïnvloed door de groep waarvan we deel uitmaken. Zo vinden er in een groep leerprocessen plaats. Elementen van de cultuur van de groep, zoals taal, waarden en normen, worden door de oudere leden van de groep doorgegeven aan de jongere. Op deze manier leren ook de jongere leden van de groep opvattingen die bij oudere leden bestaan over andere groepen.

Dat leerproces vindt in vele gevallen spontaan plaats. We leren onze kinderen onbewust overgeleverde denkpatronen en gedragswijzen. Binnen een groep worden denkpatronen over een andere groep vaak overgenomen door de andere en / of nieuwe leden van de groep.

Andere, afwijkende meningen worden meestal moeilijk getolereerd binnen de groep. Groepsdruk, die loyaliteit eist, tracht te voorkomen dat er afwijkende meningen zijn. Men vermijdt, bewust of onbewust, de informatie die niet past in de eigen opvatting of deze van de groep en blijft verkeerd waarnemen of (her)interpreteren.

De lessen moeten bewustmaken en het bewust worden van aangeleerde denkpatronen, die tot stereotiep denken, vijandigheid, vooroordelen, racisme en discriminatie kunnen leiden, tot doel hebben.

De moeilijkheden en storingen die bij waarnemen en ervaren van sociale relaties optreden, zijn vergeleken met zintuiglijke waarneming ernstiger en hebben verstrekkende gevolgen: stereotypen, vijandigheid, vooroordelen, discriminatie en racisme.

Stereotypen

Tussen mensen bestaan allerlei verschillen. We merken die verschillen op, wanneer we over anderen spreken en naar anderen kijken. Maar tegelijk hebben we de neiging de verschillen aan te dikken. In het beeld dat we van de anderen vormen, krijgt die overdreven voorstelling een vaste plaats. Zo een vast en overdreven beeld noemen we een stereotype. Stereotypen gebruiken we soms om een andere groep te beschrijven. Vaak krijgen we deze stereotiepe beelden door bepaalde ervaringen met de leden van de andere groep en ze bevatten meestal een kern van waarheid. Deze kern van waarheid wordt aangescherpt en gegeneraliseerd. Hoe verder mensen van ons afstaan, hoe sneller we generaliseren.

Bij het veralgemenen vergeet men dat kenmerken van één individu niet automatisch voor ieder lid van de groep gelden en dat kenmerken van een groep niet automatisch voor elk individu gelden.

Een generalisatie kan in meerdere of mindere mate waar zijn, maar als we deze overdrijven ontstaat er een stereotype.

We kunnen pas een onderscheid maken tussen een geldige generalisering en een stereotype, wanneer we over de juiste gegevens beschikken.

Hoewel stereotypen als vaste beelden worden omschreven, kunnen we ze veranderen.

Stereotypen zijn de cognitieve kant van een vooroordeel en we gebruiken ze om onze afkerige en vijandige houding te rechtvaardigen en ons vooroordeel verstandelijk te verklaren.

Stereotypen passen zich aan bij het op dat moment bestaande vooroordeel of aan de situatie. Ze kunnen bestreden worden, maar dat is niet voldoende om de wortels van het vooroordeel uit te roeien.

Vijandigheid

Stereotypie of het gebruiken van een stereotype om een individu of groep te beschrijven, wordt vaak gekenmerkt door het denken in termen van vriend of vijand. Het stereotiepe beeld

van de ander gaat een eigen leven leiden. Een vijandbeeld berust op een negatieve ervaring of een negatieve beeldvorming, die slechts na lange tijd en na nieuwe beeldvorming en / of gunstige ervaringen opgeheven kunnen worden. Het vijandbeeld kan ook berusten op vooruitzien, bijvoorbeeld in een machtsconflict, waarbij men bevreesd is voor de verzwakking van de eigen macht.

Vaak ook zoekt men een zondebok als de onderlinge verschillen in een groep niet opgelost kunnen worden. Men zoekt een gemeenschappelijke vijand buiten de groep om de samenhang binnen de groep te versterken.

Vijandigheid is een houding die gekenmerkt wordt door ongunstige opvattingen, negatieve en agressieve opmerkingen en negatieve en agressieve gevoelens jegens een persoon of groep en de neiging om het contact met die persoon of de leden van die groep te vermijden. Doordat men contact schuwt kan men geen ander beeld vormen, noch zijn mening en houding herzien, laat staan wijzigen.

Tegenover vijandigheid staat vriendschap. Vijandige groepen met gemeenschappelijke vrienden krijgen via de contacten van deze individuen wel de kans hun mening te herzien en hun gedrag te wijzigen. Dat kan leiden tot minder vijandigheid en zelfs vriendschap. Doch is dat niet altijd en automatisch het geval. Als de vijandigheid erg groot is kunnen de contacten tussen groepen ook de vooroordelen en vijandigheid versterken, b.v. als tijdens die contacten negatieve opmerkingen worden gemaakt, er sprake is van agressief en / of provocerend gedrag, er conflicten ontstaan.

Vaak gaan vooroordelen en vijandigheid ten opzichte van anderen samen. Groepen of individuen die in hun gedrag en opvattingen het meest van de meerderheid afwijken, worden meestal bevooroordeeld en vijandig bekeken, omdat er een grote tegenstelling in normen en waarden is. Dat zien we gebeuren ten aanzien van minderheidsgroepen en excentriekelingen die als een bedreiging worden ervaren.

Vooroordelen

Het zijn gedachten of beweringen zonder voldoende grond of fundering. Het zijn voorbarige oordelen, die ontstaan als mensen niet kritisch nadenken. Generalisaties kunnen leiden tot vooroordelen. Tevens zijn vooroordelen veelal gebaseerd op gevoelens en leiden daarom zo'n hardnekkig bestaan. Er bestaan niet enkel negatieve vooroordelen. We kunnen ook gunstig over iemand of iets denken zonder dat we er voldoende inzicht over hebben. Positieve vooroordelen worden o.a. gehanteerd in de reclame.

Vooroordelen kunnen dus voor of tegen iets of iemand (een individu of groep) gericht zijn. De positieve of negatieve gedachte of bewering zonder voldoende informatie en kennis bepalen onze benadering van dat fenomeen of die persoon of groep. Daarom is het goed om personen in verschillende situaties waar te nemen. Zo objectief mogelijke kennis proberen te verzamelen. Te leren kritisch denken. Voorbarige oordelen die niet worden herzien, worden immers vooroordelen. Een voorbarig oordeel verschilt van een vooroordeel, omdat het bespreekbaar is en kan gewijzigd worden zonder emotionele weerstanden.

Een vooroordeel leidt vaak tot een afkerige of vijandige houding.

Naarmate we een fenomeen of een individu of groep beter leren kennen, kunnen onze vooroordelen verdwijnen. Soms zijn we geneigd vooroordelen in stand te houden, omdat ze ons zekerheid geven of voordeel opleveren.

Discrimineren

Als stereotiepe beelden, foute generalisaties, vooroordelen en eigenbelang de basis van onze houding en ons handelen vormen, leidt dat tot discriminatie. Discriminatie is het achterstellen, uitsluiten, beledigen, negatief beoordelen en behandelen van iets, iemand of een groep op basis van het "anders" zijn. Discriminatie kan ook het ophemelen, het bevoorstellen, het

positief beoordelen en behandelen van iets, iemand of een groep zijn op basis van het "anders" zijn.

("Anders": ander ras, sekse, levensovertuiging, politieke overtuiging, uiterlijk, persoonlijke voorkeuren of smaken, tot een andere bevolkingsgroep behoren, een andere mening hebben, ziek of gehandicapt zijn, ...).

Er is m.a.w. sprake van discriminatie wanneer iets, iemand of een groep op grond van een onveranderlijk verschil of voor een situatie niet relevant kenmerk ongelijk behandeld wordt met het doel een veranderlijk verschil te handhaven, zodat de eigen bevoorrechte positie gehandhaafd blijft. Discriminatie kan alleen ongedaan gemaakt worden als gediscrimineerde groepen gelijke kansen en gelijke rechten krijgen.

Racisme

Racisme is een vorm van discriminatie. Onder de term racisme verstaan we behalve een houding ook een bepaald gedrag tegenover mensen van een ander ras. Racisme is dus rassendiscriminatie. Racisme komt voor uit de omzetting van rassenvooroordelen in het uitoefenen van macht en het geloof in de eigen superioriteit. Het is ook het actief in praktijk brengen van dit geloof en deze houding. Er zijn verschillende soorten racisme: individueel racisme, institutioneel racisme, cultureel racisme.

Om een echte gedragsverandering tot stand te brengen, is meer nodig dan alleen informatie over andere culturen en groepen.

We moeten trachten bij de leerlingen de bereidheid te creëren om de wortels van vooroordelen aan te pakken. Ze moeten zich bewust worden van hun eigen stereotiepe opvattingen, uitingen en gedrag. We moeten hun vaardigheden leren ontwikkelen om vooroordelen in de samenleving te bekampen. We moeten er naar streven dat ze zich persoonlijk inzetten voor gelijkheid en rechtvaardigheid.

Volgende begrippen en aspecten kunnen binnen dit themaveld aan bod komen:

(ab)normaal – vreemd – waarnemen - vergissen – (voor)oordelen – anders zijn – jezelf kunnen zijn – opkomen voor een ander – angst en vertrouwen – veiligheid en geborgenheid – stereotypen – feit / mening – generaliseren – racisme – seksisme - discriminatie .

THEMAVELD 5 : Mooi "anders"! Leven zonder vooroordelen

Thema 5.1: Normaal is anders

Thema 5.2: Beelden en beeldvorming

Thema 5.3: Een eigen cultuur (taal, leefgewoonten, feesten, kunst, levensbeschouwing, ...)

Thema 5.4: Gehandicapte kinderen

Thema 5.5: Jongen en meisjes op gelijke voet?!

Thema 5.6:

Thema 5.7: Sociale opvoeding: omgaan met vooroordelen, stereotypen en discriminatie

Thema 5.1: Normaal is anders

KENNISASPECT

- Kennisnemen van problematische en perspectiefvolle aspecten van de verschillen en overeenkomsten tussen mensen uit verschillende culturen in een mondiaal perspectief.
- Volgende begrippen invulling geven: Feit / mening, gelijk / gelijkwaardig, vooroordelen, zondebok, racisme, seksisme, discriminatie.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Inzicht verwerven in het ontstaan en in de gevolgen van het superieur achten van de eigen cultuur. - Stereotypen en vooroordelen leren herkennen. - Inzicht krijgen in de oorzaken van vooroordelen, racisme, seksisme, discriminatie en het zondebokverschijnsel.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Inzicht krijgen in en een eigen mening/houding ontwikkelen (tegen)over situaties waarin sprake is van vooroordelen, racisme, seksisme, discriminatie of het zondebokverschijnsel. - Morele waarden (rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid, tolerantie) exploreren, verkennen en integreren.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Het leren waarderen en relativeren van de eigen cultuur in relatie tot andere culturen. - Zich leren inleven in de situatie van anderen. - Er zich van bewust worden dat iedereen anders is, dat niemand gelijk is, dat iedereen recht heeft op gelijke behandeling in gelijke situaties en dat er groepen mensen zijn die extra hulp nodig hebben en apart moeten behandeld worden omdat hun situatie anders is. - Het ontwikkelen en oefenen van vaardigheden om te kunnen handelen in situaties waarin sprake is van vooroordelen, racisme, seksisme, discriminatie of het zondebokverschijnsel.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn te handelen in situaties waarin sprake is van vooroordelen, racisme, seksisme, discriminatie of het zondebokverschijnsel in de eigen leefomgeving. - Respect voor mensen / culturen die "anders" zijn. - Verantwoordelijkheid.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Kritiek Openbreken	Individu en de wereld III.4 Individu I.1 -> I.4	

Thema 5.2: Beelden en beeldvorming

KENNISASPECT

Een inhoud / betekenis geven aan het begrip stereotypen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

Operator +

ZELFREFLECTIE**VAARDIGHEDEN**

Autonomie 1.1 -> 1.3	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Ervaren / inzien dat wat je waarneemt, niet altijd beantwoordt aan de werkelijkheid, dat die soms anders is dan ze lijkt. - Ervaren / inzien dat mensen eenzelfde situatie verschillend kunnen interpreteren en dat iemand eenzelfde situatie de ene keer anders kan beoordelen dan de andere keer. - Oorzaken leren kennen die aan de basis liggen van vergissingen: selectief waarnemen, foutief interpreteren van waarnemingen, generaliseren, ... - In staat zijn om vooroordelen, stereotypen en egocentrisch gedrag te onderkennen, zowel bij zichzelf als bij de anderen. - In staat zijn om de verschillende gezichtspunten te onderkennen in een toespraak, een krantenartikel, een radio- of televisie-uitzending. - Stereotiepe denkbeelden doorzien in de media, in contacten met individuen of groepen. - Beelden en informatie van verschillende bronnen kritisch beoordelen. - Nadenken over het belang van een juiste beeldvorming over "anderen", (ander ras, huidskleur, geslacht, taal, religie, afkomst, handicap, ...) - Leren kennis en verbeelding gebruiken om inzicht te krijgen in de levenswijze, het gedrag en de opvattingen van anderen. - Een positieve beeldvorming ontwikkelen over andere culturen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
---------------------------	--------------	------------------------------------

ATTITUDES

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Respect en openheid tonen tegenover wat "anders" lijkt.
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Een kritische houding tegenover beelden in de media. - Bereidheid om zich verder te informeren over de beelden die worden aangeboden. - Z'n beeldvorming niet laten beïnvloeden door eenzijdige, stereotiepe en/of tendentieuze informatie of berichtgeving. - Een positieve houding aannemen tegenover culturele verscheidenheid, verschillende gezichtspunten en waarden als gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Zo kritisch en objectief mogelijk waarnemen.

Thema 5.3: Een eigen cultuur (taal, leefgewoonten, feesten, kunst, levensbeschouwing, ...)

KENNISASPECT

- Kinderen hebben recht op een eigen cultuur.
- Kennis van de eigen cultuur.
- Kennismaken met andere culturen, zowel in de eigen gemeenschap als elders in de wereld.
- De betekenis van Lentefeest en Feest Vrijzinnige Jeugd.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--------------	---	----------

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.2

VAARDIGHEDEN

- Andere culturen leren kennen, zowel in de eigen gemeenschap, als elders in de wereld.
- De eigen cultuur leren vergelijken met andere culturen.
- Nadenken over het belang van op een aangename manier te kunnen omgaan met andere sociale en culturele entiteiten.
- Het leren waarderen en relativeren van de eigen cultuur in relatie tot andere culturen.
- De verscheidenheid tussen individuen en / of culturen leren appreciëren.
- Vertrouwd worden met andere culturen (met oog voor de cultuur, de problemen en de toekomst van iedere samenleving).
- Andere culturen als gelijkwaardig beschouwen.
- Leren op een aangename manier omgaan met andere sociale en culturele entiteiten.

ATTITUDES

Engagement 4.2 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
--------------------------	--------------	------------------------------------

- Interesse en respect voor mensen / culturen die "anders" zijn.
- Bereid zijn op een aangename manier om te gaan met andere sociale en culturele entiteiten.
- Een positieve houding aannemen tegenover culturele verscheidenheid,

Zingeving
5.1 -> 5.8

Kritiek

Individu en de wereld
III.4

verschillende gezichtspunten en waarden als gelijkwaardigheid en rechtvaardigheid.

- Implementeren van volgende morele waarden: Verantwoordelijkheid / Betrokkenheid / Assertiviteit / Empathie / Sensitiviteit / Gelijkwaardigheid / Rechtvaardigheid.
- Altruïsme.

Thema 5.4: Gehandicapte kinderen

KENNISASPECT

- Weten dat gehandicapte kinderen het recht hebben op aangepaste zorg, onderwijs en training waardoor ze in staat zijn een bevredigend, volwaardig en behoorlijk leven te leiden.
- Gehandicapte kinderen hebben het recht hun zelfstandigheid te ontwikkelen zodat ze actief kunnen deelnemen aan de samenleving.
- Weten dat er aangepast onderwijs bestaat voor kinderen / jongeren met een handicap.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie	Openbreken	Individu	- Het leren waarnemen van de mens met zijn vele mogelijkheden, los van zijn / haar handicap.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen goed overwogen en gemotiveerde mening over de rol van mensen met een handicap in onze samenleving. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen goed overwogen en gemotiveerde mening over de waarden, argumenten en mechanismen die gehandicapten als "onvolwaardig" bestempelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Zich leren inleven in de situatie en problemen van "andere" jongeren, jongeren met een handicap. - Het leren waarnemen van de mogelijkheden en talenten die mensen hebben, los van hun handicap. - Het leren appreciëren van de talenten van gehandicapten in plaats van medelijden voelen. - Diverse mogelijkheden leren kennen voor de maatschappelijke integratie van gehandicapten. - Vertrouwd worden met en leren op een fijngevoelige en respectvolle manier omgaan met mensen die een fysieke en / of mentale handicap hebben.

ATTITUDES

Engagement 4.2 & 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II. 1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op een attente, aangename en respectvolle manier om te gaan met mensen met een handicap. - Op een fijngevoelige en respectvolle manier gehandicapten te helpen. - Begrip hebben voor de noden van gehandicapten om een bevredigend, volwaardig en behoorlijk leven te kunnen leiden.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Begrip / respect / empathie / fijngevoeligheid.

Thema 5.5: Jongens en meisjes op voet van gelijkheid?!

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.3	Openbreken	Individu I.1 -> I.3	<ul style="list-style-type: none"> - Achterhalen welke rollen /taken worden toegeschreven aan welk geslacht. Leren zien dat deze niet bindend kunnen zijn. - Inzien dat jongens en meisjes zich moeten kunnen ontwikkelen volgens eigen talenten, interesses, intelligentie.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Rolpatroondoorbekend leren denken. - Stereotiepe denkbeelden kritisch leren beoordelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Een kritische houding ontwikkelen tegenover rolpatroonbevestigende opvattingen, houdingen en structuren.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn rolpatroondoorbekend te handelen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Durven opkomen voor zijn rechten. - Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
	Kritiek	Individu en de wereld III.4	<ul style="list-style-type: none"> - Altruïsme.

Thema 5.6:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 5.7: Sociale opvoeding: omgaan met vooroordelen, stereotypen, racisme, seksisme en discriminatie
---

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Vooroordelen, stereotypen, racisme, seksisme en discriminatie leren herkennen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Morele waarden (respect/ tolerantie / gelijkwaardigheid/ solidariteit/ rechtvaardigheid) exploreren, verkennen en integreren. - Zich een brede waaier van alternatieven voor bevooroordeeld , stereotiep en / of discriminerend gedrag leren voorstellen. - De grenzen van tolerantie leren aftasten.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren rekening houden met elkaar. - Zich leren inleven in de gedachten en gevoelens van anderen. - Leren eigen en andermans grenzen onderkennen en respecteren.
ATTITUDES			
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Bereid zijn op een aangename, tolerante, sociaal aanvaardbare manier met "anderen" omgaan.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	- Implementeren van volgende morele waarden: respect/ tolerantie/ empathie/ betrokkenheid/ gelijkwaardigheid/ solidariteit/ rechtvaardigheid/ verantwoordelijkheid/ ...
	Kritiek	Individu en de wereld III.4	- Altruïsme.

THEMAVELD 6: Waag het niet ... of!

Over geweld en uitbuiting, beschermingsrechten

Kinderen moeten beschermd worden tegen geweld en uitbuiting.

Ze hoeven dus geen zwaar werk te doen. Ze mogen niet worden mishandeld of seksueel misbruikt. En als dat toch gebeurt, hebben kinderen recht op een goede opvang, zodat ze hun moeilijke ervaringen zo goed mogelijk kunnen verwerken.

- **Bescherming tegen misbruik en verwaarlozing: artikel 19.**
De Staat zal het kind beschermen tegen elke vorm van mishandeling door ouders of door een derde die de zorg over het kind heeft. Ook zal de Staat doelgerichte sociale programma's opzetten om misbruik te voorkomen en om hulp te bieden aan slachtoffers.
- **Kinderarbeid: artikel 32.**
Ieder kind heeft recht op bescherming tegen elke vorm van arbeid die schadelijk is voor zijn gezondheid, scholing en ontwikkeling. De Staat zal minimumleeftijden vaststellen voor het verrichten van arbeid en passende arbeidsvoorwaarden vaststellen.
- **Druggebruik: artikel 33.**
Ieder kind heeft recht op bescherming tegen het gebruik van verdovende middelen en psychotrope stoffen en tegen deelname aan de vervaardiging van of de handel in dergelijke middelen.
- **Seksuele uitbuiting: artikel 34.**
De Staat zal kinderen beschermen tegen elke vorm van seksuele exploitatie of seksueel misbruik, waaronder prostitutie en pornografie.
- **Ontvoeren, verhandelen of verkopen van kinderen: artikel 35.**
De Staat zal alles in het werk stellen om de ontvoering, de handel of de verkoop van kinderen te voorkomen.
- **Andere vormen van uitbuiting: artikel 36.**
Ieder kind heeft het recht op bescherming tegen elke vorm van exploitatie die schadelijk is voor het welzijn van het kind, anders dan beschreven in artikelen 32, 33, 34 of 35.
- **Herstel en herintegratie: artikel 39.**
De Staat is verplicht kinderen die het slachtoffer zijn geworden van gewapende conflicten, foltering, verwaarlozing, mishandeling of exploitatie een passende behandeling te bieden die hun herstel en herintegratie in de samenleving bevordert.

Kinderarbeid

Kinderen hebben heel wat werk te doen op school. Thuis maken ze huiswerk, helpen met klusjes. Veel kinderen vinden dit prettig, anderen heel wat minder. Door mee te helpen laat je zien dat je er bent, dat je erbij hoort, dat je belangrijk bent. Maar het werk van kinderen mag niet uitgebuit worden. Want dan is het kinderarbeid en dat is verboden. In heel wat landen werken kinderen reeds op zeer jonge leeftijd en in erbarmelijke omstandigheden. Hun kansen op educatie, geestelijke en fysieke ontwikkeling worden fel beperkt. Precieze cijfers over het aantal werkende kinderen zijn niet bekend omdat kinderarbeid in de meeste landen officieel verboden is. Men schat hun aantal echter op enkele honderden miljoenen kinderen. Ze werken in mijnen, steenbakkerijen, tapijtfabrieken, textielbedrijven, als straatventers, in de landbouw of doen huishoudelijk werk. Kinderarbeid komt niet enkel voor in ontwikkelingslanden. Kinderarbeid is verbonden met armoede. Het werk van kinderen is noodzakelijk voor het overleven van het kind zelf en zijn familie. Vaak hebben gezinnen

geen andere keuze. Werkgevers buiten de situatie uit. Kinderen zijn goedkope en gemakkelijk te manipuleren werkkrachten. Een verbod op kinderarbeid zonder compenserende maatregelen zou een ware tragedie zijn voor vele families.

Ook in België bestaat er een wet die kinderarbeid verbiedt. Er wordt een beperkte uitzondering gemaakt voor kinderen die in de reclame-, muziek- of showwereld werken. Zij mogen een beperkt aantal uren per jaar werken. Het geld dat ze hiervoor ontvangen, mag niet door de ouders gebruikt worden.

- Wat is kinderarbeid?
- Waarom is er kinderarbeid?
- Welke soorten kinderarbeid zijn er?
- Wat zijn de gevolgen voor kinderen: fysiek, psychisch, maatschappelijk, ...
- Waarom wordt kinderarbeid in sommige landen getolereerd?
- Wie wordt er “beter” van kinderarbeid?
- Kinderarbeid en analfabetisme.
- Welke instanties komen op tegen kinderarbeid?
- Kinderen in de showwereld, kindsterren.
- ...

Straatkinderen

Over de hele wereld leven miljoenen straatkinderen, kinderen die geen vaste woonplaats hebben en die in vele gevallen niet eens geregistreerd zijn. De meeste straatkinderen leven in de grote steden van de Derde Wereld. Ook in “rijke” westerse landen treft men steeds vaker straatkinderen aan in grote steden. Een deel van de kinderen woont nog bij een of beide ouders. De meeste hebben geen ouders meer. Ze zijn in de steek gelaten, weggezonden of zelf weggelopen. Die kinderen zijn volledig aangewezen op de straat.

De achtergronden en de problemen van deze kinderen zijn vaak dezelfde: moeilijke levensomstandigheden in het gezin, materiële en emotionele armoede, het huis uitgezet, weggelopen, alleen zijn, geld moeten verdienen, een slaappleats moeten zoeken, honger, geen bescherming, ...

Sommige kinderen verdienen wat geld met het op straat verkopen van sigaretten, kranten, met schoenen poetsen, ramen van auto's wassen, ...

Anderen bedelen en voor sommigen blijft er niets anders over dan de kleine misdaad.

Omdat overleven op straat voor een kind alleen niet mogelijk is, sluiten de meesten zich aan bij een bende. Bij een bende horen betekent voor de kinderen, dat ze het recht hebben zich binnen een bepaald gebied te bewegen en bovendien kunnen ze rekenen op een zekere mate van bescherming van de bendeleider. Daar staat tegenover dat ze een deel van hun inkomsten moeten afstaan aan de leider van de groep.

Straatkinderen komen regelmatig in aanraking met de politie en belanden geregeld in een gevangenis.

Wanneer straatkinderen, die gewend zijn aan hun “vrijheid”, in opvangthuizen belanden, kunnen ze zich vaak moeilijk aanpassen aan het regelmatige leven en vertrekken ze meestal snel. De meeste kans van slagen hebben projecten waarin sterk rekening wordt gehouden met de achtergrond van de kinderen.

Prostitutie en verslaving van straatkinderen zijn deelaspecten die voor kinderen van dezelfde leeftijd bij ons waarschijnlijk moeilijk voorstelbaar zijn. Daarom zullen ze, indien ze toch aan bod komen tijdens een les, met de nodige omzichtigheid dienen behandeld te worden.

- Wat zijn straatkinderen?
- Waarom worden kinderen straatkinderen? (Oorlog, milieurampen, gemis aan ouders en degelijke opvang, ...)
- Wat moeten straatkinderen missen? (Geborgenheid, liefde, aandacht, ouders, opvoeding, school, gezondheidszorg, ...)
- Wat zijn de gevolgen voor die kinderen?
- Aan welke gevaren staan straatkinderen bloot?
- Wie kan er iets aan doen?
- Wat doen regeringen, lokale overheden voor straatkinderen?
- Wie helpt de straatkinderen? Wie doet er echt iets voor?
- Hoe kan preventief gewerkt worden?
- Het verschil tussen kinderen “van” de straat (kinderen zonder een thuis, zonder geborgenheid) en kinderen “op” de straat (het sociaal gebeuren: b.v. spelen).
- De inventiviteit en creativiteit van kinderen om te overleven.
- ...

Kinderen en verslavend gedrag

Gedrag wordt in belangrijke mate gevormd in de kindertijd.

Vandaar het belang om kinderen zo vroeg mogelijk te helpen / te stimuleren bij het maken van goede keuzes, het stimuleren van een kritische levenshouding, “gezond” gedrag.

Roken of niet?

Hoe omgaan met alcohol?

...

Laat ik me beïnvloeden door mijn omgeving of zal ik zelfbewust een standpunt innemen?

Verslaving is een van de grote problemen van onze samenleving.

Daarom is het zinvol om kinderen, zonder onthouding te propageren of verbodsbepalingen te hanteren, te leren omgaan met genotsmiddelen waar ze reeds mee te maken hebben: snoep, televisie, videospelletjes, alcohol, tabak, ...

- Wat is verslaving?
- Waaraan kan men verslaafd zijn?
- Wat zijn de gevolgen van verslaving?
- Wat zijn drugs?
- Kinderen moeten beschermd worden tegen druggebruik door preventie en kennis: beter voorkomen dan genezen.
- Spreker uitnodigen, films en documentaires over verslaving.
- Instanties die preventief en herstellend helpen.
- ...

Pesten

Pesten en de angst om gepest te worden is een veel voorkomende problematiek. Het hoeft niet meer gezegd te worden dat pesten zeer vervelende gevolgen kan hebben: angst, minderwaardigheidsgevoelens, onzekerheid, faalangst, nachtmerries, onbegrip, zich afsluiten, leerproblemen, agressie, bedplassen, tot zelfs zelfdoding. Hier iets aan verhelpen is een

moeilijke opgave. Het volstaat niet om alleen aandacht te besteden aan het fenomeen. Om een echte gedragsverandering tot stand te brengen zijn naast kennis en inzicht ook motivatie, het zich eigen maken van vaardigheden en een positieve feedback zeer belangrijk.

Naar slachtoffers van pestgedrag toe, dit zijn meestal minder assertieve kinderen (ze zijn minder zelfverzekerd dan andere kinderen, hebben een negatief zelfbeeld, voelen zich angstig en / of eenzaam), is het belangrijk dat ze weerbaarder worden. Maar laten we ook voldoende tijd nemen om te luisteren naar het verhaal (frustraties thuis en / op school?) van de pesters en hen niet stigmatiseren en zo maar straffen. Ook zij zijn sociaal incompetent kinderen (ze zijn vaak agressief, hebben een sterke behoefte om anderen te domineren, staan positief tegenover het gebruik van geweld, kunnen zich moeilijk inleven in hun slachtoffers). In de groep zijn er dan tevens de leerlingen die meedoen met de pester, maar gewoonlijk niet zelf het initiatief nemen: de meelopers. Verder zijn er kinderen die niet zien dat er gepest wordt. Anderen zien het pesten wel, maar doen er niets aan omdat het hen onverschillig laat of uit schrik om ook gepest te worden. Slechts enkelen zullen het slachtoffer in bescherming durven nemen: het is niet evident om een minder populaire leerling te helpen.

Tevens is het belangrijk dat kinderen een onderscheid kunnen maken tussen plagen en pesten: kinderen die elkaar plagen, doen dat vaak om de beurt. Nu eens plaagt de een, dan weer de ander. Een kind dat geplaagd wordt, voelt zich niet gekwetst. Het kan op een ander moment terugplagen. Er zijn vele redenen om elkaar te plagen. Je kunt elkaar plagen voor de lol of omdat iemand iets verkeerd zegt of iets gek vertelt of doet of extra opvalt. Wordt op een gegeven moment te veel geplaagd of te hard en zegt de ene tegen de ander dat het niet prettig is, dan luisteren ze naar elkaar. Af en toe geplaagd worden, daar moet je tegen kunnen. Pesten is iets heel anders. Bij pesten is het éne kind altijd sterker dan het andere. De ene heeft meer kracht, een grotere mond, meer invloed op de rest van de groep. Wie gepest wordt, kan zich niet goed meer verdedigen tegen al dat geweld. De pester is zelden alleen, meestal wordt hij / zij bijgestaan door anderen. En wat kun je als enkeling doen tegen een pestgroepje? Pesten gebeurt vaak. Het kan zowel fysisch (duwen, trekken, slaan, stampen, ...) als psychisch (boekentassen verstoppen, een brooddoos in de vuilnisbak gooien, tekeningen bekladden, kwetsende dingen zeggen, schelden, bedreigen, geld afpersen, uitsluiten, negeren, ...). Het gebeurt steeds opnieuw en opnieuw en opnieuw. Pesten is m.a.w. iemand systematisch en welbewust, herhaaldelijk negatieve handelingen laten ondergaan.

Kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen

- Kinderen hebben recht op psychische en fysieke integriteit.
- Kinderen moeten gekoesterd worden en de kans krijgen om zich te ontplooiën.
- Helaas wordt kinderen vaak lichamelijk en / of geestelijk geweld aangedaan.

Psychisch en fysiek geweld tegen kinderen is een maatschappelijk gegeven waar kinderen mee geconfronteerd (kunnen) worden.

Alleen al daarom moet het ook met kinderen bespreekbaar kunnen zijn op een open, eerlijke en niet beschuldigende manier wanneer kinderen er vragen rond hebben.

Niemand zal evenwel ontkennen dat dit uiterst delicate thema's zijn o.a. omdat je onder je leerlingen een anonieme slachtoffertje kunt hebben.

Deze thema's zullen daarom met de nodige omzichtigheid dienen behandeld te worden.

Ze zullen een extra grondige en uiterst doordachte voorbereiding vragen.

De bedoeling moet zijn:

- dat aan de hand van voorbeelden kindermishandeling en –misbruik in een serene sfeer bespreekbaar worden;
- dat kinderen zich bewust zijn van hun recht op psychische en fysieke integriteit;
- dat kinderen mondig en weerbaarder worden zodat hulpverlening mogelijk wordt.

Ook in het post-Dutroux-tijdperk moeten we ons ervoor hoeden kinderen alleen maar bang te maken voor de wereld om hen heen.

Een gezonde dosis angst is nodig om niet roekeloos te worden, maar we mogen geen angstpsychoses creëren.

Kinderen weerbaar maken moet in een positieve sfeer kunnen gebeuren.

Ook het leren omgaan met seksualiteit verloopt best in zo'n positieve sfeer.

We moeten kinderen ruimte geven en aanmoedigen om een forse dosis zelfvertrouwen te verwerven.

Kinderen met een forse dosis zelfvertrouwen zijn beter gewapend om problemen aan te pakken, zijn mondig en zullen weerbaarder kunnen handelen.

Daarom moeten we de kinderen:

- leren omgaan met gevoelens;
- leren zeggen en tonen wat ze voelen;
- duidelijk maken dat hulp zoeken kan bijdragen tot de oplossing van een probleem;
- laten inzien dat, ook al is het erg moeilijk om iets te gaan vertellen, dit soms de enige manier is om hulp te krijgen;
- aanmoedigen te vertrouwen op hun eigen oordeel;
- leren zelfstandig beslissingen te nemen, ook al gaan die in tegen de mening van een volwassene.

Zie verder thema 6.7: Werken aan weerbaarheid.

We moeten evenwel ook voor ogen houden, dat onderzoek leert dat de meeste slachtoffers thuis, in hun vertrouwde omgeving, worden mishandeld of misbruikt. Het kind komt dan terecht in een situatie waarbij de vertrouwensband verhindert, dat het kind afwijzend zal reageren.

In fysiek opzicht staat een kind altijd zwakker tegenover een volwassene en als het zich verzet, loopt het nog meer kans op letsels en verwondingen.

Voor kinderen die mishandeld of misbruikt worden, is het belangrijk een veilige, vertrouwelijke sfeer te creëren.

Hun laten weten dat het normaal is dat hun gevoelens verward zijn; dat wat hun overkomt, niet goed is; dat de verantwoordelijkheid bij de volwassene ligt en hen geen schuld treft; dat ze niet hoeven te laten merken dat er iets mis is, maar dat ze ergens terecht kunnen, wanneer ze dat willen.

Wie te maken krijgt met slachtoffers van kindermishandeling, incest of seksueel misbruik, stoot meestal op een complexe problematiek. Als leerkracht moeten we ons bewust zijn van de beperkingen van onze eigen mogelijkheden om in zulke situaties juist te handelen.

We moeten oog en oor hebben voor de signalen die kinderen uitzenden, we moeten er kunnen zijn als iemand die wil luisteren en die kan doorverwijzen naar professionele hulpverleners, maar we kunnen niet in de plaats treden van professionele hulpverleners.

Tevens is het belangrijk op te merken dat bij het gebruik van preventieboekjes als “Kaatje Cactusbloem en haar egel” van Marie-France Botte kinderpsychiaters groot voorbehoud maken.

De boodschap die de kinderen via deze boekjes krijgen, is dat ze zichzelf moeten verdedigen en de verantwoordelijkheid voor hun eigen veiligheid op hun kleine schouders moeten nemen, alsof kinderen geen ouders hebben of omringd worden door verantwoordelijke volwassenen, op wie ze kunnen rekenen voor hun veiligheid. ...

De bekende Amerikaanse socioloog Finkelhor (1995) heeft trouwens aangetoond dat kinderen, die zich verdedigd hebben, na het toepassen van de raadgevingen in gelijkaardige boekjes en/of video's, meer ernstige letsels hadden opgelopen dan kinderen, waarbij dit niet het geval was. ...

In het boekje van M.F. Botte (1995) waarin volwassen seksualiteit als altijd gevaarlijk wordt voorgesteld, maar nooit als zodanig benoemd. Ze wordt herleid tot “eigenaardige gedachten” en “aanrakingen”, die Kaatje niet graag heeft of weigert omdat ze van iemand komen die ze niet kent. Dit kan alleen verwarring wekken. Hoe moeten kinderen het verschil maken met de dagelijkse, onschuldige woorden en daden van alle goed bedoelende volwassenen? Deze aanpak van seksueel misbruik van kinderen bevat de boodschap dat alle volwassen seksualiteit slecht is, dat kinderen aanraken verdacht is, dat er goede en slechte manieren van aanraken bestaan en dat de maatschappij overloopt van seksuele perversen, die zwaar gestraft moeten worden. Amerikaans onderzoek heeft aangetoond dat het voorlezen van zo'n boekjes of het bekijken van gelijkaardige video's, die de mogelijkheid van seksuele daden tussen volwassenen aanhalen, een abnormale angstreactie veroorzaken bij meer dan de helft van de geteste kinderen, waarvan de meeste nooit te vroeg zullen geconfronteerd worden met volwassen seksualiteit (Frudell, 1988, Pelcowitz, 1992).

De boodschap moet dus niet angst voor de seksualiteit zijn, maar het belang ervan. ...

Catherine Marneffe: De zaak Dutroux: over wilde verhalen en echte verhalen voor kinderen. UVV – INFO jan. Feb. 1997.

Catherine Marneffe is kinderpsychiater en stichter van het vertrouwensartsencentrum “Kind in Nood” Brussel.

Sociale opvoeding: Werken aan weerbaarheid

Kinderen moeten leren een evenwicht te vinden tussen het opkomen voor zichzelf en het rekening houden met anderen. Ze moeten ontdekken wat ze voelen en denken en leren om dat op een open, eerlijke en duidelijke manier te uiten. Door hun gedachten en gevoelens aan te geven, stellen ze hun grenzen en beschermen ze zichzelf. Ze komen dus op voor hun eigen belangen en rechten, maar wel op een beheerste manier. Ze moeten tevens leren zich in anderen te verplaatsen en met anderen rekening te houden. Ze moeten aangemoedigd worden zodat ze over voldoende zelfvertrouwen beschikken om te durven afgaan op het eigen oordeelsvermogen. Als dat lukt spreken we van **sociaal weerbaar gedrag**. Sociaal weerbaar gedrag kan kinderen helpen om zich in allerlei voorziene en onvoorziene omstandigheden zo goed mogelijk uit de slag te trekken.

Assertief gedrag is m.a.w. weten wat je wilt en waaraan je behoefte hebt, dat aan anderen duidelijk maken en op een zelfstandige manier aan je behoeften voldoen, waarbij je de anderen in hun waarde laat.

Het betekent open, eerlijk en duidelijk je gevoelens, behoeften en ideeën uiten en voor je rechten op te komen zonder de rechten van anderen aan te tasten.

Bij assertieve mensen is er overeenstemming tussen hun innerlijk en wat zij aan de buitenwereld tonen.

Assertieve mensen:

- zijn oprecht, open en direct;
- zijn in staat zelfstandig te handelen;
- nemen initiatief om hun behoeften te bevredigen, vragen anderen om informatie en hulp als ze die nodig hebben;
- zijn bij een conflict bereid aan een oplossing te werken, waarmee alle partijen zich kunnen verzoenen;

- krijgen veel medewerking van anderen, doordat ze die zelf ook ten gepasten tijde vragen;
- zijn minder bang en onzeker;
- hebben meer voldoening;
- hebben een sterker gevoel van eigenwaarde en zelfvertrouwen;
- zien de meeste van hun belangrijkste behoeften bevredigd;
- hebben meer voldoening aan hun relaties.

Het voordeel van openheid en directheid is dat je in staat bent dicht bij jezelf te komen, jouw behoeften, jouw meningen, jouw ideeën. Anderen je ideeën vertellen is nog wat anders dan erover na te denken. *Iets hardop zeggen maakt een heel verschil.* Als je met iemand anders over je problemen praat, na er lang over “gebroed” te hebben en geen oplossing gevonden te hebben, zie je het ineens anders.

- Doordat je jezelf beter leert kennen, kun je concreter handelen, groeien en veranderen.
- Doordat je je bewust bent van je gevoelens en dicht bij jezelf blijft, kun je aan je behoeften voldoen. Je leeft in het hier en nu.
- Je bent niet voortdurend bezig met lastige gedachten, gevoelens en behoeften en wat je er mee aan moet.
- Doordat anderen je behoeften en gevoelens kennen, zijn ze beter in staat en eerder bereid er rekening mee te houden.
- Eigenwaarde en zelfvertrouwen groeien door de openhartigheid en je moed om open en eerlijk te zijn voor anderen, vooral dezen die kort bij je staan.
- Door zelf open en eerlijk te zijn, zullen anderen zich ook eerder blootgeven. Misverstanden worden opgehelderd en in het vervolg vermeden.
- Durven uitkomen voor je gevoelens in communicatie brengt een overeenstemming tussen de binnenkant en de buitenkant.

Soms is het moeilijk om assertief te zijn, namelijk:

- als de ander meer macht heeft dan jij;
- uit angst dat de andere(n) ons niet meer mag (mogen);
- omdat we de andere(n) niet willen kwetsen;
- omdat we tegenover meerdere personen staan;
- omdat we bang zijn voor wat andere(n) over ons denken;
- omdat de belangen van de andere(n) groter zijn dan de jouwe.

De **assertiviteit en weerbaarheid** van kinderen **stimuleren impliceert** dat :

- je het zelfvertrouwen van kinderen moet stimuleren;
- je kinderen de kans geeft om zichzelf te leren kennen, met hun mogelijkheden en beperktheden;
- je kinderen ruimte geeft om zelfstandig te leren handelen;
- je kinderen leert te zeggen en tonen wat ze denken en voelen;
- je kinderen de kans geeft om te leren omgaan met emoties;
- je kinderen leert zich te uiten via allerlei expressievormen.

!!! Kinderen weerbaarder maken moet in een positieve sfeer gebeuren.

THEMAVELD 6 : Waag het niet of ... !

Thema 6.1: Kinderarbeid

Thema 6.2: Straatkinderen

Thema 6.3: Kinderen en verslavend gedrag

Thema 6.4: Pesten

Thema 6.5: Kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen

Thema 6.6:

Thema 6.7: Sociale opvoeding: Werken aan weerbaarheid

Thema 6.1: Kinderarbeid

KENNISASPECT

- Weten dat kinderarbeid te maken heeft met armoede en / of uitbuiting.
- Weten dat kinderarbeid over de hele wereld voorkomt en miljoenen kinderen treft.
- Weten dat kinderen recht hebben op bescherming tegen uitbuiting.
- Weten dat kinderarbeid miljoenen kinderen de kans ontnemt om naar school te gaan, te spelen en zich te ontwikkelen.
- De werking en doelstellingen leren kennen van humanitaire organisaties die zich inzetten voor kinderen die het slachtoffer zijn van kinderarbeid.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Het onderscheid leren maken tussen klusjes opknappen, een handje toesteken en kinderarbeid (concrete situaties leren beoordelen). - Een dag uit het leven van twee kinderen leren vergelijken en hieruit conclusies leren trekken.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- In staat zijn zich in te leven in situaties waarin kinderen slachtoffer zijn van kinderarbeid. - Leren bedenken wat kinderen die moeten werken, allemaal missen. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen gefundeerde mening over stellingen over kinderarbeid.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Voorstellen leren formuleren, analyseren en beoordelen over wat er zou kunnen gedaan worden tegen kinderarbeid.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- Bereid zijn een actie te steunen die het lot van kinderen tracht te verbeteren.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Bereid zijn volgende morele waarden te implementeren: Sociale beweging / Solidariteit.

ATTITUDES

Thema 6.2: Straatkinderen

KENNISASPECT

- Weten dat straatkinderen de kans ontnomen wordt om zich te ontplooiën en te ontwikkelen als gelukkige kinderen.
- De werking en doelstellingen leren kennen van humanitaire organisaties die zich inzetten voor straatkinderen.
- Weten dat "op straat leven" inhoudt dat je zelf in je basisbehoeften moet voorzien.
- De oorzaken van het verschijnsel "straatkinderen" leren kennen.
- De gevolgen voor het kind van het "leven op straat" leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Een dag uit het leven van twee kinderen (een kind als jij en een straatkind) leren vergelijken en hieruit conclusies leren trekken. - Het verschil ontdekken tussen kinderen "van" en "op" de straat.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	- In staat zijn zich in te leven in de situatie van straatkinderen. - Leren nadenken en dialogeren over wat straatkinderen missen om als gelukkige kinderen te kunnen opgroeien. - Leren nadenken en dialogeren over stellingen over straatkinderen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Een mening hierover opbouwen, durven uiten en leren motiveren. - Voorstellen leren formuleren, analyseren en beoordelen over wat kan gedaan worden om de situatie voor straatkinderen te verbeteren / te veranderen.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de wereld III.4	- Bereid zijn iets te ondernemen of een actie te steunen die de leefomstandigheden van straatkinderen kan verbeteren.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Bereid zijn volgende morele waarden te implementeren: Sociale bewogenheid / Solidariteit.

ATTITUDES

Thema 6.3: Kinderen en verslavend gedrag

KENNISASPECT

- De invloed en de gevolgen van genotsmiddelen op het lichaam leren kennen.
- Gezondheidsrisico's leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 ->1.4	Individu	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken en dialogeren over het gebruik van en het omgaan met genotsmiddelen (snoep, sigaretten, alcohol en andere drugs), videospelletjes, tv, ... - Leren op een bewuste manier omgaan met genotsmiddelen, videospelletjes, tv, ... - Zelfstandig en kritisch leren situaties beoordelen. - Leren op jezelf vertrouwen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren een eigen houding / standpunt bepalen (tegen)over het gebruik van genotsmiddelen,het omgaan met videospelletjes, tv, ...
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	<ul style="list-style-type: none"> - Leren een duidelijke boodschap overbrengen door middel van woorden en lichaamstaal. - Zich leren inleven en inzicht verwerven in de motieven van andermans gedrag.
ATTITUDES			
Engagement 4.1	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn eigen gedrag en zijn omgeving in vraag te stellen, eigen waarden en normen zonodig te herzien inzake het gebruik van en het omgaan met genotsmiddelen, videospelletjes, tv, ... - Een persoonlijk standpunt durven innemen inzake het gebruik van en het omgaan met genotsmiddelen, videospelletjes, tv, ... - Durven "nee" zeggen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Kritische zin / Zelfvertrouwen / Assertiviteit.

Thema 6.4: Pesten

KENNISASPECT

- De werking en de doelstellingen van de Kindertelefoon leren kennen.
- Een onderscheid kunnen maken tussen ruzie maken, plagen en pesten.
- Weten dat er bij pesten meestal drie groepen zijn (pester(s), gepeste(n), zwijgers).

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden	
	ZELFREFLECTIE		VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Eigen gevoelens leren (h)erkenen en verwoorden. - Leren opkomen voor jezelf. - Leren zeggen / tonen dat je iets niet leuk vindt. - Leren "neen" zeggen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Nadenken over en dialogeren over positieve groepswaarden (vriendschap, respect, vertrouwen, solidariteit, ...). - Een zelfstandige en overwogen mening over het onderwerp leren opbouwen en verwoorden.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Emoties rond pesten bespreekbaar maken. - Leren luisteren naar elkaar. - Zich leren inleven in de gedachten, gevoelens en/of situatie van andere kinderen. - Begrijpen dat iedere deelgroep (pester(s), gepeste(n), toekijkende zwijgers) wat kan ondernemen om het pestgedrag te stoppen. - Afspraken leren maken en er zich aan houden over goede omgangsvormen om de veiligheid en een aangename sfeer in de klasgroep te bevorderen.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	ATTITUDES
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn mee te werken aan een klas- en schoolsfeer waarin iedereen zich goed voelt, goed kan functioneren. - Bereid zijn eigen gedrag in vraag te stellen en zonodig bij te sturen. - Bereid zijn om probleemoplossend handelen over te gaan bij concrete pestsituaties. - Bereid zijn volgende morele waarden te implementeren: Respect / Sociale bewogenheid en verantwoordelijkheid / Sensitiviteit / Empathie /

Thema 6.5: Kindermishandeling en seksueel misbruik van kinderen

- Kinderen hebben recht op psychische en fysieke integriteit.
- Kinderen moeten gekoesterd worden en de kans krijgen om zich te ontplooien.
- Helaas wordt kinderen vaak lichamelijk en / of geestelijk geweld aangedaan.

Psychisch en fysiek geweld tegen kinderen is een maatschappelijk gegeven waar kinderen mee geconfronteerd (kunnen) worden.

Alleen al daarom moet het ook met kinderen bespreekbaar kunnen zijn.

Niemand zal evenwel ontkennen dat dat uiterst delicate thema's zijn, o.a. omdat je onder je leerlingen een anonieme slachtoffertje kunt hebben.

Deze thema's zullen daarom met de nodige omzichtigheid dienen behandeld te worden.

Ze zullen een extra grondige en uiterst doordachte voorbereiding vragen.

De bedoeling moet zijn:

- dat aan de hand van voorbeelden kindermishandeling en -misbruik in een serene sfeer bespreekbaar worden;
- dat kinderen zich bewust zijn van hun recht op psychische en fysieke integriteit;
- dat kinderen mondiger en weerbaarder worden, zodat hulpverlening mogelijk wordt.

Ook in het post-Dutroux -tijdperk moeten we ons ervoor hoeden kinderen alleen maar bang te maken voor de wereld om hen heen.

Een gezonde dosis angst is nodig om niet roekeloos te worden, maar we mogen geen angstpsychoses creëren.

Kinderen weerbaar maken moet in een positieve sfeer kunnen gebeuren.

Ook het leren omgaan met seksualiteit verloopt best in zo'n positieve sfeer.

We moeten kinderen ruimte geven en aanmoedigen om een forse dosis zelfvertrouwen te verwerven.

Kinderen met een forse dosis zelfvertrouwen zijn beter gewapend om problemen aan te pakken, zijn mondiger en zullen weerbaarder kunnen handelen.

Daarom moeten we de kinderen:

- leren omgaan met gevoelens;
- leren zeggen en tonen wat ze voelen;
- duidelijk maken dat hulp zoeken, kan bijdragen tot de oplossing van een probleem;
- laten inzien dat, ook al is het erg moeilijk om iets te gaan vertellen, dit soms de enige manier is om hulp te krijgen;
- aanmoedigen te vertrouwen op hun eigen oordeel;
- leren om zelfstandig beslissingen te nemen, ook al gaan die in tegen de mening van een volwassene.

Zie verder thema 6.7: Werken aan weerbaarheid.

We moeten evenwel ook voor ogen houden dat onderzoek leert dat de meeste slachtoffers thuis, in hun vertrouwde omgeving, worden mishandeld of misbruikt. Het kind komt dan terecht in een situatie waarbij de vertrouwensband verhindert dat het kind afwijzend zal reageren.

In fysiek opzicht staat een kind altijd zwakker tegenover een volwassene en als het zich verzet, loopt het nog meer kans op letsels en verwondingen.

Voor kinderen die mishandeld of misbruikt worden, is het belangrijk een veilige, vertrouwelijke sfeer te creëren.

Hun laten weten dat het normaal is dat hun gevoelens verward zijn; dat wat hun overkomt, niet goed is; dat de verantwoordelijkheid bij de volwassene ligt en hen geen schuld treft; dat ze niet hoeven te laten merken dat er iets mis is, maar dat ze ergens terecht kunnen wanneer ze dat willen. Tevens is het belangrijk op te merken dat bij het gebruik van preventieboekjes kinderpsychiaters groot voorbehoud maken.

Thema 6.6:

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE**VAARDIGHEDEN****ATTITUDES**

Thema 6.7 Sociale opvoeding: Werken aan weerbaarheid

KENNISASPECT

- Weten dat bepaalde situaties, personen of aanrakingen positieve of negatieve gevoelens kunnen teweeg brengen.
- Weten dat lichaamstaal een verbale boodschap ondersteunt.
- De werking en doelstellingen van de Kindertelefoon leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

Operator +

ZELFREFLECTIE

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> 4	
-------------------------	------------	----------------------	--

VAARDIGHEDEN

- Positieve en negatieve gevoelens leren onderscheiden.
- Persoonlijke gevoelens, een persoonlijke mening op een eenvoudige manier leren tonen / verwoorden.
- Op verschillende manieren leren zeggen / tonen dat je iets al of niet prettig vindt.
- Leren vertrouwen hebben in persoonlijke gevoelens.
- Leren vertrouwen op het eigen oordeelsvermogen.
- Leren vertrouwensfiguren in de eigen leefwereld opsporen.
- Personen en instellingen buiten de familie kunnen aanduiden bij wie je terecht kunt als je een probleem hebt of hulp nodig hebt.
- Het nummer van de Kindertelefoon kunnen opzoeken.
- Leren zich niet te laten beïnvloeden door het oordeel van anderen over de eigen gevoelens.
- Lichaamstaal bij anderen leren herkennen en leren beoordelen.
- Een duidelijke boodschap leren overbrengen door middel van woorden en lichaamstaal.
- Inzien dat hulp zoeken / bieden kan bijdragen tot het oplossen van een probleem.

Moreel denken	Socialiseren	Individu en de anderen	
---------------	--------------	------------------------	--

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	
---------------------------	--------------	--------------------------------	--

Engagement 4.1	Kritiek	Individu en de wereld III.4	
-------------------	---------	--------------------------------	--

ATTITUDES

- Leren aanvoelen wanneer je volwassenen niet moet gehoorzamen.
- Leren vertrouwen op je eigen oordeel.

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Durven NEE zeggen.
- Bereid zijn assertief (open, eerlijk en duidelijk) te communiceren.
- Zelfvertrouwen / Mondigheid / Assertiviteit.
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

THEMAVELD 7: Ik wil vrede!

Oorlogskinderen en vluchtelingen. Kinderen en vrede.

Vredeseducatie

Het is belangrijk dat kinderen *kennis en inzicht* verwerven over hoe de wereld in elkaar zit. Zowel op micro- als op macroniveau. In microsituaties gaat het om kennis van en inzicht in conflictsituaties, kennis van de ander en van zichzelf, weten wat stereotypen en vooroordelen zijn, oorzaken van racisme en discriminatie kennen. In macrosituaties gaat het bijvoorbeeld om kennis over de Tweede Wereldoorlog, de Oost - West verhouding en tegenstelling, bewapening en ontwapening.

Met te weten hoe ze kunnen functioneren in de maatschappij hebben kinderen niet genoeg. Ze moeten ook over *vaardigheden* beschikken om dat te kunnen. Zowel op het persoonlijk niveau (micro) als op het maatschappelijk niveau (macro). In microsituaties gaat het erom dat ze conflicten kunnen hanteren, vooroordelen kunnen signaleren en daarop adequaat kunnen reageren. In macrosituaties gaat het erom dat ze informatie uit de wereld kunnen verwerken en beoordelen, zodanig dat ze zich een evenwichtige mening kunnen vormen.

Naast het weten en kunnen is het "*willen*" van groot belang: de handelingsbereidheid, *attitudes* en zingeving. Het is belangrijk dat kinderen leren kritisch en mondig zijn, zelfstandig beslissingen leren nemen, verantwoordelijkheid leren nemen en dragen en aan veranderingen leren werken. Vredeseducatie draait rond waarden als geborgenheid, veiligheid, vertrouwen, rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en geweldloosheid.

Bron: Vredes- en ontwikkelingseducatie, werkboek 4 tot 12 jarigen. VREDESOPBOUW UTRECHT, 1988.

Omgaan met macht en onmacht

Overal waar mensen met elkaar omgaan, komen er machtsverhoudingen voor.

Iedereen heeft macht, de ene meer dan de andere.

Machtsverhoudingen kunnen in diverse situaties anders zijn.

Macht is een relationeel begrip, omdat er een wisselwerking is tussen twee of meerdere personen, waarbij er een relatief eenzijdige beïnvloeding is van een meermachtige naar een mindermachtige. Bij macht wordt er controle op iets of iemand uitgeoefend, er is sprake van afhankelijkheid van de mindermachtige. Deze afhankelijkheid kan echter verbroken worden. Bij macht is er een opzettelijke beïnvloeding, waarvan de persoon die de macht uitoefent, zich bewust is.

Machtsfactoren kunnen zijn: autoriteit, deskundigheid, prestige, gezag, aantrekkingskracht, functie, bezit, fysiek overwicht, ...

Hoe omgaan met macht?

Door de wijze waarop wij macht in een relatie aanwenden, kunnen we nagaan hoe macht onze persoon heeft beïnvloed en hoe we op onze eigen manier met macht omgaan.

We kunnen ons *almachtig* voelen en telkens opnieuw zorgen dat we buiten schot blijven en kritiek op onze persoon afhouden, waarbij de oorzaak van het probleem telkens bij de ander ligt. We kunnen een gevoel van *onmacht* hebben en ons laten overheersen door het ik-kan-dat-niet-gevoel en vermijden zo elk risico door de overheersing van onze angsten en het ontbreken van moed. We kunnen in een *machtsstrijd* verwickeld raken omdat we willen winnen of ons gelijk willen halen.

Door onze persoonlijke geschiedenis gaan we elk anders om met macht.

Het kan gebeuren dat we ons fixeren op één machtsstijl: almacht, onmacht of machtsstrijd.

Het doorbreken van deze almacht betekent stilstaan bij jezelf en de ik-gerichtheid, afstappen van je eigen onaantastbaarheid.

Onmacht doorbreken betekent voor jezelf bepalen waar je verantwoordelijk voor bent of niet, waar je eigen grenzen liggen en die durven stellen, je eigen behoeften, mogelijkheden, wensen bepalen en kenbaar maken, uitdagingen durven aangegaan.

Ook bij het doorbreken van een machtsstrijd dien je het ik-gerichte los te laten. De omgeving waarin je leeft wordt niet alleen door jou bepaald, maar ook door anderen en door omstandigheden.

Dat alles beseffen en ervaren stelt je in staat op een "andere" manier met macht om te gaan. Het betekent dat je de macht over je eigen doen en laten zelf opneemt en de anderen de vrijheid geeft dat voor zichzelf te doen. Dat je ruimte laat voor wederzijds open overleg.

Bron: Schiet op, Belo! Luk Depondt en Kristien Aertssen – Didactische werkmap. BDJ – Jeugd en Vrede.

Agressie: hoe gaan we ermee om?

Het zich leren bewust worden van gevoelens en emoties bij jezelf en anderen speelt een belangrijke rol bij het leren omgaan met agressie.

Agressie, woede is een toestand van hooggespannen innerlijke geprikkeldheid.

Ze ontstaat wanneer behoeften niet bevredigd worden, verwachtingen niet ingelost worden of doelen niet bereikt worden.

Het is niet wenselijk deze gevoelens te negeren of voortdurend in toom te houden.

Dat leidt tot frustraties en kleurloosheid.

Ergernis, woede en agressie kunnen pas beheerst en op een constructieve manier overwonnen worden, als ze niet verdrongen hoeven te worden.

Om met agressiviteit positief om te gaan moet je kinderen in staat stellen om hun legitieme behoeften te bevredigen en hun interesses te volgen.

Verschillende meningen en interesses maken het leven aantrekkelijk.

Mensen moeten daar uitdrukking aan kunnen geven zonder elkaar psychisch of fysiek te kwetsen.

Kinderen de bereidheid en de vaardigheden aanleren om hun agressie te leren beheersen en ermee te leren omgaan betekent:

- agressieve gevoelens leren gewaarworden en uitdrukken;
- agressie en woede leren (h)erkennen;
- zichzelf en anderen beter leren begrijpen;
- woede en agressie leren beheersen en hanteren;
- zelfverzekerdheid en een gevoel van eigenwaarde opbouwen;
- niet-agressieve omgangsvormen leren;
- conflicten op een vreedzame manier leren oplossen.

Bron: Speels omgaan met agressie – Rosemarie Portmann. Uitgeverij PANTA RHEI.

Kindvluchtelingen

Minderjarige vluchtelingen: artikel 22.

Aan elk kind dat de vluchtelingenstatus heeft of deze wenst te verkrijgen, zal speciale bescherming worden geboden. De Staat is verplicht samen te werken met bevoegde instanties die deze bescherming en steun bieden.

Niemand vlucht zomaar...

Kinderen zijn sterk geboeid door wat er in de wereld gebeurt. Via radio, tv, krant... worden kinderen regelmatig geconfronteerd met het vluchtelingenprobleem.

Miljoenen mensen zijn op de vlucht omdat hun leven en / of dat van hun kinderen in gevaar is. Ze vluchten naar het buitenland of zoeken een veiligere plek in hun eigen land.

Mensen vluchten massaal voor oorlogsgeweld, natuurrampen, honger, vervolging omwille van ras, godsdienst, nationaliteit, politieke overtuiging of het behoren tot een sociale groep. Doen ze dat niet, dan is hun leven bedreigd, worden ze gevangengezet, gemarteld, gedood,

...

De opvang van vluchtelingen is een wereldprobleem.

Door een aantal groepen en een eenzijdige berichtgeving ontstaan een groeiende vreemdelingenhaat en een negatieve beeldvorming over vluchtelingen. Daarom is juiste informatie over de sociale, politieke, economische en emotionele problemen van vluchtelingen nodig. Maar ook een zo groot mogelijke empathie om zich in te leven in wat vluchtelingen echt meemaken en voelen. Tevens is het belangrijk voor kinderen dat ze voelen dat leed en onrecht ook gepaard kunnen gaan met hoop en mogelijkheden tot verbetering.

Samen zoeken naar een eigen inbreng, hoe klein ook, is een stap in de richting van een humanere, multiculturele samenleving.

Vertrekkende van eigen ervaringen met weglopen, wegvluchten, angst en alleen zijn, wat een thuis is, ... wordt het vluchtelingenprobleem, asiel, asielzoekend, en de verschillende aspecten en soorten vluchtelingen opengetrokken. Duurzame en humane oplossingen worden gezocht en in verband gebracht met de reële situatie. Humane houdingen worden ontdekt en geoefend.

Kinderen in oorlogssituaties

Gewapende conflicten: artikel 38.

De Staten zullen al het mogelijke doen om te voorkomen dat kinderen jonger dan 15 jaar deelnemen aan vijandelijkheden. Strijdkrachten mogen geen kinderen jonger dan 15 jaar rekruteren. Verder zijn de Staten, in overeenstemming met het van toepassing zijnde internationale recht, verantwoordelijk voor de bescherming en de verzorging van kinderen die slachtoffer zijn van gewapende conflicten.

Herstel en herintegratie: artikel 39.

De Staat is verplicht kinderen die het slachtoffer zijn geworden van gewapende conflicten, foltering, verwaarlozing, mishandeling of exploitatie een passende behandeling te bieden die hun herstel en herintegratie in de samenleving bevordert.

Het thema "Kind in oorlog" verliest zijn actueel belang niet. Oorlogen ontzien niets en niemand. Ook kinderen blijven niet gespaard. Miljoenen kinderen sterven in oorlogen en gewapende conflicten. Miljoenen anderen komen om door de onrechtstreekse gevolgen van de oorlog: ondervoeding, ziekte, gebrek aan medische verzorging, ... Gewapende conflicten hebben ook onrechtstreeks gevolgen voor het welzijn van kinderen: steden worden afgesneden van water en elektriciteit, scholen en gezondheidscentra worden de lucht ingeblazen, ... Tevens ondergaan kinderen steeds vaker de gruwel en de verschrikkingen van oorlog. Het telkens opnieuw falen van volwassenen in het bewerkstelligen van een wereldwijde vrede, mag geen reden zijn om te berusten. Integendeel. De volwassenen van nu zouden de jongeren een hoopvol perspectief moeten kunnen bieden.

Na de tweede wereldoorlog is voor het eerst het internationale besef gekomen dat kinderen het meest lijden tijdens een oorlog en de rechten van het kind kregen langzaam maar zeker vorm; hun basisrechten worden immers het zwaarst geschonden tijdens oorlogssituaties.

Met kinderen in het lager onderwijs werken rond oorlog en vrede kan gebeuren aan de hand van levensverhalen van kinderen (Anne Frank, Tommy Fritta,...), inleefverhalen, actuele gebeurtenissen. Kinderen moeten in staat zijn lessen te trekken uit het verleden en te bouwen aan een humanere wereld. Dat zullen ze evenwel niet automatisch doen. Er is een morele bewustwording noodzakelijk. Kinderen moeten gestimuleerd worden om te leren moreel te denken, om de waarde te leren inzien van een humanere wereld. Via het aanleren van een aantal vaardigheden en aan de hand van creativiteit en motivatie kan men komen tot engagement.

Leerlingen moeten de mogelijkheden en onmogelijkheden van menselijk handelen en dus ook hun eigen handelen leren ontdekken. Leerlingen moeten kunnen ontdekken dat de schending van mensenrechten mensenwerk is. Maar ook dat vrede en het respecteren van de basisrechten voortkomen uit het handelen van mensen.

Door kennis en inzichten te verwerven in de achtergronden van de verschrikkingen die mensen elkaar kunnen aandoen, maar ook in de bevrijdende mogelijkheden die mensen altijd met elkaar hebben gedeeld, vroeger en nu, kunnen ze leren hoe ze zich kunnen inzetten voor een vreedzame samenleving. Educaties die in verband staan met maatschappelijke problemen dagen ons uit in te gaan op levensvragen en om onder woorden te brengen wat we onder menszijn verstaan. We moeten ons echter behoeden voor een anti-karakter als we gericht zijn op het verbeteren van een maatschappelijke situatie of het voorkomen van nog erger. Hiermee bedoelen we dat we ons niet mogen fixeren op het niet-humane en het problematische in onze (wereld)-samenleving. Anti-discriminatie, antiracisme, schendingen van mensenrechten kunnen sterk moralistisch worden. Leerlingen worden immers niet uitgedaagd vragen over zichzelf te stellen.

Daarom is het belangrijk doelstellingen positief te formuleren in de zin dat leerlingen kennis en inzicht verwerven in de mogelijkheden van mensen en vaardigheden oefenen om vreedzaam te kunnen samenleven. Kan het vooropstellen van de actuele problemen, de onmenselijke gebeurtenissen en de verschrikkingen bijdragen tot een meer humane samenleving? Het benadrukken en uitvoerig vertonen en bespreken van de menselijke wreedheid kan een fascinerende uitwerking hebben. Daden van geweld en beelden van menselijke ellende zijn voor mensen niet altijd afstotend, maar kunnen tot gewenning leiden en minder erg gaan lijken. Het inzicht in het waarom en waartoe van dit menselijk gedrag ontbreekt. Leerlingen moeten ook leren omgaan met de televisiebeelden over geweld en schendingen van mensenrechten. Doelstellingen die inzicht geven en betrokkenheid vragen bij de menselijke aspecten zijn meer op hun plaats. Het zingevend kader is zeer belangrijk: waarden en normen in verband met het streven naar een humane samenleving, maar ook het vreugde- en vredegevoel, waarbij inzicht wordt verworven en geoefend in het eigen handelen met het oog op een humaan en vreedzaam samenleven van mensen.

Kennis over achtergronden is van groot belang, waarbij leerlingen vaardigheden oefenen om deze kennis toe te passen in hun eigen omstandigheden, namelijk handelingsperspectieven.

Tussen kennis, vaardigheden en houdingen moet een evenwichtige balans zijn.

Kennis alleen leidt niet tot betrokkenheid. Ontdekking van en ontmoeting met de wijze waarop mensen samenleven en zin geven aan hun bestaan, kunnen tot herkenning leiden. Vaardigheden en houdingen kunnen geoefend worden.

Veranderingen en toekomst

Het beeld dat kinderen / jongeren van de toekomst hebben, wordt in grote mate bepaald door televisie, video, computerspelletjes, ... Het is belangrijk dat wij hun de kans geven om op een creatieve, kritische, speelse, ernstige, ... manier na te denken over het soort wereld waarin ze "echt" willen leven.

We moeten hen ervan bewust maken dat handelingen uit het verleden het heden hebben bepaald en dat gebeurtenissen van het heden de toekomst zullen beïnvloeden.

Kinderen moeten tot het inzicht komen dat de toekomst verandering in zich kan dragen. Dat er een hele waaier van toekomstmogelijkheden is en dat ons gedrag van vandaag mede zal bepalen welke van deze toekomstbeelden realiteit zal worden. Leerlingen moeten inzicht verwerven in alternatieve toekomstperspectieven en goed geïnformeerd bewuste keuzes leren maken voor de toekomst.

Men kan de toekomst benaderen door de problemen af te wachten en er dan op te reageren. Niets doen is ook een keuze. Wanneer men in een persoonlijk conflict passief blijft, dan is dat een keuze die gevolgen heeft. Ook bij plaatselijke, nationale of mondiale conflicten kan passief blijven een keuze zijn. Een keuze die sociale, politieke en economische gevolgen heeft.

Men kan de toekomst ook aanpakken door zich pro-actief op te stellen, door de huidige gebeurtenissen en stromingen te evalueren, door mogelijke gevolgen te anticiperen en door actie te ondernemen om ofwel grotere problemen te vermijden ofwel rechtvaardige, verdedigbare en vreedzame alternatieven te stimuleren.

Bron: Opvoeden tot Wereldburger 1

Communicatie

Communiceren is schijnbaar een eenvoudig proces.

Alles wat mensen denken, voelen en doen in contact met andere mensen is communicatie.

Men kan niet *niet* communiceren.

Zelfs als je verbaal niets uitzendt, wordt je gedrag door éénieder die dat ontvangt, geïnterpreteerd.

Elk gedrag heeft dus een boodschapwaarde, alle gedrag – ook niets doen – is communicatie, als dat tenminste gebeurt in het bijzijn van tenminste één andere.

Bij communicatie is er steeds **een zender** of de persoon die de boodschap of de informatie geeft;

de boodschap of de inhoud van de informatie, het onderwerp van de communicatie;

de ontvanger of de persoon die de informatie ontvangt en verwerkt.

Communicatie kan **eenzijdig** zijn of **tweezijdig**:

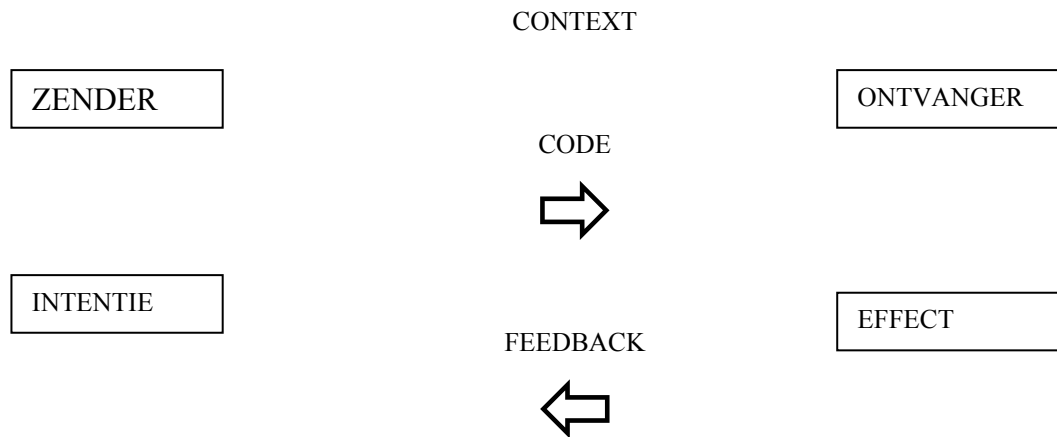
- Bij **eenzijdige communicatie** is er een zender, een boodschap en een ontvanger, maar de ontvanger kan niet rechtstreeks reageren, hij kan geen boodschap terugzenden. Eenzijdige communicatie krijgen we via de krant, een brief, tv, radio, boeken, ...
- Van het ogenblik dat we met elkaar praten en er boodschappen worden uitgewisseld is er sprake van **tweezijdige communicatie**. Er is een zender, een boodschap en een ontvanger, die op zijn beurt zender wordt, een boodschap zendt naar de ontvanger (de eerste zender),

...

Bij communicatie spelen ook de **inhoud** en de **relatie** een rol. De inhoud heeft betrekking op **wat** we zeggen, de relatie heeft betrekking op **hoe** we iets zeggen: mededelend, vragend, bevelend, ...

Communiceren doen we doorlopend, bewust of onbewust. De ander op zijn beurt neemt deze informatie waar en reageert daar op de een of andere manier op (**feedback**).

De componenten van communicatie worden door Shannon en Weaver met het volgende schema duidelijk gemaakt.

Wanneer mensen met elkaar omgaan, voelen ze van alles daaromtrent. Dat voelen is de binnenkant van de persoon. Naast gevoelens zijn er ook allerlei gedachten die mee onze **binnenkant** bepalen. Eigenlijk zijn het meer dan enkel maar gedachten, het zijn bedoelingen, gewaarwordingen, belevingen, betekenissen, ...

Mensen zullen echter slechts dan tot gewilde communicatie overgaan als ze een bepaalde **intentie** aan deze binnenkant hebben: ze willen iets overbrengen aan de ander; ze worden zender door gebruik te maken van een **code** (verbale en non-verbale boodschappen).

De binnenkant van iemand kunnen we niet waarnemen. Wat we wel kunnen waarnemen, is zijn handelen en zijn spreken. Dat is de **buitenkant** van iemand.

Communiceren doe je niet alleen. De ander, de ontvanger van de boodschap van wie we alleen de buitenkant zien, wordt de overkant genoemd.

Wat onze communicatie teweegbrengt, is niet voor de zender waarneembaar, het zit aan de binnenkant van de ontvanger. Het is het **effect** van onze boodschap.

Indien de ontvanger ons dat effect kenbaar maakt door middel van een boodschap (code), krijgen we **feedback**.

De **context** waarin de communicatie plaatsvindt, is erg belangrijk. Met context wordt veel meer dan alleen de plaats van het gebeuren bedoeld. De context heeft ook te maken met de persoon / personen met wie je communiceert, met de positie die je inneemt, met tijd, met omstandigheden, ...

Via communicatie beïnvloeden mensen elkaar voortdurend. Soms gebeurt dat bewust, soms totaal onbewust.

Omdat mensen nu eenmaal zeer verschillend gevoelig zijn voor de betekenis van het zeggen en het doen van anderen (de buitenkant), is het niet in te schatten wat het effect van de invloed is. Het effect van wat men zegt en doet, komt daarom niet altijd overeen met de bedoelingen, de intenties (de binnenkant). Hierdoor ontstaan **misverstanden**. Misverstanden die dus te wijten zijn aan bedoelingen, interpretaties en effecten. Een bepaalde intentie of bedoeling die door de andere(n) verkeerd geïnterpreteerd wordt, kan leiden tot een ongewenst effect. En dat kan dan weer invloed hebben op hoe deze betrokkenen daarna zullen reageren.

Bronnen :

- Kadushin A. & Kadushin G. - The social work interview. A guide for human service professionals. New York, Columbia University Press, 1997.
- Steens Rita – Menselijke communicatie. Een zoektocht naar haar complexiteit. Werkboek. Antwerpen Interactieacademie, 1993.
- Van Craen Wilfried – Omgaan met anderen. Een communicatiekunst. Leuven. Amersfoort. ACCO, 1997
- Watzlawick Paul, Beavin Janet Helmick, Jackson Don D. – De pragmatische aspecten van de menselijke communicatie. Deventer. Van Loghum Slaterus, 1973.
- Groothuis Ron – Training sociale vaardigheden. Lemma.
- Verliefde Erik - Groeipijnen in sociaal contact. Sovaco vzw.

Bij de uitwerking van dit thema kunnen volgende aspecten aan bod komen :

- De voor- en nadelen van woordtaal.
- Lichaamstaal.
- Andere vormen van communicatie.
- Diverse communicatiemiddelen.
- Het belang van goede communicatie.
- Oorzaken en gevolgen van gestoorde communicatie.
- Communicatie in conflictsituaties.
- Omgangsvormen in verschillende contexten.
- Dierencommunicatie.
- Culturele verschillen in communicatie.
- Jongerencommunicatie.

Sociale opvoeding: trainen van sociale competenties

SOCIALE COMPETENTIE verwijst naar **de relatie tussen denken en handelen**.

Met denken worden de **sociaalcognitieve processen** bedoeld en met handelen de **vaardigheden** om deze sociaalcognitieve processen effectief te gebruiken in zoveel mogelijk en verschillende situaties.

Denken over sociale situaties of perspectiefnemen is denken over:

- **waarnemingen** van zichzelf en de anderen,
- **gevoelens** van zichzelf en de anderen,
- **gedachten** van zichzelf en de anderen,
- **intenties** van zichzelf en de anderen.

Een sociaal competent kind

- Kan de heersende normen en waarden van een sociale situatie waarnemen en zijn gedrag hierop afstellen.
- Kan rekening houden met de manier waarop sociale relaties zich ontwikkelen en het kan gebruik maken van een aantal opeenvolgende handelingen.
- Is attent op toenadering van andere kinderen en het reageert positief op deze toenadering.
- Heeft aandacht voor het effect van zijn handelingen op de anderen en het kan zijn gedrag bijsturen.

Het doel van het bevorderen van sociale competentie bij kinderen is het bevorderen van het sociale leerproces.

Kinderen zullen gemakkelijker een gedrag kunnen aannemen met positieve uitkomsten en ze zullen ook beter reageren in een veelheid van verschillende sociale situaties, als we de kinderen:

- leren zich in te leven in de standpunten van anderen of met andere woorden door hen **rolnemingsvaardigheden** bij te brengen,
- door ze **probleemgevoelig** te maken,
- en ze te leren **oplossingen te zoeken** in bepaalde sociale situaties.

Belangrijke **basisvaardigheden** bij het ontwikkelen van sociale competenties zijn:

- ° leren observeren,
- ° leren communiceren,
- ° leren feedback geven,
- ° leren evalueren.

Om sociale competentie bij kinderen te bevorderen zijn er verschillende interventieprogramma's, waarbij rolnemingsvaardigheden en perspectiefnemingsvaardigheden aangeleerd en getraind worden.

We verwijzen hiervoor naar de publicaties van:

- Gerrits, Janssen en Badal, Denken over jezelf en de anderen.
Amphi-reeks. Uitgeverij Malmberg Den Bosch ISBN 90-208-3103-8
- Pim Steerneman, Denken over denken.
Uitgeverij Garant – ISBN 90-5350-275-0
- Ron Groothuis, Training sociale vaardigheden.
Uitgeverij Lemma – ISBN 90-5189-247-0
- Linda Adams en Elinor Lenz, Helemaal jezelf in relatie met de ander.
Uitgeverij Trion – 90-4390-081-8
- Ferdinand Cuvelier, Annie van Steen – Debue, Willem Naert, Guido Orroi,
Sociaal Vaardig? Lieve Deugd. Uitgeverij Die Keure – ISBN 90-6200-899-2

THEMAVELD 7 : Ik wil vrede!

Thema 7.1: Vredeseducatie

Thema 7.2: Omgaan met macht en onmacht

Thema 7.3: Agressie: Hoe gaan we ermee om?

Thema 7.4: Kindvluchtelingen

Thema 7.5: Kinderen in oorlogssituaties

Thema 7.6: Veranderingen en toekomst

Thema 7.7: Communicatie

Thema 7.8:

Thema 7.9: Sociale opvoeding: training van sociale competenties

Thema 7.1: Vredeseducatie

KENNISASPECT

- Inhoud geven aan de begrippen "vrede", "conflict", "vrijheid" "en "onvrijheid".
- Kennis van de verschillende typen van conflicten (over grondstoffen, grondgebied, waarden, noden, ...).
- Kennis van veel voorkomende oorzaken van conflicten en van mogelijke oplossingen.
- Kunnen aangeven dat conflicten kunnen ontstaan als er sprake is van een tegenstelling in belangen of in waarden.
- Kennis van bestaande technieken om conflictoplossend te werken (bemiddelen, arbitrerend, onderhandelen, ...).
- Doelstellingen van de Verenigde Naties leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
--------------	-------------------------	----------

Procesdoelen	Variabele Operator +	Gebieden
	ZELFREFLECTIE	
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2

VAARDIGHEDEN

- Inzien dat conflicten op verschillende manieren kunnen opgelost worden, waarvan geweld er slechts een is.
  - Morele problemen in verband met "oorlog" en "vrede" leren (h)erkennen, analyseren en alternatieven formuleren en ernaar leren handelen.
  - Leren nadenken en dialogeren over een aantal aspecten van "vrede".
  - Leren op een constructieve manier omgaan met conflicten.
  - Conflicten leren analyseren en mogelijke oplossingen leren zoeken die voor alle partijen bevredigend zijn.
- Daarom is het belangrijk dat leerlingen:
- zich leren inleven in de gedachten en gevoelens van anderen;
  - leren kritisch waarnemen;
  - leren zelfstandig informatie verwerven en verwerken;
  - leren luisteren naar anderen om de standpunten van anderen beter te begrijpen;
  - leren zoeken naar alternatieven;
  - leren stellen van prioriteiten;
  - leren zoeken naar compromissen;
  - leren komen tot een doeltreffende besluitvorming;
  - leren communiceren en samenwerken;
  - leren omgaan met gevoelens van macht en onmacht;

- ° leren met anderen omgaan op een aangename, tolerante en niet-agressieve manier (op een vreedzame manier);
- ° leren verantwoordelijkheid erkennen en dragen;

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn gedrag, denkpatronen en waarden, die conflicten en geweld in stand houden, te wijzigen. - Bereid zijn de vaardigheden om conflicten vredelievend op te lossen in hun eigen leven toe te passen. - Bereid zijn tot samenwerken. - Bereid zijn op een aangename, tolerante en niet-agressieve manier met anderen om te gaan. - Bereid zijn iets te ondernemen tegen de uitsluiting van individuen en/of groepen in onze maatschappij. - Bereid zijn er mee zorg voor te dragen dat de meest kwetsbaren in onze maatschappij kansen krijgen om zich te ontplooien en een eigen plaats kunnen verwerven in onze maatschappij.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Verantwoordelijkheid /Tolerantie/ Rechtvaardigheid / Betrokkenheid / Respect Empathie /Sensitiviteit / Assertiviteit. - Bereid zijn om actie te voeren voor vrede. - Zich ervan bewust zijn dat conflicten een bron kunnen zijn van creatieve groei en positieve verandering.

Thema 7.2: Omgaan met macht en onmacht

KENNISASPECT

- Kinderen kunnen manieren van macht noemen die gebruikt worden in machtssituaties, bijvoorbeeld kracht (gebruik van lichaamskracht, verbaal geweld, wapens,...) of bezit (omkopen, chantage) of deskundigheid en bevoegdheid (de kennisvoorsprong van volwassenen).
- Kennis hebben van machtsfactoren (materieel overwicht, fysiek overwicht, leidinggevende functie, autoriteit, prestige,...).
- Weten dat macht op zich neutraal is, maar dat het positieve of negatieve karakter ervan, afhangt van de manier waarop de macht uitgeoefend wordt.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Gevoelens van macht en onmacht via beweging en dansexpressie leren uiten. - Leren nadenken over gevoelens van macht en onmacht. - Inzien dat macht niet alleen eigen is aan anderen, aan structuren of belangrijke personen, maar dat iedereen macht gebruikt. - Inzicht krijgen in de middelen die we hebben, waardoor we invloed en macht kunnen uitoefenen. - Inzien dat macht relatief is, niet enkel bepaald door persoonlijkheid, maar ook door de situatie en de relatie van het moment.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Onderlinge (machts-)verhoudingen onderzoeken. - Strategieën leren bedenken om te komen tot gelijkwaardige machtsverhoudingen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II. 1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zich leren inleven in de situatie van anderen. - Leren omgaan met macht, leren macht hanteren. - Het leren gebruiken van machtsvormen (niet misbruiken, niet in onbruik laten, maar gebruiken). - Een eigen houding leren bepalen wanneer een situatie wordt geprojecteerd naar de eigen leefwereld. - Communicatievaardigheden ontwikkelen (zowel voor het uitzenden van boodschappen als voor het ontvangen ervan).

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.2	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Bereid zijn te handelen vanuit een houding van gelijkwaardigheid t.o.v. anderen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Assertiviteit / creativiteit ontplooiën / zelfbewustzijn / gelijkwaardigheid / verantwoordelijkheid

Thema 7.3: Agressie: Hoe gaan we ermee om?

KENNISASPECT

- Weten dat je met een aardige / vriendelijke houding makkelijker vrienden maakt.
- Weten dat agressie vaak agressie oproept.
- Weten dat macht, maar ook onmacht tot agressie kunnen leiden.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--------------	---	----------

VAARDIGHEDEN

Vaardigheden aanleren om woede en agressie op een constructieve manier te leren beheersen en om zich op een vreedzame manier te leren gedragen:

- ° Agressieve gevoelens leren gewaarworden en uitdrukken.
- ° Prikkels van woede en agressie leren herkennen.
- ° Zelfverzekerdheid en een gevoel van eigenwaarde leren opbouwen.
- ° Zichzelf en anderen beter leren begrijpen.
- ° Woede en agressie leren beheersen en ermee leren omgaan.
- ° Niet-agressieve omgangsvormen leren opbouwen.
- ° Conflicten op een vreedzame manier leren oplossen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4

- Bereid zijn conflicten op een vreedzame manier op te lossen.
- Bereid zijn tot sociaal acceptabel gedrag.
- Zelfverzekerdheid.
- Een positief zelfbeeld.
- Zelfbeheersing.
- Assertiviteit (zelfbewust en weerbaar gedrag).
- Zelfbeschikking = zelfontplooiing en zelfbegrenzing.

Thema 7.4: Kindvluchtelingen

KENNISASPECT

- Aan de hand van verhalen van vluchtelingenkinderen weten waarom mensen hun land of streek ontvluchten.
- Aan de hand van berichten uit de actualiteit inzien dat vluchtelingen niet overal welkom zijn.
- De doelstellingen en acties van humanitaire organisaties (Hoog Commissariaat voor Vluchtelingen, Artsen Zonder Grenzen, Het Rode Kruis, UNICEF, A.I.,...) leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Onderzoeken waarom mensen besluiten om te vluchten of hun land te verlaten.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken en dialogeren over de vluchtelingenproblematiek. - Een eigen mening hierover opbouwen, durven uiten en leren motiveren.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Zich leren inleven in het lot van vluchtelingen.
Engagement 4.2 & 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Voorstellen formuleren over wat er kan gedaan worden indien er een vluchtelingenkind in de klas / op school zou komen.
			ATTITUDES
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Bereid zijn iets te ondernemen voor kindvluchtelingen in de eigen leefomgeving. - Bereidheid om humanitaire acties voor vluchtelingen te steunen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Sociale bewogenheid / Empathie. - Solidariteit.

Thema 7.5: Kinderen in oorlogssituaties
--

KENNISASPECT

- Achtergrondinformatie geven aan de hand van voorbeelden uit de actualiteit.
- Kinderen hebben recht op bescherming bij gewapende conflicten.
- Weten dat kinderen in sommige landen ingezet worden als kindsoldaten en dat dat in strijd is met de Universele Verklaring van de Rechten van het Kind.
- De doelstellingen en acties van humanitaire organisaties (Artsen Zonder Grenzen, Het Rode Kruis, UNICEF, A.I....) leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--------------	---	----------

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -< 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

- Inzien dat onrechtvaardigheid, ongelijkheid, armoede en ontbering vaak oorzaken zijn van gewapende conflicten.
- Inzicht krijgen in de gevolgen van gewapende conflicten.
- Verbanden kunnen leggen tussen verleden en heden.

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.2
-----------------------------	--------------	--------------------------------

- Leren nadenken over en een mening opbouwen i.v.m. oorlogsspeelgoed, geweld in tv-feuilletons, oorlogsfilms.

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de wereld III.4
---------------------------	--------------	--------------------------------

- Leren nadenken over en invulling geven aan de begrippen "oorlog" en "vrede".
- Reacties die mensen kunnen hebben tegen onrechtvaardige toestanden, leren kennen en begrijpen.
- Zich bewust worden van de omstandigheden waarin kinderen in oorlogssituaties moeten leven.
- Voorstellen formuleren over wat er kan gedaan worden voor kinderen in oorlogssituaties.

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4

ATTITUDES

- Bereidheid om initiatieven voor vrede te steunen.
- Bereidheid om humanitaire acties voor kinderen in oorlogssituaties te steunen.
- Sociale bewogenheid / Empathie.

Thema 7.6: Veranderingen en toekomst

KENNISASPECT

- Kennis van de belangrijkste drijfveren voor verandering.
- Onderscheid zien tussen veranderingen op korte en lange termijn en tussen wenselijke en niet wenselijke veranderingen.
- Weten dat verandering een proces is dat tijd vraagt.
- Kennisnemen van voorbeelden van positieve en negatieve veranderingen op plaatselijk, nationaal en mondiaal vlak.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Hypothetisch leren denken. - Leren inzien dat toekomst niet vooraf bepaald is, maar dat er verschillende toekomstperspectieven zijn.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Nadenken over factoren die aan de basis liggen van de verschillende soorten van verandering. - In staat zijn alternatieven voor te stellen. - In staat zijn om alternatieven te analyseren en te evalueren.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- In staat zijn om kennis en vaardigheden om te zetten in concrete actie op plaatselijk, regionaal en mondiaal vlak.
			ATTITUDES
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	- Bereid zijn om kennis en vaardigheden om te zetten in concrete actie.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.4	- Geloof in eigen kunnen en in de mogelijkheden van de mens om positieve veranderingen te bewerkstelligen. - Een hoopvolle kijk op de toekomst; zichzelf niet zien als een weerloos slachtoffer van grote wereldproblemen.
	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	- Bereidheid om praktische acties te ondernemen die aangepast zijn aan de eigen situatie.

Thema 7.7: Communicatie

KENNISASPECT

- Verschillende facetten van communicatie leren kennen:
De intenties (bedoelingen, denken, voelen), de boodschap / code (zeggen, doen) het effect van de boodschap, de feedback.
- Invulling kunnen geven aan het begrip "communicatie".

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Inzien dat communicatie cultureel bepaald wordt. - Het belang van lichaamstaal bij communicatie ervaren. - Lichaamstaal bij zichzelf en anderen leren herkennen en interpreteren. - Inzien dat communicatie vaak verkeerd loopt omdat we te weinig rekening houden met o.a. de binnen- en buitenkant van iemand, de non-verbale taal, de invloeden, de context. - Het belang leren inzien van goed kunnen communiceren.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Communicatievaardigheden oefenen: <ul style="list-style-type: none"> ◦ Op een duidelijke manier leren boodschappen geven. ◦ Leren luisteren naar elkaar. ◦ Leren rekening houden met elkaar. ◦ Leren aandachtig waarnemen. ◦ Leren omgaan met kritiek. ◦ Non-verbale signalen / boodschappen leren herkennen en begrijpen. ◦ Bij het geven van feedback kunnen rekening houden met de omstandigheden, de context.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1	

ATTITUDES

Engagement
4.1 -> 4.7

Kritiek

Individu en wereld
III.1 -> III.6

- Bereid zijn op een "goede" manier te leren communiceren.
- Bereid zijn rekening te houden met communicatieverschillen tussen diverse sociale entiteiten,

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Assertiviteit / openheid / empathie / sensitiviteit.

Thema 7.8:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 7.9: Sociale opvoeding: training van sociale competenties
--

KENNISASPECT

- Kennisnemen van de stappen die kunnen genomen worden bij het oplossen van sociale conflicten.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Situaties zelfstandig en kritisch leren beoordelen. - Verbanden leren zien tussen oorzaken en gevolgen. - Leren observeren. - Leren inzien dat je met een aardige / vriendelijke houding makkelijker vrienden maakt. - Leren Inzien dat agressie vaak agressie oproept. - Het effect van gedrag leren beoordelen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Conflictoplossende vaardigheden oefenen: <ul style="list-style-type: none"> ° Luisteren naar en denken over de waarnemingen, gedachten en gevoelens van jezelf en anderen. ° Alternatieven leren zoeken. ° Prioriteiten leren stellen. ° Naar compromissen leren zoeken. ° Tot besluitvorming leren komen. ° Communicatievaardigheden oefenen. -Vaardigheden leren (luistervaardigheden, gespreks- en discussietechnieken, onderhandelingstechnieken, communicatievaardigheden, assertiviteit, ...) om op te komen voor zichzelf en de rechten van anderen. - Attent leren zijn voor de toenadering van andere kinderen. -Zich kunnen inleven in situaties van diegene die onrechtvaardig behandeld worden.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Verantwoordelijkheden aanvaarden en opnemen: <ul style="list-style-type: none"> ° Bereid zijn verantwoordelijkheid op te nemen voor zijn eigen daden. ° Bereid zijn het effect van zijn gedrag te evalueren en eventueel bij te sturen. ° Bereid zijn om het op een constructieve en realistische manier op te nemen voor zichzelf en anderen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Rechtvaardigheid / Betrokkenheid / Respect / Empathie / Verantwoordelijkheid / Tolerantie / Empathie / Sensitiviteit / Assertiviteit / Creativiteit / Openheid / Sociale bewogenheid / Een positief zelfbeeld / Zelfverzekerdheid / Zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.
	Kritiek	Individu en de wereld III.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn om idealen zoals vrijheid, gelijkwaardigheid en respect voor verscheidenheid toe te passen in de klas en in het dagelijkse leven. - Vaardiger worden in het voorkomen en oplossen van problemen bij sociale interacties.

THEMAVELD 8 : Alle kinderen hebben rechten !

Recht op inspraak en participatie

Het recht op inspraak en maatschappelijke participatie vormt een van de sleutelbegrippen van het Kinderrechtenverdrag. Door de rechten op inspraak en participatie in het verdrag op te nemen, heeft het een emancipatorische betekenis voor kinderen gekregen.

Kinderen worden als volwaardige individuen beschouwd, die in staat zijn zin te geven aan hun bestaan en actief deel te nemen aan de samenleving.

Kinderen moeten zich vrij kunnen uiten.

Er moet naar hen geluisterd worden.

Ze moeten kunnen meepraten en meebeslissen over de dingen die zij belangrijk vinden en die hen aanbelangen.

Inspraak hebben betekent je eigen mening kunnen / mogen geven.

Participatie is echter veel meer, het gaat om actief betrokken zijn, geïnformeerd worden en jezelf informeren, meedenken en meebeslissen.

Participatie is een middel waardoor kinderen leren hoe een democratie werkt.

Door kinderen inspraak te geven en te laten participeren wordt hun betrokkenheid bij het maatschappelijke gebeuren groter.

Een ander voordeel is dat participatie een positieve invloed heeft op de psycho-sociale ontwikkeling van kinderen.

Participatie van kinderen is ook op zichzelf belangrijk. Kinderen zijn, net zoals volwassenen zingever; ze hebben het vermogen om aan zichzelf, aan de anderen, aan de dingen om hen heen, aan toestanden in de wereld, een eigen en unieke betekenis te geven. Precies omdat kinderen zingever zijn, hebben ze ook het recht dat met hun inzichten rekening wordt gehouden.

Recht op inspraak en participatie werden opgenomen in volgende artikels:

- Artikel 12:
Ieder kind heeft recht zijn mening vrijelijk te uiten in aangelegenheden die het kind betreffen, waarbij aan de mening van het kind passend belang moet worden gehecht.
- Artikel 13:
Elk kind heeft recht, zowel binnen als buiten de landsgrenzen, zijn mening te uiten, informatie te verkrijgen of te verschaffen en denkbeelden door te geven.
- Artikel 15:
Kinderen hebben het recht om samen te komen, om lid te worden van verenigingen en verenigingen op te richten.

Het recht op inspraak en maatschappelijke participatie komen verder aan bod in o.a.

- artikel 14 over de vrijheid van gedachte, geweten en godsdienst;
- artikel 16 over het recht op privacy;
- artikel 17 over de toegang tot de media en informatie;
- artikel 23 over de participatie van gehandicapte kinderen;
- artikel 29 over onderwijsdoelstellingen;
- artikel 30 over etnische minderheden;
- artikel 31 over vrije tijd, ontspanning en culturele activiteiten.

Recht op privacy

- **Bescherming van de privacy : artikel 16.**

Kinderen hebben recht op bescherming tegen inmenging in hun privéleven, gezinsleven, woning en correspondentie. Ook hebben zij recht op bescherming tegen elke vorm van laster.

Ieder kind heeft af en toe de behoefte én het recht om zich fysiek en / of psychisch terug te trekken. Dat kan heel bewust zijn: ik wil even alleen zijn. Het kan ook uit onmacht zijn: ik kan het niet meer aan.

Het is belangrijk dat kinderen zich bewust zijn van hun recht op privacy.

Ze moeten hun persoonlijke grenzen leren bepalen en deze duidelijk maken naar anderen toe.

Uiteraard moeten ze ook deze “ruimte” aan anderen gunnen.

Recht op privacy sluit aan bij het fundamentele recht op persoonlijke vrijheid en keuzes.

Volgende aspecten kunnen aan de hand van concrete voorbeelden aan bod komen:

- Wat is privacy?
- Wanneer wordt privacy geschonden?
- Wanneer schend je je eigen privacy?
- Welke informatie geef je over jezelf en / of anderen aan derden?
- Wanneer breng je iemand in verlegenheid met “gevoelige” informatie?
- Wat kan / wat kan niet?
- Welke vragen of opmerkingen zijn indiscreet?
- Welk gedrag is indiscreet?
- Respecteren de media de privacy van mensen / kinderen?
- Hebben kinderen voldoende privacy thuis, op school, ...?
- Laster en roddelen.
- Geheimen.
- Een eigen ruimte / eigen spulletjes.

Zelfkennis, een positief zelfbeeld en zelfbevestiging zijn zeer belangrijk om bewuster om te gaan met je persoonlijke levenssfeer.

Afspraken, regels, wetten, rechten en plichten in onze en andere maatschappijen

Wat zijn afspraken?

Wat zijn regels?

Wat zijn rechten?

Wat zijn plichten?

Welke doelen streven we ermee na?

Wie stelt ze op?

Gelden ze voor iedereen?

Wat doen we met hen die er zich niet aan houden, die ze overtreden?

Afspraken, regels en wetten moeten instrumenten zijn om de samenleving op een humane manier te regelen.

Vrijheid moet “geregeld” worden om deze te vrijwaren voor zoveel mogelijk mensen. We moeten allemaal een beetje vrijheid inleveren om er ook weer vrijheid voor terug te krijgen.

Over regels en wetten is er vaak ongenoegen en onenigheid.

Ze moeten daarom in vraag kunnen gesteld worden, getoetst worden en aangepast worden.

Rechten ↔ wensen, plichten, verantwoordelijkheden:

Rechten hebben betekent niet dat je alles mag doen wat je maar wil.

Bij rechten horen verantwoordelijkheden of plichten.

Je hebt het recht om boeken van de bibliotheek te ontlenen. Het is je plicht ze tijdig en onbeschadigd terug te brengen.

Je hebt het recht om te zeggen wat je denkt. Maar je mag anderen niet opzettelijk kwetsen, racistische opmerkingen maken of discrimineren.

Je hebt de plicht om de rechten van andere kinderen en volwassenen te respecteren.

Rechten moeten op een zodanige manier de belangen behartigen dat de levensomstandigheden en mogelijkheden van mensen beperkt noch geschaad worden.

Rechten moeten als doel hebben de positie van mensen en kinderen in de samenleving te verbeteren en / of te vrijwaren. Daarom is het belangrijk dat kinderen geïnformeerd en gesensibiliseerd worden over hun rechten (UVRK).

Niet in alle samenlevingsvormen gelden dezelfde afspraken, regels en wetten of komen ze op dezelfde manier tot stand.

Afspraken, regels en wetten zijn tijd- en plaatsgebonden.

Democratie of dictatuur?

Democratie en dictatuur gaan niet samen.

Het is een tegenstelling.

Maar, wat is een democratie en wat is een dictatuur?

Wat houden deze begrippen concreet in?

Wij leven in een democratie, iedereen heeft er inspraak. Vanaf een bepaalde leeftijd oefenen de burgers mee de macht uit door te gaan stemmen. Als de mensen gaan stemmen, kiezen ze de vertegenwoordigers die in hun plaats wetten maken en het land besturen. In een democratie is iedereen vrij en gelijk voor de wet. Maar we moeten ons wel houden aan de regels die de meerderheid bepaalt.

De democratie bestaat nog niet zo lang. In de Middeleeuwen had de adel het voor het zeggen. Zij moest de macht delen met de kerk. Later waren dat de rijke handelaars. In de negentiende eeuw waren het de rijke bazen van de fabrieken. Zij bepaalden de regels, meestal in hun voordeel. Het overgrote deel van de bevolking, de arbeiders, de boeren en de werklieden, had geen inspraak.

Het duurde eeuwen voor alle groepen in de samenleving mee mochten beslissen over regels en bestuur. Want wie aan de macht was, deelde die niet graag met een andere groep. Er was heel wat strijd nodig vooraleer men een systeem vond om min of meer rustig samen te leven. De meeste mensen vinden dat de democratie het beste werkt. Het is de beste manier om iedereen bij de politiek te betrekken. Toch is er in veel landen nog geen democratie. Een klein groepje mensen beslist er alles. Dat noemt men een dictatuur.

(Uit: De Kracht van je Stem)

Aan de hand van concrete voorbeelden kunnen volgende aspecten verder uitgediept worden:

Heeft iedereen inspraak in onze maatschappij?

Wat als we het niet eens zijn met de regels / wetten van de meerderheid?

Welke waarden worden gehanteerd in een democratie / in een dictatuur?

Verzet ↔ gehoorzaamheid.

Vrij zijn ↔ niet vrij zijn.

Wat is het onderscheid tussen een democratische aanpak en een dictatoriale aanpak?

Een democratische houding is niet altijd de gemakkelijkste: veranderingen kosten heel wat tijd voor overleg, besluitvorming en uitvoering.

Door bepaalde situaties te creëren kan men de kinderen laten ervaren wat democratie of dictatuur betekenen en hen hierover laten nadenken.

De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (U.V.R.M.) en het Universele Verdrag inzake de Rechten van het Kind (U.V.R.K.)

MENSENRECHTEN

Al een hele geschiedenis strijden mensen voor hun rechten.

Afschaffing van de slavernij, afschaffing van apartheid, gelijke rechten voor blank en zwart, algemeen stemrecht, gelijke rechten voor mannen en vrouwen, een menswaardig leven voor iedereen, ...

Aanvankelijk kwamen de mensenrechten terecht in afzonderlijke nationale wetten.

Pas na W.O. II, door de oprichting van de V.N. (1945), zal ook echt de internationalisering van de mensenrechten doorbreken. In 1948 keurde de algemene Vergadering van de Verenigde Naties de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens goed.

Het VN-Handvest maakt niet enkel expliciet melding van mensenrechten, maar benadrukt vooral dat respect voor de rechten van de mens de beste waarborg is voor vrede en democratie. Dat betekent dat men niet enkel de schendingen van mensenrechten wil bestrijden, maar tevens de verbetering van de levensomstandigheden van mensen wil realiseren.

KINDERRECHTEN

In 1959 namen de Verenigde Naties de Verklaring over de Rechten van het Kind aan.

In die verklaring stond welke rechten kinderen hebben. Maar een verklaring beperkt zich tot een morele belofte of intentie.

Iedereen verplichten om die rechten te respecteren en toe te passen kan alleen met een bindend verdrag.

Pas op 20 november 1989 werd door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties het Verdrag inzake de Rechten van het Kind aangenomen.

Sindsdien hebben de Rechten van het Kind een juridisch bindend karakter.

De meeste landen hebben het Verdrag intussen geratificeerd, d.w.z. dat het effectief in werking treedt in dat land.

Het Kinderrechtenverdrag erkent kinderen als volwaardige burgers wiens menselijke waardigheid moet worden gerespecteerd en die op een constructieve wijze aan de opbouw van de maatschappij moeten kunnen deelnemen.

- **De rechten van het kind – artikel 2.**

Alle rechten gelden voor alle kinderen, zonder enige uitzondering.

De staat is verplicht kinderen te beschermen tegen elke vorm van discriminatie en dient zich actief in te zetten voor de bevordering van de rechten van kinderen.

- **De rechten van het kind – artikel 3.**

Bij alle maatregelen die kinderen betreffen, dient het belang van het kind voorop te staan.

Wanneer de ouders van het kind, of anderen die verantwoordelijk zijn, hun verplichtingen niet nakomen, zal de Staat het kind voorzien van de nodige zorg.

- **De rechten van het kind – artikel 4.**

De Staat moet alles in het werk stellen om *de rechten* zoals deze zijn vastgelegd in het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, *te verwezenlijken*.

- **De rechten van het kind – artikel 41.**
Wanneer het van toepassing zijnde nationale en internationale recht met betrekking tot de rechten van het kind gunstigere regelingen hanteert dan het Verdrag inzake de Rechten van het Kind, zal altijd uitgegaan worden van deze gunstigere regelingen.
- **De rechten van het kind – artikel 42.**
De Staat heeft tot taak de rechten die zijn vastgelegd in het Verdrag inzake de *Rechten van het Kind algemeen bekend te maken*, zowel aan kinderen als aan volwassenen.

Het Verdrag inzake de Rechten van het Kind omvat 4 soorten rechten

OVERLEVINGSRECHTEN

hebben betrekking op het leven van het kind en zijn basisbehoeften zoals: een aangepaste levensstandaard, onderdak, voeding en toegang tot medische verzorging.

ONTWIKKELINGSRECHTEN

houden de dingen in die kinderen nodig hebben om zich volledig te kunnen ontplooiën.

B.v. het recht op onderwijs, spel en ontspanning, culturele activiteiten, toegang tot informatie, vrijheid van denken en geloof, ...

BESCHERMINGSRECHTEN

wijzen op de nood om kinderen te beschermen tegen alle vormen van mishandeling, verwaarlozing en uitbuiting.

PARTICIPATIERECHTEN

geven kinderen de kans een actieve rol te spelen in hun gemeenschap en land. Ze omvatten het recht op vrije meningsuiting, inspraak en participatie in zaken die hun leven beïnvloeden.

Mensenrechteneducatie / kinderrechteneducatie omvatten de bewuste inspanning, zowel inhoudelijk (*kennis, vaardigheden en attitudes*) als wat werkwijze betreft, om bij de kinderen het *bewustzijn* van hun rechten en *verantwoordelijkheden* te *ontwikkelen*. Men gevoelig te maken voor de rechten van anderen en hen aan te moedigen tot verantwoordelijk handelen om de rechten van allen veilig te stellen.

Jongeren moeten leren reflecteren over de mensenrechten / kinderrechten -problematiek. Ze moeten leren nagaan hoe hun persoonlijk handelen samenhangt met het maatschappelijk debat over kinderrechten en mensenrechten. Ze moeten m.a.w. leren vormgeven aan de eigen kinderrechten- / mensenrechten -verantwoordelijkheid. Informatie is noodzakelijk, maar we moeten er ons voor hoeden dat een overvloed aan informatie over de problematische toestand in de wereld niet leidt tot een gevoel van machteloosheid en / of onverschilligheid. Via zelfwerkzaamheid, groepswork, inspraak en overleg, het trainen van communicatievaardigheden en sociale competenties, gemeenschappelijke acties, ... (= kinderrechten / mensenrechten toepassen) kunnen we streven naar een duurzame houding van respect voor kinderrechten / mensenrechten.

Bewustwording en betrokkenheid zal pas ontstaan wanneer we kinderen in hun eigen omgeving *kinderrechten / mensenrechten* laten *beleven*.

Interactieve en participerende werkvormen zijn belangrijke methodes om tot attitudevorming te komen.

We kunnen reeds jonge kinderen spelenderwijs waarden en attitudes (tegen)over kinderrechten en mensenrechten bijbrengen: ieder mag om de beurt op de “erestool” plaatsnemen, iedereen mag zijn verhaal doen en zijn gevoelens tonen zonder gevaar te lopen om uitgelachen te worden (= iedereen hoort erbij, iedereen is gelijkwaardig). Via verhalen kunnen ze zich inleven in de gevoelens van anderen in levenssituaties die iedereen kunnen overkomen: angst voor het eigen leven, boosheid over een oneerlijke beschuldiging of bestraffing, angst om uitgesloten te worden, ... Je kunt ze leren kijken op verschillende

manieren naar dezelfde werkelijkheid en verscheidenheid leren ervaren als een wederzijdse verrijking. Het spel en het verhaal zullen daarbij belangrijke werkvormen zijn. Mensenrechteneducatie en kinderrechteneducatie hebben een omgeving nodig waarin menselijke waardigheid, gelijkheden en verschillen gerespecteerd worden.

Bron: Mensenrechteneducatie, leidraad voor leraren – Amnesty International.

Straffen, da's straf!

- **Justitie en strafprocedures : artikel 37.**

Geen enkel kind mag worden onderworpen aan foltering of aan een andere wrede behandeling of straf, onrechtmatig worden gearresteerd of onrechtmatig van zijn vrijheid worden beroofd. De doodstraf of levenslange gevangenisstraf mogen niet opgelegd worden bij delicten die gepleegd zijn door personen jonger dan 18 jaar. Elk kind wiens vrijheid rechtmatig wordt ontnomen, zal gescheiden van volwassenen worden opgesloten, tenzij dit niet in het belang van het kind is. Elk kind dat in hechtenis wordt genomen, heeft recht op juridische bijstand en recht op contact met zijn familie.

- **Strafrechterlijke behandeling : artikel 40.**

Ieder kind dat een strafbaar feit begaat, heeft het recht op een behandeling die verenigbaar is met de eigenwaarde van het kind, waarbij rekening wordt gehouden met de leeftijd van het kind en waarbij de volledige herintegratie in de samenleving het doel is. Ieder kind heeft bovendien recht op basisgaranties en kan beroep doen op juridische of andere bijstand voor zijn of haar verdediging. Juridische procedures en het plaatsen van kinderen in instellingen zullen zoveel mogelijk vermeden worden.

Opvoeden en straffen worden vaak met elkaar geassocieerd.

Maar ondertussen heeft men echter ook ingezien dat een combinatie van belonen en straffen, met de nadruk op appreciatie en een positieve benadering, vaak efficiënter is.

Volgende aspecten kunnen in dit thema aan bod komen:

Met welke straffen, beloningen, appreciaties worden kinderen / jongeren geconfronteerd?

Hoe staan kinderen tegenover deze straffen, beloningen, appreciaties?

Hoe ervaren kinderen straffen, beloningen, appreciaties?

Hebben straffen, beloningen, appreciaties zin?

Is een beloning altijd een beloning?

Waarom wordt er gestraft, beloond, geapprecieerd?

Straffen toetsen aan de UVRM en het UVRK.

Welke houding nemen kinderen aan ten opzichte van gestrafte kinderen?

Zelf straffen leren bepalen en onderzoeken op hun billijkheid, rechtvaardigheid, respect voor de persoon.

Positieve en negatieve vooroordelen die straffen beïnvloeden.

Een straf moet het vergrijp sanctioneren en niet de persoon.

Stigmatiseren van gestraften.

Kennismaken met acties voor kinderen die het slachtoffer zijn van willekeurige, onrechtvaardige en / of wrede straffen.

Sociale opvoeding: Democratie beleven

In een multiculturele democratische samenleving is het belangrijk dat we jongeren de nodige *kennis en inzichten* meegeven, *vaardigheden en attitudes* ontwikkelen en stimuleren, *om democratisch te leren denken en te handelen*.

Democratie beleven daar kun je eigenlijk niet vroeg genoeg mee beginnen.

In het gezin, in de klas, op school, in de buurt, in de sport- of jeugdclub, ... kunnen jongeren inzichten verwerven en vaardigheden oefenen. Ze kunnen er door actief te participeren kennismaken met democratische spelregels.

THEMAVELD 8 : Alle kinderen hebben rechten!

Thema 8.1: Recht op inspraak en participatie

Thema 8.2: Recht op privacy

Thema 8.3: Regels, afspraken, wetten, rechten en plichten in onze en andere maatschappijen

Thema 8.4: Democratie of dictatuur ?

Thema 8.5: De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en van het Kind (U.V.R.M. & U.V.R.K.)

Thema 8.6: Straffen, da's straf!

Thema 8.7:

Thema 8.8: Sociale opvoeding: Democratie beleven

Thema 8.1: Recht op inspraak en participatie

KENNISASPECT

- Weten dat kinderen recht hebben op een eigen mening, inspraak en participatie (artikel 12).
- Weten dat spreekrecht verbonden is met hoorrecht.
- Weten dat kinderen ook het recht hebben om te zwijgen en niet te participeren.
- Het bestaan, de werking en de doelstellingen van Kinderrechtswinkels leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Nagaan op welke terreinen kinderen recht op inspraak hebben. - Stappen leren bedenken om inspraak te krijgen binnen het gezin, de klas, de school, de sport- of jeugdclub, de gemeente,... - Ervaren dat het recht op inspraak en participatie niet altijd zo vanzelfsprekend zijn. - De juiste vragen leren stellen en de antwoorden leren doordenken. - Luister- en gespreksvaardigheden ontwikkelen en oefenen. - Inzien dat inspraak samengaat met informatie verwerven en geven én met het nemen van verantwoordelijkheid. - Inzicht verwerven in de werking van besluitvorming in een klas, een school en politieke instellingen (gemeente,...)
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Het belang van recht op inspraak en participatie leren onderzoeken: → leren nadenken en dialogeren, argumenten pro of contra inspraak en participatie leren formuleren en beoordelen.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Inspraak als middel zien tot sociale relaties en als basis voor democratie. - Verschillende manieren en kanalen leren kennen en gebruiken om zijn recht op inspraak en participatie te realiseren. - Leren beoordelen welke methode het meest effectief is in welke specifieke situatie. - Diverse communicatievaardigheden leren kennen en oefenen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op te komen voor zichzelf, voor anderen, voor een groep. - Bereid zijn op een rationele manier en met respect voor de integriteit van ieders persoon recht op inspraak en participatie op te eisen. - Bereid zijn zich neer te leggen bij democratische beslissingen. - Bereid zijn om ondemocratische beslissingen, die democratisch genomen werden, te toetsen en in vraag te blijven stellen. - Bereid zijn om stappen te nemen om inspraak te krijgen binnen het gezin, de klas, de school, de sport- of jeugdclub, de gemeente, ... - Bereid zijn te participeren bij besluitvorming die binnen de klas, de school,... wordt genomen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Kritische zin / zelfvertrouwen / moed / sociale gevoeligheid / ... / zelfbeschikking = zelfonplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 8.2: Recht op privacy

KENNISASPECT

- Weten dat kinderen recht op privacy hebben (artikel 16):
Privacy over de eigen leef- en denkwereld, de eigen bezittingen.
- Weten wat privacy is en wanneer die geschonden wordt.
- Weten dat kinderen recht hebben op discretie wat betreft hun privégegevens, vertrouwelijke informatie, hun lichaam.
- Een onderscheid kunnen maken tussen belangstelling, nieuwsgierigheid en onbescheidenheid, indiscretie.

PROCESASPECT

Procesdoel	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebied	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Voor zichzelf de grenzen van de eigen privacy leren bepalen.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken, dialogeren en de grens tussen belangstelling, nieuwsgierigheid en onbescheidenheid leren bepalen. - Leren nadenken, dialogeren en bepalen wat privacy is. - Leren nadenken, dialogeren en bepalen wat de grenzen van privacy kan aangeven.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Privacy (h)erkennen. - Manieren leren kennen en onderzoeken om de privacy van anderen te respecteren. - Inzien wanneer de privacy van jezelf en anderen geschonden wordt. - Vaardigheden ontwikkelen en oefenen om de privacy van jezelf en anderen te beschermen.
Engagement 4.1 -> 4.3	Kritiek	Individu en de wereld III.4	ATTITUDES - Bereid zijn respect op te brengen voor de integriteit van ieders persoon (jezelf & anderen). - Zijn eigen privacy durven opeisen. - Bereid zijn de privacy van anderen te respecteren.

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Bereid zijn de privacy van zichzelf en anderen te respecteren bij het geven van informatie aan derden.
- Durven opkomen voor zichzelf en anderen als de privacy geschonden wordt.
- Assertiviteit / respect / begrip / sociale gevoeligheid / zelfkennis / ... / zelfbeschikking = zelfontplooiing + zelfbegrenzing.

Thema 8.3: Regels, afspraken, wetten, rechten en plichten in onze en andere maatschappijen
---

KENNISASPECT

- De begrippen regels, afspraken, wetten, rechten en plichten leren kennen en inhoud geven.
- Weten dat rechten en plichten een geformaliseerde vorm van afspraken zijn.
- De rol leren kennen van verschillende bestuursorganen: de gemeenteraad en het gemeentebestuur, de provincieraad en de bestendig afgevaardigden, het Vlaamse parlement en de Vlaamse regering, het federale parlement en de federale regering, het Europese parlement en de commissies.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele	Gebieden
--------------	-----------	----------

Operator +

ZELFREFLECTIE

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

VAARDIGHEDEN

- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een besluit over het onderscheid tussen afspraken, regels en wetten.
- Leren nadenken, dialogeren, argumenten pro of contra regels, afspraken en wetten leren formuleren en beoordelen.
- De noodzaak van afspraken, regels en wetten leren ervaren.
- Inzien dat rechten en plichten, verantwoordelijkheden complementair zijn.
- Het spanningsveld ontdekken tussen "vrijheid" en "regels".
- Inzien dat afspraken, regels en wetten tijd- en plaatsgebonden zijn.
- Inzien dat niet in alle samenlevingsverbanden en gemeenschappen de besluitvorming op dezelfde manier tot stand komt.
- Leren verbanden zien tussen besluitvorming op verschillende niveaus (micro- en macro-vlak).
- Nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de (on)zin van bepaalde afspraken, regels en wetten.
- Tot het besluit kunnen komen dat:
  - ° afspraken, regels en wetten eerlijk / redelijk moeten zijn;
  - ° afspraken, regels en wetten voor iedereen moeten gelden;
  - ° afspraken, regels en wetten nodig zijn, maar dat ze de vrijheid niet onnodig mogen belemmeren.
- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over informele regels waaraan sommige mensen meer rechten ontleen en waardoor sommigen meer macht

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
-----------------------------	--------------	------------------------------------

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<p>verwerven.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een besluit over de invloed en de rol van macht en gezag bij besluitvorming. - De noodzaak inzien van afspraken, regels en wetten om op een respectvolle en humane manier te kunnen samenleven. - Het belang inzien van het individueel, maar ook het collectief opnemen van verantwoordelijkheid voor afspraken als democratische plicht. - Vaardigheden ontwikkelen om tot een democratische besluitvorming te komen. - Zich niet alleen bewust zijn van de rechten maar ook van de plichten van elk individu, van sociale groepen en staten tegenover elkaar.
ATTITUDES			
Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn, gebruikmakend van zijn rechten, democratische besluitvormingsprocedures binnen de eigen leefwereld te hanteren. - Bereid zijn afspraken, regels en wetten inhoudelijk te toetsen op hun democratische principes. - Bereid zijn zich in te zetten voor de naleving van afspraken, regels en wetten die inhoudelijk democratisch zijn en op een democratisch manier tot stand zijn gekomen.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn volgende waarden te implementeren: Kritisch zin / verantwoordelijkheid / samenwerking / gelijkwaardigheid / ... - Bereid zijn iets te ondernemen wanneer het gelijkwaardigheidsprincipe geschonden wordt.

Thema 8.4: Democratie of dictatuur?
--

KENNISASPECT

- Het verschil kennen tussen een dictatuur en een democratie.
- De werking en de doelstellingen van Amnesty international leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - De begrippen democratie en dictatuur inhoud kunnen geven. - Inzicht in de werking van een democratisch beleid. - Ontdekken dat "verzet" en "gehoorzaamheid" met elkaar te maken hebben, evenals "vrijheid" en "de noodzaak van regels". - De voordelen en beperkingen van een democratie ontdekken. - Inzien dat een dictatuur het gevolg is van schending van mensenrechten en machtsmisbruik. - De rol en het belang inzien van de media en van informatie in een democratische samenleving.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken, dialogeren en een mening leren vormen over zowel een dictatoriale houding en / of bestuur als een democratische houding en / of bestuur. - De onrechtvaardigheid en beperktheid van een dictatoriale houding en / of bestuur leren inzien. - Voorwaarden kunnen formuleren voor een democratische houding, besluitvorming, en / of bestuursvorm. - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een eigen mening over schendingen van mensenrechten.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zich leren inleven in een verhaal of een situatie, de verschillende personages leren aanvoelen en hun democratisch of dictatoriale gedrag kritisch leren beoordelen. - Ervaren dat regels in een democratie noodzakelijk zijn. - In de eigen leefwereld dictatoriale en democratische "toestanden" leren ontdekken. - Vaardigheden leren kennen om ondemocratische toestanden tegen te gaan en

democratie te bevorderen.

ATTITUDES

Engagement 4.1 -> 4.7	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn een democratische houding te ontwikkelen en toe te passen in zijn eigen leefwereld. - Bereid zijn met democratische middelen democratie te verdedigen. - Bereid zijn iets te ondernemen tegen ondemocratische houdingen en handelingen. - Democratie beleven. - Kritische zin / Solidariteit / Gelijkwaardigheid / ...
Zingeving 5.1 -> 5.8	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	

Thema 8.5: U.V.R.M. & U.V.R.K.

KENNISASPECT

- De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens historisch kunnen plaatsen.
- Kennismaken met de Rechten van de Mens.
- Weten dat het Verdrag inzake de Rechten van het Kind vier soorten rechten (overlevings-, ontwikkelings-, beschermings- en participatierechten) omvat en deze invulling kunnen geven.
- Weten dat kinderrechten mensenrechten zijn.
- De werking en de doelstellingen van UNICEF, V.N., Amnesty International leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	<ul style="list-style-type: none"> - Kinderrechten beter leren kennen en begrijpen. - Toepassingen van kinderrechten en mensenrechten leren zien. - Leren inzien dat schendingen van kinder- en mensenrechten overal in de wereld voorkomen. - Het verband zien tussen de UVRM / het UVRK en verschillende aspecten van rechtvaardigheid en hoe die het leven van mensen / van kinderen kunnen beïnvloeden.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de consequenties van het al dan niet hebben van rechten. - Leren nadenken over de gevolgen van de miskening van rechten.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<ul style="list-style-type: none"> - Zich kunnen inleven in onrechtvaardige situaties uit W.O. II. - Respect voor mensenrechten, betrokkenheid en solidariteit met anderen ontwikkelen. - Zich leren inleven in situaties van mensen / kinderen wiens rechten ontkend / geschonden worden. - Leren kinder- en mensenrechtenvriendelijk te handelen.
Engagement 4.1 -> 4.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	<p>ATTITUDES</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn op te komen en actie te voeren ten voordele van hun eigen rechten en die van anderen.

Zingeving   Openbreken   Individu   - Menselijke waardigheid / Solidariteit / Empathie / ...

Thema 8.6: Straffen, da's straf

KENNISASPECT

- Diverse vormen van straffen leren kennen.
- Aan de hand van concrete voorbeelden uit de actualiteit weten dat kinderen, ondanks de Conventie van de Rechten van het Kind, soms toch in gevangenissen terecht komen, onderworpen worden aan een of andere wrede behandeling of straf, zowel bij ons als in andere landen.
- De werking en de doelstellingen van Amnesty International leren kennen.

PROCESASPECT

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden	VAARDIGHEDEN
Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4	- Leren nadenken, dialogeren en een mening vormen over diverse vormen van straffen, beloningen, positieve en negatieve appreciaties.
Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Leren nadenken, dialogeren en komen tot een mening over de (on)zin van straffen, beloningen en appreciaties. - Een eigen mening hierover durven uiten en leren motiveren. - Straffen en beloningen leren beoordelen op hun billijkheid, rechtvaardigheid, humaniteit.
Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2	- Ervaren wat het betekent om over rechten te kunnen beschikken of om er juist niet over te kunnen beschikken. - Zich leren inleven in een situatie en deze situatie vanuit zijn ervaring leren beoordelen. - Zich leren inleven in de gevoelens van iemand die gestraft wordt. - Humane straffen, beloningen, appreciaties leren bedenken.
Engagement 4.1 -> 4.3	Kritiek	Individu en de anderen II.1 & 2	ATTITUDES - Bereid zijn op een eerlijke en faire manier met elkaar om te gaan. - Bereid zijn verantwoordelijkheid te nemen voor zijn gedrag en de eventuele consequenties ervan.

Zingeving
5.1 -> 5.8

Openbreken

Individu
I.1 -> I.4

- Gestraften met respect behandelen.
- Bereid zijn het in de eigen leefomgeving op te nemen voor kinderen die denigrerend, onterecht, onrechtvaardig, onredelijk of wreed worden gestraft.
- Bereid zijn actief deel te nemen aan een actie voor kinderen die het slachtoffer zijn van willekeurige, onrechtvaardige en / of wrede straffen.
(b.v. een "schrijf ze VRIJ"-dag van A.I.)
- Empathie / Solidariteit / Altruïsme / Kritische zin / Humaniteit / ...

Thema 8.7:

KENNISASPECT

PROCESASPECT

Procesdoelen

Variabele

Gebieden

Operator +

ZELFREFLECTIE

VAARDIGHEDEN

ATTITUDES

Thema 8.8: Sociale opvoeding: Democratie beleven

KENNISASPECT**PROCESASPECT**

Procesdoelen	Variabele Operator + ZELFREFLECTIE	Gebieden
--------------	---	----------

VAARDIGHEDEN

Autonomie 1.1 -> 1.4	Openbreken	Individu I.1 -> I.4
-------------------------	------------	------------------------

Democratische handelingscompetenties ontwikkelen:

- ° Leren op een democratische manier afspraken en regels maken.
- ° Communicatievaardigheden ontwikkelen.
- ° Inlevingsvermogen.
- ° Kritisch leren denken en handelen.
- ° Kritisch leren omgaan met informatie.
- ° Een eigen mening kunnen en durven geven maar niet opdringen,
- ° Respecteren dat anderen een andere mening kunnen hebben.
- ° Conflict-oplossend leren denken en handelen.
- ° Leren samenwerken.
- ° Verantwoordelijkheid leren opnemen.

Moreel denken 2.1 -> 2.3	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
-----------------------------	--------------	------------------------------------

- Maatschappelijke waarden exploreren en verkennen.
- Leren op een kritische manier reflecteren over maatschappelijke fenomenen / waarden.

Humaniseren 3.1 -> 3.5	Socialiseren	Individu en de anderen II.1 & 2
---------------------------	--------------	------------------------------------

- Ervaren hoe verschillende ideeën en standpunten kunnen leiden tot concrete beslissingen via consensus.
- Leren functioneren als verantwoordelijk lid van een groep, de maatschappij, ...
- Rond een maatschappelijk thema samen initiatieven leren ontwikkelen.

ATTITUDES

Engagement	Kritiek	individu en de wereld
------------	---------	-----------------------

- Bereid zijn over het eigen functioneren in een groep te reflecteren.

4.1 -> 4.7		III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Bereid zijn een democratische houding te ontwikkelen: willen samenwerken, willen afspraken maken, rechten respecteren en onrecht aanklagen, actief deelnemen aan democratische besluitvorming, conflict-oplossend willen handelen, kunnen luisteren, zich kunnen inleven, streven naar begrip, tolerantie, openheid, verantwoordelijkheid willen nemen, streven naar rechtvaardigheid, gelijkwaardigheid en vrede. - Bereid zijn iets te ondernemen tegen onrechtvaardige situaties.
Zingeving 5.1 -> 5.8	Kritiek	Individu en de wereld III.1 -> III.6	<ul style="list-style-type: none"> - Sociale participatie en sociale verantwoordelijkheid opnemen. - Komen tot verantwoord wereldburgerschap.

BIBLIOGRAFIE :

- Hedendaags Humanisme voor het vervolgonderwijs.
Leerplanontwikkeling.
Dhyan Vermeulen.
DE TIJDSTROOM, Utrecht.
ISBN 90-352-1626-1
- Humanisme Morgen.
Toekomstgericht denken over het vrijzinnig humanisme.
Eindredactie : Karen François.
Een uitgave van het Humanistisch Verbond – VUB PRESS.
- Basispakket voor Moralisten Lager Onderwijs,
samengesteld o.l.v. de heer R. Van de Cotte,
een uitgave van OVM Nationaal.
- Raamwerkplan van de Werkgroep Moraal van het Stedelijk Onderwijs Antwerpen,
olv. Martine Konings en Vera Peeters.
- Waarden en normen in het onderwijs :
Denken, doen en samenwerken.
Mart Corsius.
Pedagogisch Studiecentrum HVO, Utrecht, 1994.
- Alle kinderen hebben rechten.
UNICEF
Davidsfonds – Infodok.
ISBN 90 65 65 322 8
- Verdrag inzake de Rechten van het Kind.
Officiële tekst en samenvatting.
Aangenomen door de Algemene Vergadering van de Vereigde Naties op 20 november 1989.
UNICEF
- Kinderrechten : een taak voor iedereen.
Vormingsmap over de Rechten van het Kind.
Een uitgave van het Belgisch Comité voor UNICEF in samenwerking met
het Centrum voor de Rechten van het Kind (Universiteit Gent), Amnesty International Vlaanderen,
Amnesty International – Franstalige sectie, Kinderrechtswinkels, Comité Bijzondere Jeugdzorg Mechelen,
Kind en Gezin, Office de la Naissance et de l'Enfance en de Belgische Nationale Orde van Advocaten.
Met steun van de Vlaamse Gemeenschap.
- Mond houden of meepraten ?
Vormingsmap over Kinderparticipatie.
Een uitgave van het Belgisch Comité voor UNICEF in samenwerking met
het Centrum voor de Rechten van het Kind (Universiteit Gent), Amnesty International Vlaanderen,
Amnesty International – Franstalige sectie, Kinderrechtswinkels, Comité Bijzondere Jeugdzorg Mechelen,
Kind en Gezin, Office de la Naissance et de l'Enfance en de Belgische Nationale Orde van Advocaten.
Met steun van de Vlaamse Gemeenschap.
- Mogen wij nu iets zeggen ?
Werkgroep artikel 12.
ISBN 90-62000-944-1
- Opvoeden tot Wereldburger 1.
Susan Fountain.
Een coproductie van UNICEF, NCOS en BAKERMAT met steun van de Europese Unie.
ISBN 90 5461 901 5

- De kracht van je stem.
Vlaamse Onderwijsraad.
- Herinneren voor de toekomst.
De relatie Tweede Wereldoorlog – Heden.
J.D. Tuinier.
Algemeen pedagogisch Studiecentrum Amsterdam.
- Normaal is anders.
Jan Durk Tuinier, Mar van der Velden, Geu Visser.
Stichting Vredeseducatie Utrecht – Jeugd & Vrede Brussel
ISBN 75104 07 3
- Handleiding Vooroordelenkoffer.
Geu Visser en Jan Durk Tuinier.
Stichting Vredeseducatie Utrecht
Ism BDJ – Jeugd & Vrede Brussel
- De ANDERE KIJKdoos.
Een project over vergissen, vooroordelen en vrijheid vieren.
Stichting Vredeseducatie Utrecht.
- Ik zie, ik zie, wat jij niet ziet.
Handleiding bij een educatief spelencircuit over vooroordelen, discriminatie en de zondebok
voor kinderen van 10 tot 13 jaar.
Vredesopbouw Educatieve Projecten / Vredescentrum Stad Antwerpen.
- Tommy en de oorlog.
Een project over vrijheid voor de basisschool.
STICHTING VREDESEDUCATIE.
- Barst !
Of toch liever vrienden ?
UNICEF – BAKERMAT
ISBN 90-5461-903-1
- Op de bres voor kinderrechten.
UNICEF – BAKERMAT
ISBN 90-5461-900-7
- Rechten hebben we allemaal.
Een lespakket van A.I. voor de hoogste groepen van het basisonderwijs.
AMNESTY INTERNATIONAL
ISBN 90- 6463-038-0
- MensenRECHT & educatie.
Leidraad voor leraren.
AMNESTY INTERNATIONAL.
- Operatie Red de Aarde.
Agenda 21 voor jongeren.
NOVIB / UNICEF / Uitgeverij Gottmer – Haarlem / NCOS .
ISBN 90 257 2616 X
- Vredes- en ontwikkelingseducatie.
Geu Visser
Vredesopbouw utrecht - 1988.

- Pesten, gedaan ermee !
Gie Deboutte.
JEUGD & VREDE – BAKERMAT
ISBN
- Wordt jij ook gepest ?
Een handleiding voor ouders en leerkrachten.
Overleg Kinder- en Jongerentelefoon Vlaanderen VZW
P/a Hallepoortlaan 27 1060 Brussel 02/ 534 37 43
- Pesten op school.
EVO-brochure.
EVO vzw Schoonmeersstraat 26 9000 Gent 09/ 222 86 73
- Speels omgaan met agressie.
Rosemarie Portmann.
PANTA RHEI.
ISBN 90-73207-88-6
- Kind en scheiding binnen de schoolcontext.
Provincie Limburg.
- Werken aan weerbaarheid in het basisonderwijs.
Refleks Weerbaarheidscentrum vzw,
Breughelstraat 31-33, 2018 Antwerpen.
- Sociaal vaardig ? Lieve deugd.
Ferdinand Cuvelier, Annie van Steen – Debue, Willem Naert, Guido Orroi.
DIE KEURE.
ISBN 90-6200-899-2
- Groeipijnen in sociaal contact.
Erik Verliefde.
SOVACO vzw,
Polderbaan 119 9400 Ninove.
- Veerkracht.
Brochure Kind en Samenleving.
Nieuwelaan 63, 1860 Meise.
- Praten met kinderen.
Een boek voor ouders en andere opvoeders.
Nicole van As en Jan Janssens
GARANT
ISBN 90-5350-369-2
- Training Sociale Vaardigheden.
Ron Groothuis.
LEMMA.
ISBN 90-5189-247-0
- Helemaal jezelf in relatie met de ander.
Linda Adams en Elinor Lenz.
TIRION.
ISBN 90-4390-081-8
- Denken over denken.
Pim Steerneman.
GARANT.
ISBN 90-5350-275-0

- Denken over jezelf en de anderen.
Gerrits, Janssen en Badal.
Amphi-reeks, MALMBERRG Den Bosch.
ISBN 90-208-3103-8
- Aangrijpende belevenissen van kinderen.
Angsten, pesten, dood, scheiden, misbruik.
Pim Steerneman.
GARANT
ISBN 90-5350-709-4
- Ommekeer, ommekaar.
Spelen, stilstaan en praten over gevoelens.
Sine van Mol.
ADZON, Welzijnszorg, BAKERMAT.
ISBN 90-5461-905-8
- Bouwen aan geweldloosheid.
Pat Patfoort.
JEUGD & VREDE
ISBN 90-6565-2
- Ik wil, jij wilt niet ...
Pat Patfoort.
JEUGD & VREDE
ISBN 90-541904-X
- Geweld genoeg !
Hoe omgaan met geweld in de leefwereld van kinderen en jongeren?
Gie Deboutte.
JEUGD & VREDE, Stichting Vredeseducatie, Provincie Limburg, ...
ISBN 90.5461.907.4
- Preventieproject Onderwijs Vertrouwenscentra (POV)
Kinder mishandeling.
p/a Lombardstraat 41, 1000 Brussel 02/5489753/54.
- Een beetje veilig ... maar niet thuis.
Onderwijsmap rond vluchtelingen.
NCOS
- Socrates op de speelplaats.
Filosoferen met kinderen in de praktijk.
Richard Anthone en Freddy Mortier.
ACCO.
ISBN 90-334-3389-3
- NOUS.
Verhaal en handleiding.
Matthew Lipman.
Vertaling : Peter Algoet.
ACCO.
ISBN 90-334-3996-4
- Het rijk der verbeelding.
Dramatische vorming in het basisonderwijs.
Ludwine Janssens.
Meulenhoff Educatief.
ISBN 90 280 3719 5

- Het liefdespaleis.
Handleiding relationele en seksuele vorming.
Sanderijn van der Doef, Jos van Hest, Geertje van der Pas, Geerle van der Wijk.
Teleac / NOT

- UVV info
  - De pers. 16° jg. Nummer 2
  - Onderwijs. 16° jg. Nummer 5
  - Privacy. 16° jg. Nummer 6
  - Vrije Tijd. 17° jg. Nummer 2
  - Levensbeschouwing en Onderwijs. 17° jg. Nummer 3
  - Televisie 18° jg. Nummer 1

- UVV Antenne
  - Rituelen. 18° jg. Nummer 1